

Krajský pamiatkový úrad Prešov

Hlavná 115, 080 01 Prešov

Pamiatková zóna Spišská Belá

Zásady ochrany pamiatkového územia

TEXTOVÁ ČASŤ

© 2012

Krajský pamiatkový úrad Prešov v súlade s § 29 ods. 2 zákona č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov spracoval odbornou-metodický materiál „Pamiatková zóna Spišská Belá – Zásady ochrany pamiatkového územia, Prešov 2012“, ktorý je dokumentom na vykonávanie základnej ochrany pamiatkového územia a ako súčasť územného priemetu kultúrnych hodnôt územia je podkladom pre spracovanie územnoplánovacej dokumentácie.

PhDr. Mária Poláková
riaditeľka
Krajského pamiatkového úradu Prešov

Krajský pamiatkový úrad Prešov
Hlavná 115, 080 01 Prešov

riaditeľka krajského pamiatkového úradu: PhDr. Mária Poláková

zodpovedný riešiteľ: Ing. arch. Daniela Maximová

autorská spolupráca: Mgr. Lucia Tatarková
Mgr. Alena Olekšáková
Ing. Eva Semanová
JUDr. Mgr. Gabriel Lukáč

OBSAH

ČASŤ I.	7
A. Vstupné údaje	7
A.1. Požiadavka a dôvod spracovania zásad ochrany pamiatkového územia	7
B. Základné údaje o území	8
B.1. Názov pamiatkového územia	8
B.2. Názov mesta podľa základnej územnej jednotky a katastra, v ktorom sa pamiatková zóna nachádza	8
B.3. Orgán, ktorý územie vyhlásil, dátum vyhlásenia	8
C. Vymedzenie hranice pamiatkového územia	8
C.1. Parcelné vymedzenie hranice Pamiatkovej zóny Spišská Belá	8
C.1. Vymedzenie hranice ochranného pásma pamiatkového územia	10
E. Údaje o východiskových materiáloch	10
E.1. Prehľad spracovaných územnoplánovacích dokumentácií a štúdií	10
E.2. Mapové podklady	10
E.3. Archívne materiály	11
E.4. Literatúra a ďalšie pramene	12
ČASŤ II.	13
A. Historický, urbanistický a stavebný vývoj územia	13
A.1. Stručný historický vývoj územia	13
A.2. Urbanistický a stavebný vývoj pamiatkového územia	16
A.3. Vývoj územia od vyhlásenia pamiatkovej zóny	22
B. Charakteristika pamiatkových hodnôt územia	24
B.1. Pamiatkové hodnoty územia hmotnej povahy	24
B.1.1. Základná charakteristika vonkajšieho obrazu sídla – zemepisná poloha, reliéf terénu, vodné plochy, charakteristické pohľady	24
B.1.2. Pôdorysná dispozícia, verejné priestranstvá a ulice	25
B.1.3. Parcelácia a rozsah je zachovania	26
B.1.4. Charakteristika spôsobu zástavby, rozsah zachovania historickej štruktúry	27
B.1.5. Dominanty a výškové zónovanie pamiatkového územia	29
B.1.6. Piata fasáda – strešná krajina (strechy a krovy)	31
B.1.7. Funkčné využitie pamiatkového územia	33
B.1.8. Architektonické, umelecko-historické a výtvarné hodnoty pamiatkového územia	33
B.1.8.1. Objekty nehnuteľných národných kultúrnych pamiatok	35
B.1.8.2. Objekty navrhnuté na zápis do Ústredného zoznamu pamiatkového fondu (ďalej aj „ÚZPF“)	40
B.1.8.3. Objekty vytypované na zápis do Ústredného zoznamu pamiatkového fondu	40
B.1.8.4. Objekty s pamiatkovou hodnotou	40
B.1.8.5. Objekty rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia	41
B.1.8.6. Miestne pamätihodnosti	41
B.1.8.7. Objekty nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia	42
B.1.9. Archeologický výskum v pamiatkovom území	43

B.1.9.1.	Stručný náčrt histórie archeologického výskumu v historickom jadre mesta	43
B.1.9.2.	Prehľad archeologických nálezísk	44
B.1.10.	Historická zeleň, parky, verejná zeleň, záhrady a dvory	44
B.1.11.	Prvky mestského interiéru a uličného parteru	50
B.2.	Pamiatkové hodnoty územia nehmotnej povahy	52
B.2.1.	Súpis zistených historických názvov námestia a ulíc	52
B.2.2.	Významné osobnosti mesta	52
C.	Vyhodnotenie pamiatkových hodnôt územia a odôvodnenie jeho ochrany	55
C.1.	Urbanisticko – historické hodnoty pamiatkového územia	56
C.2.	Architektonicko – historické hodnoty pamiatkového územia	57
C.3.	Umelecko – historické hodnoty pamiatkového územia	58
C.4.	Kultúrne a pamiatkové hodnoty archeologických nálezov a nálezísk	58
C.5.	Pamiatkové hodnoty systému zelene v pamiatkovom území	59
C.6.	Odôvodnenie ochrany pamiatkového územia	59
ČASŤ III		60
	Zásady ochrany pamiatkového územia Pamiatkovej zóny Spišská Belá	
A.	Základné požiadavky ochrany pamiatkového územia	60
A.1.	Požiadavky na primerané funkčné využitie pamiatkového územia	61
A.2.	Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu historického pôdorysu a parcelácie	63
A.3.	Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu objektovej skladby pamiatkového územia	64
A.3.1.	Základné požiadavky na zachovanie a údržbu národných kultúrnych pamiatok	65
A.3.2.	Základné požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu nehnuteľností v pamiatkovom území, ktoré nie sú NKP	67
A.3.3.	Požiadavky na realizáciu novostavieb, prístavieb a nadstavieb v pamiatkovom území	69
A.4.	Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu výškového a priestorového usporiadania objektov	70
A.4.1.	Požiadavky na zachovanie a ochranu historických dominánt a kompozície výškového zónovania	71
A.4.2.	Zásady zachovania a ochrany a regenerácie strešnej krajiny	71
A.5.	Požiadavky na úpravu záhrad, nádvorí a ostatných plôch	72
A.6.	Požiadavky na zachovanie, ochranu, úpravu a údržbu nosných prvkov systému zelene	72
A.6.1.	Všeobecné požiadavky pre celé pamiatkové územie	73
A.6.2.	Nosné prvky systému zelene	73
A.7.	Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu prvkov mestského interiéru a uličného parteru	75
A.7.1.	Uličné interiéry	75
A.7.2.	Uličné partery	75
A.7.3.	Požiadavky na zachovanie pôvodných stavebných materiálov	76
A.7.4.	Komunikácie a verejné priestranstvá	77
A.7.5.	Osvetlenie verejných priestorov, iluminácia objektov	77
A.7.6.	Prvky drobnej architektúry a ostatné vybavenie	78
A.7.7.	Oplotenia a premostenia	78
A.7.8.	Požiadavky pre umiestnenie nových umeleckých diel a artefaktov	78
A.7.9.	Požiadavky pre umiestnenie informačných, reklamných a propagačných zariadení	78
A.7.10.	Požiadavky pre umiestnenie dočasných stavieb a zariadení	79

A.7.11. Požiadavky pre umiestnenie zariadení technickej infraštruktúry	80
A.8. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu charakteristických pohľadov, siluety a panorámy územia	80
A.9. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu archeologických nálezísk	81
A.10. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu ďalších kultúrnych a prírodných hodnôt pamiatkového územia	81
A.11. Prezentácia pamiatkového fondu PZ Spišská Belá	82
B. Požiadavky špecifikované pre regulačné bloky BL 1 až BL 8 v pamiatkovom území PZ Spišská Belá	82
ČASŤ IV	91
A. Záverečné ustanovenia	91
A.1. Spolupráca a účasť orgánov, organizácií a samosprávy na regenerácii pamiatkového územia	91
A.2. Aktualizácia zásad	93
A.3. Záver	93
B. Grafická časť Zásad ochrany pamiatkového územia PZ Spišská Belá	94
C. Ostatné prílohy	94

Časť I.

A. Vstupné údaje

A.1. Požiadavka a dôvod spracovania zásad ochrany pamiatkového územia

Požiadavka na spracovanie zásad ochrany pamiatkového územia, pamiatkovej zóny Spišská Belá, vyplýva z dikcie zákona č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov (ďalej aj „pamiatkový zákon“). V zmysle § 29 pamiatkového zákona je definovaná Základná ochrana pamiatkového územia:

(1) Základná ochrana pamiatkového územia je súhrn činností a opatrení, ktorými orgány štátnej správy a orgány územnej samosprávy v spolupráci s vlastníkmi nehnuteľností zabezpečujú zachovanie pamiatkových hodnôt v území, ich dobrý technický, prevádzkový a estetický stav, ako aj vhodný spôsob využitia jednotlivých stavieb, skupín stavieb, areálov alebo urbanistických súborov a vhodné technické vybavenie pamiatkového územia.

(2) Krajský pamiatkový úrad alebo osoba oprávnená podľa § 35 ods. 3 vypracúva zásady ochrany pamiatkového územia, ktoré sú dokumentom na vykonávanie základnej ochrany podľa odseku 1. Zásady sú súčasťou územného priemetu ochrany kultúrnych hodnôt územia, ktorý je podkladom na spracovanie územnoplánovacej dokumentácie podľa osobitného predpisu.¹

(3) Zásady ochrany pamiatkovej rezervácie alebo pamiatkovej zóny obsahujú požiadavky na primerané funkčné využitie územia, na zachovanie, údržbu a regeneráciu historického pôdorysu a parcelácie, objektovej skladby, výškového a priestorového usporiadania objektov, prvkov interiéru a uličného parteru, charakteristických pohľadov, siluety a panorámy, archeologických nálezísk, prípadne ďalších kultúrnych a prírodných hodnôt pamiatkového územia.

(4) Orgán oprávnený schváliť územnoplánovaciú dokumentáciu územia, v ktorom sa nachádza pamiatková rezervácia, pamiatková zóna, nehnuteľná kultúrna pamiatka, ochranné pásmo, archeologický nález alebo archeologické nálezisko evidované podľa § 41, si pred jej schválením vyžiada stanovisko miestne príslušného krajského pamiatkového úradu.

Zo znenia § 29 pamiatkového zákona vyplýva požiadavka na vypracovanie zásad ochrany pamiatkového územia. Pamiatkový úrad Slovenskej republiky so sídlom v Bratislave zahrnul vypracovanie Zásad ochrany pamiatkového územia Pamiatková zóna Spišská Belá do plánu hlavných úloh činnosti úradu.

Pamiatková zóna Spišská Belá bola vyhlásená rozhodnutím Ministerstva kultúry Slovenskej republiky, sekcie kultúrneho dedičstva, číslo: MK-5635/2004-400 zo dňa

---

¹ Zákon č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (stavebný zákon) v znení neskorších predpisov.

17. 06. 2005 na základe „Návrhu na vyhlásenie historického jadra Spišská Belá za pamiatkovú zónu“ spracovaného Krajským pamiatkovým úradom Prešov a Pamiatkovým úradom SR v máji roku 2004, ktorý bol doteraz dokumentom na vykonávanie základnej ochrany v pamiatkovom území. V návrhu na vyhlásenie boli stanovené rámcové podmienky starostlivosti a ochrany v pamiatkovej zóne a podmienky riadenia stavebnej a inej činnosti na území pamiatkovej zóny. Do podmienok bola okrem iného zapracovaná aj nutnosť spracovania zásad pamiatkovej ochrany predmetného pamiatkového územia, ktoré na základe vyhodnotenia územia z hľadiska jeho urbanisticko – historických, architektonicko – historických a historických hodnôt budú podkladom pre riadenie a koordináciu stavebnej činnosti v danom území a stanú sa východiskovým podkladom pre územnoplánovaciú dokumentáciu.

B. Základné údaje o území

B.1. Názov pamiatkového územia

Pamiatková zóna Spišská Belá (ďalej aj „PZ Spišská Belá“, „pamiatková zóna“ alebo „PZ“).

B.2. Názov mesta podľa základnej územnej jednotky a katastra, v ktorom sa pamiatková zóna nachádza

Mesto: Spišská Belá

Katastrálne územie: Spišská Belá - 857378

B.3. Orgán, ktorý územie vyhlásil, dátum vyhlásenia

Pamiatkovú zónu Spišská Belá vyhlásilo Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky, sekcia kultúrneho dedičstva, rozhodnutím číslo 5635/2004-400 zo dňa 17. 06. 2005 v súlade s ustanovením § 17 odsek 2 zákona č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu a v súlade s ustanovením § 46 zákona č. 138/2004 Z. z. o správnom konaní, ktoré nadobudlo právoplatnosť dňa 29. 07. 2005.

C. Vymedzenie hranice pamiatkového územia

C.1. Parcelné vymedzenie hranice Pamiatkovej zóny Spišská Belá

Čísla niektorých parciel hranice Pamiatkovej zóny Spišská Belá platných k dátumu právoplatnosti rozhodnutia Ministerstva kultúry Slovenskej republiky č. MK- 5635/2004-400 zo dňa 17. 06. 2005, ktorým bola vyhlásená pamiatková zóna boli medzičasom pozmenené. V popise hranice Pamiatkovej zóny Spišská Belá uvádzame parcely z aktuálnych mapových podkladov v mierke 1 : 1000, vydaných Katastrálnym úradom Prešov, správou katastra Kežmarok dňa 18. 08. 2010 (snímky z katastrálnych máp) a 21. 10. 2010 (digitálny mapový podklad).

Východiskovým bodom pamiatkovej zóny je severozápadný roh parcely č. 489. Odtiaľ hranica pokračuje východným smerom po severných hraniciach parciel č. 489, 490/1, 490/2, 491/2, 492, 493, 496, 497, 499, 501, 505, 507, 509, 511, 514/2 a 514/1. Parcelu č. 514/1 obchádza po jej východnej hranici, pokračuje východným smerom po severnej hranici parcely č. 517 a č. 518/1. Odtiaľ pokračuje severným smerom po západnej hranici parcely č. 522/1, pokračuje po jej severnej hranici a severnej hranici parcely č. 586. Ďalej pokračuje po jej východnej hranici a pri severozápadnom rohu parcely č. 588 sa stáča východným smerom a pokračuje po severných hraniciach parciel č. 588, 589/1, 591/1, 592, 593, 595/2, 598, 599/2, 600, 602, 603, 604, 605, 607, 608/1, 609/6 a 609/4. Odtiaľ smerom k severozápadnému rohu parcely č. 643 pretína parcely č. 1913/3, 1913/2 a 1913/4. Zo severozápadného rohu parcely č. 643 pokračuje po jej severnej hranici východným smerom, ďalej severne po západnej a severnej hranici parcely č. 649 a po severných hraniciach parciel č. 651, 653, 655, 659, 661, 664, 668, 670, 673, 676, 678, 681. V severovýchodnom rohu parcely č. 681 sa hranica stáča južným smerom, pokračuje východnou hranicou parcely č. 681 a 680 až k styku s parcelou č. 682/2. Ďalej pokračuje východným smerom severnou hranicou parcely č. 682/2, severným smerom západnou hranicou parcely č. 684/1, pokračuje po jej severnej hranici s napojením na severnú hranicu parciel č. 685, 686/2 a 688. Odtiaľ sa hranica stáča severným smerom po západnej hranici parciel č. 691 a 689. Pokračuje východným smerom po severných hraniciach parciel č. 689, 696, 700, 702/2, 704, 708, 712, 715, 717, 722, 724/5, 724/4, 727/1, 729, 733, 736/1. V severovýchodnom rohu parcely č. 736/1 sa stáča južným smerom, pokračuje po jej východnej hranici až k styku s parcelou č. 737/1, kde pokračuje po jej severnej hranici. Potom sa stáča severným smerom po západnej hranici parcely č. 741/1, východným smerom po severnej hranici parcely č. 741/1, 747/3 a 747/1. Tu sa stáča na sever po západnej hranici parcely č. 749 a pokračuje na východ severnými hranicami parciel č. 749, 757/2 a 762 až ku severovýchodnému rohu parcely. Odtiaľ pokračuje južným smerom po východnej hranici parcely č. 762, 764, opäť 762 a 761. Ďalej pokračuje východným smerom po severnej hranici parcely č. 1912 do styku s rohom parcely č. 766. Odtiaľ pretína parcelu č. 1912 do severovýchodného rohu parcely č. 1868/1. Hranica PZ pokračuje po východnej hranici parcely č. 1868/1, pretína parcelu č. 1921/1 a pokračuje južným smerom po východnej hranici parcely č. 1899/1 až do styku so severovýchodným rohom parcely č. 1906. Potom pokračuje západným smerom po južnej hranici parcely č. 1899/1 až k severovýchodnému rohu parcely č. 1123, prechádza po východnej hranici parciel č. 1123, 1122, po východnej a južnej hranici parcely č. 1899/1 až k severovýchodnému rohu parcely č. 1135. Pokračuje južne po východnej hranici parciel č. 1135 a 1136, stáča sa západným smerom a pokračuje po južných hraniciach parciel č. 1136, 1145, 1148, 1153, 1155, 1161, 1163, 1168, 1169, tu sa stáča južným smerom po východnej hranici parcely č. 1174 a ďalej pokračuje po južnej hranici parcely č. 1174, 1176, 1179/1, 1181, 1183 a 1189. Opäť mení smer, a to na sever po západnej hranici parcely č. 1189 k styku s parcelou č. 1191 a ďalej pokračuje západným smerom po južných hraniciach parciel č. 1191, 1193, 1196, 1207, 1209, 1212, 1222, 1224, 1230, 1231, 1233/1, 1244, 1248/4, 1251, 1250, po juhovýchodnej hranici parcely č. 1253/1 a východnej a južnej hranici parcely č. 1253/5. Pokračuje západným smerom po južných hraniciach parciel č. 1255, 1257, 1259, 1261/5, 1261/6, 1263/1, 1265, 1268, 1271/1, 1273, 1275, 1276, 1278, 1282, 1284, 1287, 1289/3, 1291, 1292, 1294, 1295, 1297/2, 1302/1, 1304/7, 1306/6, 1308/3, 1310/4 a 1312/1. Hranica ďalej prechádza parcelami č. 1916/6, 1916/1, 1863 a napája sa k juhovýchodnému rohu parcely č. 79, pokračuje jej južnou hranicou a ďalej západným smerom hranicami parciel č. 78, 77/2, 76/2, 76/1, 75, 74, 73, 72/2, 71/4, 71/3, 70, 68/8, 68/3, 68/9, 67/1, 66, 65/5, 65/4, 64, 63, 62, 61, 60/2, 59/3, 58/7, 58/10, 56, 57, 55 a 54. Pokračuje severným smerom po západnej hranici parcely č. 54, pretína parcelu č. 1916/8, napája sa k juhozápadnému rohu parcely č. 1857 a kopíruje jej západnú hranicu severným smerom až kým nepretne parcelu č. 1921/1 s napojením na juhozápadný roh parcely č. 487/1. Hranica PZ pokračuje severným smerom po západnej hranici parcely č. 487/1,

po západnej a severnej hranici parcely č. 487/2, západnej hranici parcely č. 489 až ku jej severozápadnému rohu, ktorý je východiskovým bodom popisu hranice PZ Spišská Belá.

D. Vymedzenie hranice ochranného pásma pamiatkového územia

Pamiatková zóna Spišská Belá nemá vyhlásené a teda ani vymedzené ochranné pásmo.

E. Údaje o východiskových materiáloch

E.1. Prehľad spracovaných územnoplánovacích dokumentácií a štúdií

- Územný plán mesta Spišská Belá (vypracovala: ARKA architektonická kancelária, spol. s r. o. Košice, hlavný riešiteľ: Ing. arch. Dušan Marek, december 2008) schválený Všeobecne záväzným nariadením obce č. 9/2008 zo dňa 29.12.2008 a platný od 1.2.2009. Do územnoplánovacej dokumentácie boli zapracované podklady poskytnuté Krajským pamiatkovým úradom Prešov z pohľadu ochrany pamiatkového fondu na území mesta Spišská Belá (2007) a pripomienky stanovísk vydaných Krajským pamiatkovým úradom Prešov (ďalej aj „KPÚ Prešov“) k jednotlivým stupňom územnoplánovacej dokumentácie (zadanie 05/2008, koncept 11/2008, návrh 12/2008).

E.2. Mapové podklady

- Návrh na vyhlásenie historického jadra Spišská Belá za pamiatkovú zónu, Krajský pamiatkový úrad Prešov, pracovisko Poprad, 07/2003, M 1:1000
- Spišská Belá - vyhlásenie pamiatkovej zóny, Krajský pamiatkový úrad Prešov, pracovisko Poprad (zo spisu o vyhlásení č.1931/2005 AH2)
- Mapové listy základnej mapy mierky 1:1000 vydaných Katastrálnym úradom Prešov, Správa katastra Kežmarok, ktoré sú aktuálnym podkladom pre územie Spišskej Belej

Historické mapové podklady:

- Najstaršia mapa Spiša z r. 1723, Pavol Kray, Štátny archív v Levoči, pobočka Poprad – Spišská Sobota (<http://www.spis.sk/mapy/r/r1723.html>)
- Administratívna mapa Spišskej župy, okolo r. 1780, Andrej Marko, Štátny archív v Levoči (<http://www.spis.sk/mapy/r/r1780.html>)
- Mapa Spišskej župy z roku 1794, štátny archív v Levoči (<http://www.spis.sk/mapy/r/r1794.html>)
- Spiš – Atlas Regni Hungariae z roku 1804, Wien, Korabinszky Johann Matias, Štátny archív v Levoči (<http://www.spis.sk/mapy/r/r1804.html>)

- Mapa Spišskej župy z r. 1887, Budapešť, Gónczy Pál a Kógutowicz Manó, Štátny archív v Levoči (<http://www.spis.sk/mapy/r/r1887.html>)
- Mapa Spišskej župy s vyznačením vzdialeností medzi mestami a dedinami pred rokom 1900, Budapešť, J. Herszler, 1:225000, Štátny archív v Levoči (<http://www.spis.sk/mapy/r/r1900.html>)
- Spiš z r. 1939, Kesmark, Johann Loisch, ZIPS, 1:380000 (<http://www.spis.sk/mapy/r/r1939.html>)
- Spišská Belá, I. vojenské mapovanie (1770-1780)
- Spišská Belá, II. vojenské mapovanie (1820-1870)
- Historická katastrálna mapa Spišskej Belej z roku 1869, aktualizovaná v roku 1929
- Spišská Belá – projekt mestského vodovodu z roku 1897 – originál v mierke 1 : 2880 v archíve Mesta Spišská Belá

E.3. Archívne materiály

Archív Krajského pamiatkového úradu Prešov, pracovisko Poprad – Spišská Sobota:

- Spišská Belá, Stavebně historický průzkum městského jádra, Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů v Praze, Ing. J. Muk, Ing. J. Muková, Dr. D. Líbal, Praha 1972
- Návrh na vyhlásenie historického jadra Spišská Belá za pamiatkovú zónu, Krajský ústav štátnej pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody v Prešove, Prešov 11/1989
- Spišská Belá, Rámcové zásady pamiatkovej starostlivosti pre historické jadro mesta, Krajský ústav štátnej pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody v Prešove, Prešov 1984
- Návrh na vyhlásenie historického jadra Spišská Belá za pamiatkovú zónu, Krajský pamiatkový úrad Prešov, pracovisko Poprad, 07/2003
- Návrh na vyhlásenie historického jadra Spišská Belá za pamiatkovú zónu, Krajský pamiatkový úrad Prešov a Pamiatkový úrad SR, 05/2004
- Štefánikova (Leninova) č. 3, výskum k zámeru obnovy pamiatky, r. 1984
- Štefánikova (Leninova) č. 3, zameranie starého stavu, r. 1984
- Petzvalova č. 14, statický a stavebnotechnický prieskum, r. 1981
- Petzvalova č. 14, polohopis a výškopis, r. 1981
- Petzvalova č. 14, zameranie starého stavu, r. 1981
- Sídliisko 1. Mája, projektová úloha, r. 1986
- Zimná (Gottwaldova) č. 9, architektonická štúdia, r. 1984
- Zimná (Gottwaldova) č. 68, zameranie starého stavu, r. 1984
- Zimná (Gottwaldova) č. 15, zameranie starého stavu, r. 1984
- Rímskokatolícky kostol sv. Antona, reštaurátorský zámer
- Socha Immaculaty, výskum k zámeru obnovy pamiatky, r. 1979
- Stĺp Immaculaty, reštaurátorská dokumentácia, r. 1984
- Zvonica, jednostupňový projekt, zameranie starého stavu, r. 1987
- Zvonica, výskum k zámeru obnovy pamiatky, r. 1988
- Zvonica, projektová úloha, r. 1990

- Spojová budova, projektová úloha, r. 1980

E.4. Literatúra a ďalšie pramene

- Weber, S.: Geschichte der Stadt Béla, Igló 1892
- Griger, M.: *Z minulosti Spišskej Belej*, Ročenka mesta Spišská Belá, I. ročník, 1994
- Griger, M. a kol.: *Z minulosti Spišskej Belej*, Ročenka mesta Spišská Belá, IV. ročník, 1998
- Kol. autorov: *Spišská Belá, 700 rokov od udelenia mestských práv*. Spišská Belá, 1971
- Kol. autorov: *Spišská Belá*. Vlastivedný zborník. Spišská Belá, 1972
- Kollárová, J. a kol.: *Spišská Belá*. Obec Spišská Belá, 2006
- Novák, A., Dr.: *História mesta Spišská Belá*. 09.07.2007. Internetový odkaz: www.spisskabela.sk/start.php?id=podmenu...
- Ottovo nakladateľstvo, s.r.o.: *Ottova praktická encyklopédia Slovensko*. 2008. ISBN 978-80-7360-668-8
- Aktualizačný list pamiatkového objektu - Rímskokatolícky kostol sv. Antona Pustovníka, č. ÚZPF (Ústredný zoznam pamiatkového fondu) 965/1, spracoval Krajský pamiatkový úrad Prešov, Ing. arch. M. Slováková, 12/2007.
- Aktualizačný list pamiatkového objektu – zvonica, č. ÚZPF 965/2, spracoval Krajský pamiatkový úrad Prešov, Ing. arch. M. Slováková, 12/2007.
- Aktualizačný list Národnej kultúrnej pamiatky – Ev. a. v. kostol, č. ÚZPF 964/0, spracoval Krajský pamiatkový úrad Prešov, Ing. arch. M. Slováková, 12/2007.

Časť II.

A. Historický, urbanistický a stavebný vývoj územia

A.1. Stručný historický vývoj územia

Osídlenie chotára Spišskej Belej v rôznych obdobiach praveku dokumentujú početné archeologické nálezy. Najstaršie je osídlenie zo staršej doby kamennej (*mladší paleolit*) z obdobia spred 40 000 rokov na lokalite "Dlhá medza" pri Strážkach, kde sa našla štiepaná kamenná industria kultúry *aurignacien*. Z konca poslednej ľadovej doby, pred 10 000 - 8 000 rokmi, je niekoľko nálezísk neskoropaleolitických kultúr. Drobnotvará štiepaná kamenná industria je charakteristická pre strednú dobu kamennú - *mezolit* (7000-5000 pred n. l.), náleziská pri Spišskej Belej boli donedávna jedinými reprezentatívnymi lokalitami na Spiši.

Počnúc mladšou dobou kamennou – *neolitom* (5500-3500 pred n. l.), obyvateľstvo začína žiť už trvalejším spôsobom života, v ktorom dominuje pestovanie poľnohospodárskych plodín a chov dobytky. Dané prostredie však nebolo osídlené v celom úseku mladšej doby kamennej a takmer celom úseku neskorej doby kamennej. Až na prelome neskorej doby kamennej a staršej doby bronzovej osadzujú vrchovinaté karpatské oblasti ľudia patriaci do komplexu kultúry so šnúrovou keramikou. Toto obyvateľstvo žilo pohyblivejším spôsobom života, pričom ich hlavným zamestnaním bol chov oviec a dobytky.

Mladšia doba kamenná - neolit je zastúpená jediným osídlením medzi Spišskou Belou a Rakúsmi (Stirn).

Neskorá doba kamenná - *eneolit* (3500-2300 pred Kr.) je na okolí Spišskej Belej zastúpená len nepočetnými nálezmi, z ktorých sa vyníma brúsená kamenná sekerka z lokality Zadná lipa.

V dobe kovov bolo najvýraznejšie osídlenie v dobe bronzovej (2300-750 pred Kr.), a to hlavne v strednej a mladšej dobe bronzovej. Z tohto obdobia pochádzajú aj hromadné nálezy (depoty). V roku 1891 Dr. Greisiger zachránil pri stavbe železnice do Spišskej Belej neďaleko Belianskych kúpeľov súbor 22 bronzových predmetov, tzv. kniežací depot, ktorého časť sa nachádza v Podtatranskom múzeu v Poprade, kde je uložený aj ďalší depot troch bronzových mečov, ktoré sa našli pri ťažbe rašeliny na rašelinisku Trstinné lúky pri Spišskej Belej v roku 1964. Tieto meče boli jednými z viacerých obetných darov, ktoré sa doteraz našli na tomto zvláštnom kultovom mieste. Staršia a mladšia doba železná nie je novšie doložená žiadnou overenou lokalitou z chotára Spišskej Belej. Až v období neskorej doby rímskej (4. - 5. storočie) bol chotár opäť intenzívne osídlený na 15 doteraz zistených náleziskách, kde sa našla charakteristická keramika, prasleny, zvyšky železiarskej činnosti a novšie (2001) aj fragment honosnej pozlátenej bronzovej spony z prvej tretiny 5. storočia.

V dobe bronzovej a železnej sa obyvatelia venovali spracovávaniu týchto kovov, pričom práca so železom dosiahla miestami veľký rozsah. Pred polovicou piateho storočia n. l. boli sídla

remeselníkov, železiarov a kováčov na severnom Slovensku náhle opustené, pričom prítomnosť Slovanov sa tu datuje až od 8. storočia. Kedy osídlili Slovania územie Spišskej Belej však nie je možné jednoznačne potvrdiť, keďže archeologické doklady z tohto obdobia nie sú dostatočné. Zatiaľ je toto obdobie reprezentované len dvoma črepmi, ktoré spolu so staromaďarským kovaním našiel Dr. Greisiger v roku 1893 pri stavbe železnice na rozhraní chotárov Spišskej Belej a Bušoviec. Zlomky nádob s ozdobnými prvkami pokročilej slovanskej keramiky z 13. storočia dokazujú, že územie Spišskej Belej mohlo byť osídlené slovanským obyvateľstvom pred príchodom nemeckých kolonistov.

Je pravdepodobné, že centrálny Spiš, podobne ako susediace regióny sa stal súčasťou Uhorského štátu niekedy v priebehu 11. storočia. Prvé transformačné kolonizačné premeny zasiahli Uhorské kráľovstvo na prelome 12. a 13. storočia. V tomto období dochádza aj k vzniku novej administratívnej jednotky – Spišskej župy. Archeologické nálezy dokladajú včasnostredoveké osídlenie až po priestor dnešnej Spišskej Belej. V prvej polovici 13. storočia sa hranica osídlenia posunula až po Podolíneč.

Stredoveké osídlenie Spišskej Belej je doložené písomnými dokladmi z 13. storočia. Historický chotár Spišskej Belej sa začal vytvárať v prvej polovici 13. storočia, tesne po tatárskom vpáde. Vytýčený bol v roku 1310 kráľom Róbertom. Nemeckí kolonisti sa začali usádzať na území vymedzenom existujúcou maďarskou pohraničnou pevnosťou v Strážkach a slovanskou osadou Stragar (neskôr Bušovce).

Prvá písomná zmienka o Spišskej Belej pochádza údajne z roku 1246. Počas evakuácie za 2. svetovej vojny sa však mnohé historické listiny stratili, s nimi aj spomínaná listina z roku 1246. Prvá zachovaná písomná zmienka je z roku 1263 v donačnej listine uhorského kráľa Bela IV., kde sa spomína hranica chotára Nemcov z Belej (Teutonici de Bela). Podľa najnovších historických výskumov začiatok Spišskej Belej súvisí s príchodom nemeckých kolonistov na Spiš, čiastočne už pred tatárskym vpádom (1241), ale hlavne tesne po ňom, keď sa tu usadili na území medzi už existujúcou maďarskou pohraničnou pevnosťou v Strážkach (Eur) z 12. storočia a slovanskou osadou Stragar, neskôr Bušovce. Slovanskí obyvatelia Stragaru spolu s maďarskou vojenskou posádkou strážili zásekmi opevnenú Uhorskú bránu (porta Hungariae), ktorá bola za riekou Biela (Bela), pred vstupom do pohraničia s Poľskom. Slovanský názov riečky Biela (Bela) prevzali do názvu svojej osady aj nemeckí kolonisti, pozmenili ho na „Belabach, Belbach“ a riečka bola severnou hranicou ich chotára. Niektoré schematizmy však uvádzajú, že farnosť tu existovala už v roku 1072 a historik Samuel Weber tvrdí, že jestvuje listina v prepise z roku 1416, ktorá sa týka mesta už v roku 1164.

Uhorský kráľ Štefan V. v roku 1271 udelil komunite spišských nemeckých miest kolektívne mestské privilégia, čím sa stali slobodnými mestami. Riadili sa vlastným spišskonemeckým právom (Zipser Willkür) a vytvorili samosprávny celok - Spoločenstvo spišských Sasov, ktoré sa od roku 1344 nazývalo Spoločenstvo 24 kráľovských miest, do ktorého patrila aj Spišská Belá, ktoré sa vytvorilo ako nová samosprávna jednotka popri Spišskej stolici a Stolici 10 spišských kopijníkov. Vytvorenie spoločenstva potvrdilo v roku 1271 privilégium kráľa Štefana V., ktoré premenilo Spišskú Belú na riadne slobodné mestečko a umožnilo jeho slobodný rozvoj. Podobne ako ostatné mestá mala vlastnú samosprávu na čele s richtárom, ktorý reprezentoval súdnu, administratívnu a politickú moc. Volili ho všetci mešťania, od roku 1460 len delegáti mestských štvrtí. Prvým známym richtárom v roku 1279 bol Tylo. Hoci niektoré pramene označujú Spišskú Belú ako civitas, slobodným kráľovským mestom sa nikdy nestala. Vďaka privilégiu kráľa Štefana V. sa však stala vážnym hospodárskym konkurentom aj slobodným kráľovským mestám Levoči a Kežmarku. Spišská Belá získala právo konať trhy a jarmoky v roku 1535, čo nasvedčuje tomu, že mesto si počas celého stredoveku zachovalo svoj poľnohospodársky charakter.

V roku 1412 uhorský kráľ Žigmund Luxemburský za finančnú pôžičku na vojnu s Benátkami záložoval poľskému kráľovi Vladislavovi II. Jagelovskému 13 spišských miest (aj Spišskú Belú) zo Spoločenstva 24 kráľovských miest, ku ktorým pridal aj tri slobodné kráľovské

mesta - Starú Ľubovňu, Podolíneec a Hniezdne. Záloh, pre neochotu Poľska o vrátenie miest, trval 360 rokov do roku 1772. Pôvodne krátkodobý záloh nebol nikdy riadne vyplatený. Spišská Belá neprestala byť súčasťou Uhorska, no administratívne aj hospodársky bola riadená Poľskom, pričom aj dane a ďalšie príjmy prúdili do Poľska. Správu zálohovaných miest vykonávali poľskí starostovia v Starej Ľubovni. V tomto postavení boli ale obyvatelia zálohovaných miest oslobodení od vojenských povinností voči Uhorsku, okrem toho mestám Poľsko zaručovalo ich samosprávu a staré výsady. Veľkým prínosom pre mestá bola možnosť voľného obchodu v celom Poľsku a Rusku. Mnohé privilégia mestá dostávali aj od uhorských panovníkov, čím si zachovali svoj mestský charakter až do novoveku, zatiaľ čo nezálohované mestá z pôvodnej Provincie 24 spišských miest sa už v priebehu 15. - 16. storočia premenili na poddanské dediny. Napriek viacerým pokusom o vymanenie sa spišských miest z poľského zálohu podpísal poľský kráľ August Poniatowski formálnu dohodu o zrušení zálohu až 18. novembra 1773. Trinásť zálohovaných miest dostalo samosprávu a zriadila sa Provincia 13 spišských miest. V roku 1778 k nim boli pričlenené aj mestá Stará Ľubovňa, Podolíneec a Hniezdne, pričom vytvorili Provinciu 16 spišských miest so sídlom v Spišskej Novej Vsi, ktorá trvala až do roku 1876, kedy bola včlenená do Spišskej župy.

Spišská Belá mala od svojho vzniku poľnohospodársko-remeselnícky charakter s rozsiahlym chotárom (7197 ha), do ktorého patrila aj väčšia časť Belianskych Tatier. Základom prosperity mesta sa stali rozsiahle mestské pasienky v Tatrách s rozvinutým chovom oviec a dobytky, mestské lesy s kvalitným drevom a úrodné rovinné polia v blízkosti mesta. Veľký význam pre rozvoj obchodovania malo získanie privilégia konať týždňové trhy (každý týždeň v nedeľu), ktoré Spišskej Belej udelil poľský kráľ Žigmund I. v roku 1535. V roku 1607 poľský kráľ Žigmund III. pridal k týždňovým trhom aj privilégium na dva výročné trhy (jarmoky) - na sv. Antona (17.1.) a na sv. Matúša (21.9.). Tieto privilégia neskôr rozšírili poľskí a uhorskí panovníci v roku 1667 na tri výročné trhy, v roku 1739 na 5 a v roku 1811 na 7 výročných trhov, čím Spišská Belá predstihla susedný Kežmarok, ktorý mal len 4 výročné trhy. Remeselníci sa od 15. storočia združovali do cechov, medzi najstaršie patrili - mäsiarsky, obuvnícky, krajčírsky, kožušnícky a kováčsky, ku ktorým postupne pribúdali ďalšie cechy. Intenzívne pestovanie ľanu podnietilo tkáčsku výrobu a špecifickú modrotlač plátna, ľanové plátno zo Spišskej Belej sa vyvážalo do celého Uhorska, ale aj na Balkán a do Turecka.

Spišská Belá bola od 13. storočia takmer čisto nemeckým mestom, slovenské obyvateľstvo sa začalo objavovať v štatistikách až v 19. storočí. Pri sčítaní v roku 1853 z počtu 2323 obyvateľov bolo Slovákov 78 (3,3 %), v roku 1881 bolo Slovákov už 20%, v roku 1900 35 % a v roku 1938 bolo už z celkového počtu obyvateľov 61 % Slovákov. V rokoch 1945-1946 po vynútenom odsune asi 850 belianskych Nemcov sa uzavrela 700-ročná kapitola obyvateľstva mesta, ktoré sa v jeho histórii v rozhodujúcej miere podieľalo na jeho rozvoji, kultúre a prosperite.

V roku 1545 Spišská Belá zásluhou svojho rodáka, kňaza-reformátora Laurentia Serpilia Quendela, prešla ako celok na evanjelické náboženstvo augsburského vierovyznania.

V období protireformácie (rekatolizácie) prevzala farnosť v Spišskej Belej v roku 1647 rehoľa piaristov z Podolínce, ktorá ju spravovala až do roku 1852. Keďže prevažná väčšina obyvateľstva mesta bola napriek rekatoizácii naďalej evanjelická, došlo v roku 1786 k výstavbe nového evanjelického kostola (v roku 1853 sa hlásilo 80 % obyvateľov k evanjelickej viere).

V roku 1773 kráľovský správca Pavel Tisa predložil Márii Terézii písomnú správu o hospodárstve Spišskej Belej, v ktorej uvádzal, že v meste bolo v tom čase 388 domov, z toho 176 patrilo do prvej triedy, 13 patrilo do druhej triedy, 79 do štvrtej triedy a 105 do piatej triedy. Domy zaradené do prvej triedy mali zvlášť výsady ako napríklad variť pivo a liehoviny. Okrem toho sa v správe uvádza, že v meste sa konali každú nedeľu trhy a päť jarmokov do roka. Vďaka priemyselnej revolúcii začala Spišská Belá nadobúdať priemyselno – poľnohospodársky charakter, ktorý si zachovala dodnes. Už v roku 1778 v meste vznikol liehovar a konzerváreň.

V 19. storočí obyvateľov mesta zamestnávala veľká píla, škrobáreň a od roku 1898 známa tabaková továreň.

Výrazný rozvoj priemyslu nastal v 2. polovici 19. storočia, kedy vznikla tkáčovňa ľanového plátna (1869), škrobáreň (1878), tehelňa, píly, likérka Kleinberger (1875), pivovar Szimonisz (1870), pivovar Reich (1872) - po roku 1945 ako konzerváreň, priemyselný liehovar (1902) a ďalšie zariadenia. Výstavba železničnej trate z Kežmarku do Spišskej Belej, Horné nádražie (1892) podmienila výstavbu tabakovej továrne (1898), ktorá sa neskôr premiestnila do nových objektov vybudovaných v rokoch 1905-1913, kde prosperovala až do roku 2004, kedy došlo k jej zrušeniu zahraničným vlastníkom.

Hospodársky rozvoj sa odrazil aj v kultúrnom a spoločenskom živote, vznikali rôzne spolky a združenia. Najstarším bol strelecký spolok (1637), ktorý v roku 1845 mal 95 členov, divadelný spolok (1870), Beliansky spevokol (1862), poľovnícky spolok (1860), rybársky spolok (1889), Dobrovoľný hasičský spolok (1878), športový spolok (1910) a veľa ďalších. Spoločenským miestom sa stali Belianske kúpele (1818), Šarpanec a po objavení Belianskej jaskyne (1881) aj Tatranská Kotlina. Vedľa radnice sa vybuďovala honosná kaviareň (1872), neskôr prevádzkovaná ako hotel Belá, kino a ďalšie spoločenské zariadenia.

Po vzniku 1. ČSR (1918 – 1939) sa v národnostne zmiešanej Spišskej Belej začal posilňovať slovenský živel. Pre úradníkov sa organizovali kurzy slovenčiny, vznikali nové slovenské spolky. Rokom 1922 sa zmenilo aj postavenie mesta. Zákomom sa zrušili pôvodné župy a vytvorené boli nové veľžupy. Zrušili sa aj mesta so zriadeným magistrátom, medzi ktoré patrila aj Spišská Belá. Prešla do kategórie „veľobce“, no mala právo používať označenie „mesto“.

Po vzniku Slovenského štátu (1939) sa postupným budovaním ciest Spišská Belá stávala skutočným „mestom“. Rozvoju mesta prospela aj výstavba výbojkového osvetlenia a v roku 1932 zavedenie mestského vodovodu. Veľkým sklamaním pre obyvateľov bol dopad zákona č. 171/1943, ktorým bolo Spišskej Belej odňaté právo označenia „mesto“. Po takmer 700 rokoch existencie mesta sa tak Spišská Belá zmenila na obec.

Po roku 1945 nehnuteľnosti vysídlených belianskych Nemcov prevzalo prisťahované obyvateľstvo z Lendaku, Ždiaru a zamagurských obcí. Kolektivizáciou poľnohospodárskej pôdy vzniklo Jednotné roľnícke družstvo (1949) a Štátne majetky (1959). Nariadením SNR v roku 1947 prišla Spišská Belá o svoje tatranské katastrálne územie v prospech mesta Vysoké Tatry (4162 ha), belianske tatranské lesy a pasienky prevzal od roku 1950 Tatranský národný park. V roku 1965 Spišská Belá znovu získala štatút mesta, ktorý jej zanikol v roku 1922. Od 1.1.1972 je pričlenená k Spišskej Belej obec Strážky, ktorej komplex pamiatok (renesančný kaštieľ, zvonica a gotický kostol) bol v roku 1970 vyhlásený za národnú kultúrnu pamiatku. V kaštieli je od roku 1991 expozitúra Slovenskej národnej galérie zriadená významnému maliarovi Ladislavovi Mednyánszkemu (1852-1919). V rodnom dome Jozefa Maximiliána Petzvala (1807-1891) v Spišskej Belej je od roku 1964 múzeum venované tomuto univerzitnému profesorovi, matematikovi, fyzikovi a vynálezcovi zdokonalenej fotografickej optiky. Múzeum Dr. Michala Greisigera bolo zriadené (1994) významnému spišskému lekárovi, archeológovi a prírodovedcovi (1851-1912).

Rozvoj Spišskej Belej sa výrazne urýchlil po roku 1989, keď mestu boli vrátené lesy a majetky Belianskych Tatrách (1993). Zrekonštruovaním chaty Plesnivec (1997) v Doline Siedmich prameňov mesto podporilo rozvoj turistického ruchu. Po vybudovaní Belianskeho rybníka (1977) vznikla nová prímestská oddychová oblasť.

A.2. Urbanistický a stavebný vývoj pamiatkového územia

Prvotná zástavba mesta bola pravdepodobne viazaná na kostol, ktorého vznik je datovaný do roku 1208 a ktorom existuje viacero správ. Kostol zasvätený Sv. Valentínovi v roku 1707 vyhořel a v priebehu 18. stor. existoval ešte ako zrúcanina až úplne zanikol. Podobu kostola, ani jeho presnú polohu nepoznáme, ale predpokladá sa jeho situovanie juhozápadne od dnešného evanjelického kostola (podľa Webera), pravdepodobne v priestore za dnešnou hasičskou zbrojnicou (objekt č. 9 na Petzvalovej ulici). Ďalší rozvoj sídla súvisel s príchodom nemeckého etnika pred, ale najmä po tatárskom vpáde v 13. stor. Dokladom osady z obdobia po polovici 13. stor. je dodnes zachovaný ranogotický kostol sv. Antona Pustovníka. Už v tomto období s veľkou pravdepodobnosťou existoval základ pôdorysu mesta, vymedzený dnešnou hranicou pamiatkovej zóny, s dvojicou paralelných komunikácií, pozdĺž ktorých bola situovaná radová zástavba meštianskych domov. O veľkosti sídla svedčí aj existencia 2 kostolov. Nedostatok vody, hlavne pre mlyny, vyriešili kolonisti už v 13. storočí vybudovaním 11 km dlhého prírodného kanála (terajší Beliansky potok) z oblasti Tatranskej Kotliny, ktorý v 16. storočí doplnili o ďalšie prírodné kanály.

Jedným z hlavných determinantov pozdĺžnej pôdorysnej osnovy mesta, orientovanej v smere severozápad - juhovýchod bola, okrem morfológie určujúcej aj smerovanie potoka, s veľkou pravdepodobnosťou cesta prechádzajúca sídlom v smere od západu na východ, ktorá je považovaná z hľadiska vývoja za primárnu. Podľa interpretácie Dr. Líbala², táto cesta smerovala od Prešova údolím Torysy na Sabinov, s pokračovaním v pásme Levočského pohoria a cez Krížovú Ves s ranogotickým kostolom smerovala do Belej a ďalej potom na Ždiar/Lendak a do Poľska. Pôdorysné založenie mesta dokladujú historické mapové podklady: I. vojenské mapovanie 1770-1780 (mapa č. 8), II. vojenské mapovanie 1820-1870 (historická mapa č. 9), pozemková mapa Spišskej Belej z roku 1777 (štátny archív Levoča, pobočka Poprad) a historická katastrálna mapa (vid'. výkres č. 6).

Mesto Spišská Belá si dodnes zachovalo stredovekú parceláciu sčasti s pôvodnými neskoro stredovekými domami. Z vývojového hľadiska nedoriešeným zostáva zlom v severnej uličnej zástavbe na Štefánikovej ulici severozápadne od dnešného evanjelického kostola, ktorý býva interpretovaný vo väzbe na existenciu kostola sv. Valentína, resp. staršieho slovanského osídlenia. Z historickej katastrálnej mapy z konca 19. stor. je čitateľná poloha plochy trhoviska „Markt Platz“ v priestore pred objektom rímskokatolíckej fary, východne od areálu Rímskokatolíckeho kostola sv. Antona Pustovníka.

V stredoveku malo sídlo pravdepodobne prevažujúci vidiecky charakter, s domami hĺbkovo orientovanými jednotraktovými s nezastavaným dvorom po stranách. Takéto typy domov sa dodnes zachovali medzi radovou zástavbou dnešnej Štefánikovej ulice (dom č. 4, dom č. 5 v strednej sypancovej časti s letopočtom na drevenom trámovom strope „1788“; dom č. 6 s okennými otvormi strednej sypancovej časti s gotickými pravouhlými kamennými šambránami so skosenou hranou), vo východnej časti Slnecnej ulice (domy č. 21 - 27, 30 - 34), ojedinele vo východnej časti Hviezdoslavovej ulice (domy č. 41 a 42). O existencii murovanej architektúry už v 15. storočí svedčia zachované detaily stavieb: okenné šambrány sypanca objektu č. 6 na Štefánikovej ulici a okenné otvory západnej fasády dvorového krídla domu č. 2 na Štefánikovej (ako gotickú, interpretuje vyššie spomínaný výskum² aj klenbu prejazdu domu č. 22 na Hviezdoslavovej ulici, ktorá ma tvar lomeného oblúka).

Priečne obytné stavby v šírke parcely so sypancom v poschodí začali pravdepodobne vznikať už v 16. storočí. Voľné dvory sa postupne zastavovali a vznikala radová zástavba ulíc ako ju poznáme dnes. O čase ich vzniku napovedá najmä spôsob ich zastropenia (v rámci pamiatkového územia nachádzame renesančné prejazdy, v mnohých prípadoch predĺžované pri barokovej, alebo klasicistickej prestavbe). Väčšina objektov radovej zástavby prešla viacerými prestavbami, z ktorých najvýraznejšie sa prejavila klasicistická v priebehu 19. storočia, kedy sa

---

² „Spišská Belá, stavebně historický průzkum městského jádra“ Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů v Praze, 1972

z dôvodu zvyšovania kultúry bývania, drevené trámové zastropenie priestorov masovo nahradzovalo klenbami. Svedčí o tom množstvo datovaných klenieb (napr. v domoch č. 5 a 6 na Zimnej ulici, v domoch č. 3, 4, 8, 12, 20, 34, 35, 42, 43, 46, 52, 53 na Hviezdoslavovej ulici, v domoch č. 17 a 18 na Štefánikovej ulici a v domoch č. 2, 3, 7, 10, 12, 18, 20, 31 na Slnčnej ulici). Klasicisticky boli upravované aj dispozície.

Funkciu opevnenia sídla plnili tesne vedľa seba radené hospodárske stavby - stodoly po obvode, situované v závere pozdĺžnych parciel (viď. historické mapové podklady) meštianskych domov. V súvislosti s Bocskayovým povstaním v roku 1606 sa spomína prechodné opevnenie mesta valmi s drevenými palisádami, pred ktorými boli vyhlbené priekopy a vstup do mesta uzatvárali 4 brány - veľká západná a východná brána a malá severná a južná brána.

Zástavba mestského stredu sa vyvíjala vo väzbe na priebeh Belianskeho potoka, pri ktorom boli situované mlyny (viď. historické mapové podklady z I. a II. vojenského mapovania). Historická katastrálna mapa z roku 1869 zachytáva 3 mlynské náhony a známe sú polohy 3 mlynov (vo východnej časti – dnešný dom č. 48 na Letnej ulici; v strede – pri dome č. 22, 23 na Letnej ulici – zanikol pred rokom 1960; v západnej časti – dnešný objekt č. 13 na Petzvalovej ulici - Reštaurácia „Mlyn“) Priestor mestského stredu, medzi paralelnými komunikáciami (časť nazývaná aj „medzi jarkami“) bol postupne osídľovaný skupinou obyvateľstva bez mestských práv – želiarmi/domkármi. Podľa príkazu belianskeho magistrátu z roku 1637 si domkári nesmeli postaviť 2 izby.³ Pôvodne pravdepodobne drevená ľudová zástavba mestského stredu bola nahradzovaná murovanou v prípade obytnej časti. Hospodárska časť objektov zostala aj naďalej drevená. Typickým reprezentantom bol radovo radený murovaný dom s drevenou sieňou „Leib“ stĺpovej konštrukcie, prístupnou z ulice polkruhovo zakončenou bránou. Sieň sa tiahla pozdĺž izby a komory, ktoré boli prístupné zo siene. Obytná bola len predná izba „Stube“, čistá bez ohniska a zastropená. V sieni bolo situované ohnisko a chlebová pec. Dym z ohniska stúpал do podstrešia, sieň bola prestropená a smerom do dvora uzatvorená drevenými vrátami. Domy boli zastrešené sedlovými strechami, obyčajne s dvojitou podlomenicou a šindľovou krytinou. V spodnej štíte bývala galéria, alebo okienka, pretože podstrešie bolo využívané na sušenie „tokenraum“ alebo na výrobné účely pri garbiarskych domoch. Vo dvorovej časti boli situované hospodárske objekty.

Na stavebný vývoj mesta mali vplyv aj živelné pohromy, predovšetkým požiare, ktorých sa spomína viacero. Najstarší údaj o požiari mesta je z roku 1518, kedy zhorelo celé mesto okrem ôsmich domov. V tomto roku zhorel aj mestský archív, takže spreď tohto roku nie sú zachované žiadne písomné dokumenty. V priebehu 16. až 19. storočia prekvapili mesto ničujúce požiare až 17-krát (v roku 1607 podľahlo požiaru takmer celé mesto: 200 domov; pri požiari v roku 1706 zhorelo 100 budov, 1716 vyhorelo celé mesto). Stavebno - historický výskum² ďalej spomína požiar na Zimnej ulici v roku 1828 (po tomto požiari predpokladá vznik domov č. 2-5 na Petzvalovej ulici, ktoré majú zhodný charakter a jeden z nich je datovaný rokom 1829). Úpravu poschodí a zastrešenia viacerých objektov na Hviezdoslavovej ulici (východne od rímskokatolíckej fary) a v západnej časti Slnčnej ulice predpokladá po požiari v roku 1942.

Najstaršou stavbou mesta je Rímskokatolícky kostol sv. Antona Pustovníka vybudovaný v rokoch 1250-1270, prestavaný v 14. storočí, druhej polovici 15. storočia, v 17., 18. a 19. storočí. V roku 1952 bola realizovaná radikálna obnova kamenných prvkov, v 70. rokoch 20. komplexná obnova najmä exteriéru stavby. V roku 2010 bola realizovaná obnova zastrešenia a fasády veže.

Obdobie prelomu stredoveku a novoveku bolo pre Spišskú Belú obdobím veľkého hospodárskeho a stavebného rastu. V roku 1515 pribudla do intravilánu mesta radnica, do areálu rímskokatolíckeho kostola v rokoch 1589-1590 murovaná zvonica. V 18. storočí v dôsledku jozefínskych reforiem zanikol príkostolný cintorín situovaný v areáli kostola od jeho vzniku,

³ Kol. autorov: *Spišská Belá, 700 rokov od udelenia mestských práv, Spišská Belá, 1971, str. 32 – 33*

vymedzený ohradným múrom. V rokoch 1910-1939 sa uskutočnila obnova kostola a jeho areálu. Ohradný múr vymedzujúci od stredoveku cintorín situovaný v areáli kostola, bol odstránený. Nahradil ho nový nízky murovaný múrik s kovovým oplatením.

Pre veľký počet evanjelikov v meste slúžil od roku 1694 drevený kostol, murovaný kostol si evanjelici postavili až v rokoch 1784-1786. Vymedzenie parcely areálu zachytáva reambulácia historickej katastrálnej mapy v roku 1929.

Pôvod objektu rímskokatolíckej fary, situovanej v radovej zástavbe Hviezdoslavovej ulice sa udáva rokom 1574. Doložené stavebné úpravy na objekte sú z rokov 1690 (rok prestavby), 1774 (rok rozšírenia) – renesančná úprava objektu, rok 1817 (rok prestavby) – klasicistická úprava objektu. Klasicistická fasádna úprava z tohto obdobia bola odstránená pri rekonštrukcii v polovici 70. rokov 20. storočia, kedy bol objekt prefasádovaný do súčasnej podoby s renesančnou úpravou.

Katolícka škola – dnešné Petzvalovo múzeum - pôvodne prízemný objekt zo 17. storočia (1669) bol nadstavený o jedno podlažie asi v roku 1815. Generálna oprava objektu prebehla z príležitosti otvorenia Petzvalovho múzea v 60. rokoch 20. storočia. Posledná obnova bola realizovaná v roku 2007.

Mariánsky stĺp so sochou Panny Márie - Assumptou bol postavený v roku 1729 západne od radnice pri križovatke ciest v centre historického jadra. V rokoch 1979 – 1983 bol reštaurovaný a po obnove v roku 1984 bola kópia stĺpa so sochou umiestnená v novej polohe v parku na Petzvalovej ulici, severovýchodne od objektu č. 16, na mieste asanovanej zástavby medzi hlavnou komunikáciou a potokom (originál sochy je umiestnený vo dvorovej časti rímskokatolíckej fary na Hviezdoslavovej ulici č. 27 v Spišskej Belej). V roku 2008 bola kópia stĺpa so sochou opäť obnovená a premiestnená na pôvodné miesto západne od mestského úradu.

Výraznými stavebnými zmenami prešiel objekt radnice (dnešný objekt mestského úradu). Historicky najhodnotnejšou časťou objektu sú suterénne priestory goticko-renesančného pôvodu zo 16. storočia. V prvej polovici 19. storočia bol objekt klasicisticky prestavaný do dnešnej podoby s výnimkou posledného podlažia, ktoré bolo pristavené dodatočne po odstránení manzardovej strechy (foto č. 4, 5 a 10). V roku 1871 bol k budove mestského úradu pristavaný historizujúci objekt kaviarne so spoločenskou sálou, neskôr upravenej na kino. Pri prestavbe v 70. rokoch 20. storočia došlo k úprave severného traktu budovy mestského úradu a spolu s objektom kina boli jednotne zastrešené plytkou manzardovou strechou.

Na prelome 19. a 20. storočia vzniklo v centre meste viacero verejných budov, ako vyššie spomínaná kaviareň (1871), objekt základnej školy na Štefánikovej ulici (1875), objekt hasičskej zbrojnice (1887, neskôr rozšírená a zvýšená), bývalý hotel pri hasičskej zbrojnici (1900), polyfunkčný dom s lekárňou na Petzvalovej ulici č. 16 (okolo roku 1900), objekt starej materskej školy v susedstve evanjelického kostola (okolo roku 1900), prestavaný a rozšírený objekt „Lekvárky“ na Letnej ulici č. 18. V tomto období boli prestavané aj mnohé meštianske domy, z ktorých najvýraznejšie sú objekt č. 12 na Zimnej ulici (Základná umelecká škola), náročný objekt na Hviezdoslavovej ul. č. 1 (po roku 1900), objekt č. 13, 16 (Evanjelická fara), 21 (Mestská knižnica a Múzeum Dr. Michala Greisigera) na Hviezdoslavovej ulici, náročný objekt na Slnecnej ulici č. 1 (1899).

Po druhej svetovej vojne postupne zanikli mlyny v mestskom strede a boli likvidované mlynské náhony. Po povodni v roku 1956 (1958) bol Beliansky potok, s výnimkou východnej časti, v roku 1964 regulovaný do dnešnej podoby. Domy mestského stredu boli v 2. polovici 20. storočia vo veľkom rozsahu nahradené novými stavbami, alebo pozmenené prestavbami, čo súviselo so zánikom mlynských náhonov na mieste, ktorých vznikli spevnené a nespevnené komunikácie, s dožitím netrvácnych stavebných materiálov týchto objektov a samozrejme so zvyšujúcimi sa požiadavkami na kultúru bývania. Z tradičnej zástavby zostalo zachované len veľmi málo objektov (dom č. 2 a 61 na Letnej ulici). Likvidácia objektov mestského stredu v priestore medzi evanjelickým kostolom, objektom mestského úradu a rímskokatolíckym kostolom súvisela s rozširovaním a presmerovaním hlavnej komunikácie (I/77) v smere na Starú

Lubovňu, z východného predpolia evanjelického kostola smerom východným. S rozšírením tejto komunikácie prechádzajúcej priečne centrom v smere Kežmarok – Stará Ľubovňa súvisel aj zánik časti nárožného objektu na západnej strane Hviezdoslavovej ulice (v r. 1900), nárožného objektu na východnej strane Zimnej ulici a dvoch krajných objektov na východnej strane Štefánikovej ulici v 2. polovici 20. storočia.

Od 50. rokov 20. storočia sa mesto začalo prudko rozrastať a začína proces postupného odkrajovania historických parciel a zánik hospodárskej zástavby. K skráteniu parciel na južnej strane Zimnej ulice siahajúcim až k dnešnej Družstevnej ulici (vznikla na mieste komunikácie po obvode vonkajšieho venca stodôl - vid'. historická katastrálna mapa z roku 1869) došlo v 2. a 3. poloviciach, v 60. a 70. rokoch 20. storočia. V severnej časti historických parciel dnešnej ulice Štefánikovej a Slnecnej a v južnej časti parciel Hviezdoslavovej ulice vyrástla v 70. rokoch 20. storočia individuálna bytová výstavba. Dnešná ulica Tatranská a Osloboditeľov v severnej časti mesta vznikli opäť v polohe staršej komunikácie po obvode vonkajšieho venca stodôl. Stavebné počiny v rokoch 1987 – 1990 znamenali ďalšie skrátenie parciel a asanáciu hospodárskych stavieb v južnej časti parciel Hviezdoslavovej ulice. V tomto období bola postavená materská škola, viacpodlažná radová panelová bytová zástavba a v roku 1989 bol daný do užívania obchodný dom na Ulici SNP.

V rámci stavebného vývoja územia treba ešte spomenúť vývoj areálu školy na Štefánikovej ulici, ktorý vznikol v šírke pôvodných 4 stredovekých parciel. Najprv bol postavený v roku 1875 (v šírke 2 parciel) nárožný 1-podlažný objekt školy (foto č. 32, 117), pôdorysného tvaru „U“, asanovaný v roku 1994 po výstavbe dnešného objektu školy. V 60. rokoch bol areál školy rozšírený o ďalší sedlovo zastrešený objekt, postavený na mieste stodôl. V roku 1990/91 bola dokončená dnešná budova školy a objekty telocvične a kotolne v severnej časti parcely.

Na parcele susediacej z východnej strany s areálom školy stál obytný jednopodlažný objekt (vid'. historická katastrálna mapa z roku 1869, foto č. 13) asanovaný v poslednej tretine 20. storočia. Dnes je v mieste niekdajšieho voľného prejazdu pešia komunikácia a na mieste domu zatravnená plocha.

Priečna komunikácia pri objekte rímskokatolíckej fary bola vytvorená v poslednej tretine 20. storočia po asanácii 2-podlažného objektu v radovej zástavbe Hviezdoslavovej ulice (foto č. 19), z ktorého zostali zachované konštrukcie prejazdu.

Bytový dom na Slnecnej ulici č. 35 zo 60. rokov 20. storočia bol postavený na mieste troch asanovaných radových domov (vid'. historická katastrálna mapa, foto č. 27).

V 2. polovici 20. storočia prešiel rozsiahlymi úpravami aj komunikačný systém mesta. Jeho rozširovanie a úpravy súviseli so zánikom mlynských náhonov (na ich mieste vznikli nové obslužné komunikácie), s nárastom automobilovej dopravy (vznik parkovacích plôch: v západnej časti Petzvalovej ulice, pri mestskom úrade, pri objekte rímskokatolíckej fary). Upravený bol priebeh severo - južnej komunikácie (Kežmarok – Stará Ľubovňa).

V rozpore s historickou parceláciou boli v roku 1998 vymedzené parcely (pôvodne vo vlastníctve Mesta Spišská Belá) pre 3 rodinné domy a prístupové komunikácie v severovýchodnej časti Štefánikovej ulice. Jeden z rodinných domov (1-podlažný s obytným podkrovím) sa v súčasnosti realizuje.

Prehľad historických dátumov viažucich sa ku stavebnej činnosti alebo relevantné pre dejiny mesta:

1208 kaplnka sv. Valentína (Valentín biskup), v blízkosti starej školy (zhorela v roku 1707)

- 1250 – 1270** kostol sv. Antona Pustovníka, nahradil starší drevený kostol
- 1263** prvá historicky hodnoverná zmienka o meste
- 1271** Spišská Belá sa stala slobodným mestečkom, kolektívne privilegium Spoločenstva Spišských Sasov, udelenie mestských práv
- 1412 – 1772** tzv. Poľský záloh, mesto sa dostáva spolu s ďalšími 15 spišskými mestami pod správu Poľského kráľovstva
- 1515** výstavba radnice, prebudovaná 1696, ďalšia prestavba 1771-1773
- 1545** mesto prijalo reformáciu
- 1551** vznik najstaršieho remeselnického cechu mäsiarov, obuvníkov
- 1600** mesto vyplienené hajdúchmi, 700 obyvateľov zomrelo na mor
- 1607** udelenie výsady konať každú nedeľu trh
- 1612** bola postavená renesančná zvonica
- 1630** vznikla budova katolíckej fary
- 1669** bola postavená stará škola (dnes Múzeum J. M. Petzvala)
- 1674** Piaristi preberajú do užívania farský kostol
- 1674** v meste bolo 173 veľkých domov a 102 malých
- 1681** mesto vyplienené povstaleckými Maďarmi
- 1694** výstavba dreveného evanjelického kostola
- 17. storočie** bola postavená organová skriňa dielňou Pavla Grossa
- 1706** veľký požiar mesta
- 1729** postavený stĺp so sochou P. Márie - Assumptou
- 1771** pripojenia spišských miest k Uhorsku
- 1773** mesto malo 388 domov, 1862 obyvateľov (150 katolíkov užívalo Veľký kostol)
- 1778** bol vybudovaný katolícky cintorín
- 1784-1786** výstavba evanjelického kostola
- 1786** v meste bolo 400 domov
- 1801-1819** vznikla papierenň
- 1818** výstavba liečebných kúpeľov
- 1849** útok ruských vojakov
- 1867** reorganizácia obecnej školy a výstavba novej budovy na Štefánikovej ulici, dokončená v roku 1875
- 1869** vznik továrne na ľanové výrobky, neskôr škrobáreň
- 1871** bola postavená veľká mestská kaviareň (dnešné Kino pri mestskom úrade)
- 1875** vznikla likérka Simon Kleinberger

1876	bola postavená veľká pila
1878	vysadenie stromov pri obidvoch kostoloch
1880	mesto malo 2589 obyvateľov (1605 evanjelikov, 827 katolíkov, 111 židov, 36 gréckokatolíkov)
1881	bola objavená Belianska jaskyňa
1890	v meste bolo 451 domov a mesto malo 2500 obyvateľov
1898	vznikla tabaková továreň
1918 -1945	obdobie neustálych národnostných trení
1934	výstavba kultúrneho domu
1945	odsun Nemcov z mesta
1946	prist'ahovalci z okolitých obcí
50.roky	zánik mlynov
1964	regulácia potoka
70. roky	výstavba školy na Moskovskej ulici, demolácie
80. roky	dostavba panelových sídlisk, demolácie
80. roky	vznik obchodného domu
2002	počet obyvateľov je 6136

Významné požiare v rokoch: 1518,1535,1553,1607,1667,1676,1706,1707,1716,1745

Najstaršia známa pečať mesta pochádza z roku 1599 storočia, ktorá má vyobrazený zvonec, neskôr od 17. storočia a potom od roku 1879 mesto používalo erb s postavou sv. Antona Pustovníka, spolu s medveďom na druhom štiepenom poli erbu. V súčasnosti mesto používa erb so strieborným zvoncom na červenom štíte podľa pečate z roku 1599.

A.3. Vývoj územia od vyhlásenia pamiatkovej zóny

Snaha o záchranu urbanisticko – architektonických a umelecko – historických hodnôt historického jadra mesta začala už v 1984, kedy boli spracované Rámcové zásady pamiatkovej starostlivosti pre historické jadro mesta a v roku 1989 - Návrh na vyhlásenie historického jadra Spišská Belá za pamiatkovú zónu. Pamiatková zóna Spišská Belá bola vyhlásená rozhodnutím Ministerstva kultúry Slovenskej republiky, sekcie kultúrneho dedičstva, číslo: MK-5635/2004-400 zo dňa 17. 06. 2005 na základe „Návrhu na vyhlásenie historického jadra Spišská Belá za pamiatkovú zónu“ spracovaného Krajským pamiatkovým úradom Prešov a Pamiatkovým úradom SR v máji roku 2004, ktorý bol doteraz dokumentom na vykonávanie základnej ochrany v pamiatkovom území.

Po vyhlásení pamiatkovej zóny Spišská Belá boli žiadatelia usmerňovaní prostredníctvom stavebného úradu mesta, ako postupovať v prípade plánovanej stavebnej činnosti, ako aj udržiavacích prác na území pamiatkovej zóny. Od vyhlásenia pamiatkovej zóny

bolo v meste realizovaných viacero obnov národných kultúrnych pamiatok, úprav objektov, ako aj verejných priestranstiev na území pamiatkovej zóny. Od roku 2006 mesto systematicky pripravovalo a postupne realizuje úpravu verejných priestranstiev a objektov v jeho vlastníctve. V procese prípravy úprav mesto úzko spolupracovalo s KPÚ Prešov v snahe zachovať urbanistické, architektonické, umelecko-historické hodnoty pamiatkového územia, objektov NKP a nehnuteľností v pamiatkovom území.

V dvoch etapách bola na území pamiatkovej zóny mesta realizovaná úprava hlavných komunikácií, parkovacích plôch, chodníkov pozdĺž domoradí ulice Zimnej, Hviezdoslavovej, Štefánikovej a Slnačnej, verejných priestranstiev na Petzvalovej ulici okolo mestského úradu a pred Petzvalovým múzeom, rekonštrukcia verejného osvetlenia, podzemných vedení a úprava verejnej zelene.

V rámci rekonštrukcie verejných priestranstiev bola, približne do pôvodnej polohy západne od objektu mestského úradu, resp. kina, premiestnený z parku na Petzvalovej ulici stĺp so sochou P. Márie - Assumptou. Priestranstvo okolo stĺpa bolo upravené vo väzbe na centrálny mestský priestor s objektom mestského úradu, kina, zvonice, rímskokatolíckeho kostola a Petzvalovho múzea.

S úpravou priestranstva medzi objektom mestského úradu a areálom rímskokatolíckeho kostola súviselo aj premiestnenie národnej kultúrnej pamiatky Pamätníka padlým v 2. sv. vojne do parku na Petzvalovej ulici, kde bol po rekonštrukcii umiestnený v roku 2011 podľa štúdie sadovníckych úprav „Park Štefánikova ulica Spišská Belá“ (spracovateľ: Ing. H. Sarvašová, Poprad, 06/2009). Podľa spomenutej štúdie plánuje mesto ďalšie úpravy tohto parku spolu s priestranstvom pri bývalej materskej škole na Letnej ulici s prepojením na areál Ev. a. v. kostola.

Pri realizácii zhromažďovacej plochy s podzemnou garážou v priestore medzi mestským úradom a areálom rímskokatolíckeho kostola, došlo k nepriaznivému utopeniu objektu zvonice. Pre korigovanie vzniknutej modelácie terénu budú realizované sadovnícke úpravy po obode spevnenej plochy okolo zvonice.

Projekčne pripravená a schválená je regulácia východnej časti Belianskeho potoka.

Rekonštrukciou prešla väčšina objektov mestského stredu – požiarna zbrojnica, objekt mestského úradu a kina, renesančná zvonica pri rímskokatolíckom kostole, veža a zastrešenie rímskokatolíckeho kostola, fasáda Ev. a. v. kostola, objekt Petzvalovho múzea, fasáda objektu mestskej knižnice a Múzea Dr. M. Greisingera, zastrešenie objektu rímskokatolíckej fary.

Pred realizáciou rekonštrukcie chodníkov boli obnovené mnohé fasády meštianskych domov v radovej zástavbe vo vlastníctve mesta a fyzických osôb. Pri ich rekonštrukcii boli vlastníci usmerňovaní tak, aby sa zamedzilo nežiaducim zásahom do pamiatkového fondu a slohového výrazu jednotlivých objektov a priestorov.

V rámci ulice Zimnej a Hviezdoslavovej boli schválené a vo väčšine prípadov aj realizované novostavby s obytnou funkciou na mieste dvorových krídel a doplnkové stavby v južnom závere parciel. Na uliciach Štefánikovej a Slnačnej boli realizované zväčša opravy fasád a zastrešenia. Vo východnej časti Letnej ulice bolo realizovaných niekoľko novostavieb rodinných domov, penzión a schválené prístavby existujúcich objektov. Pri schvaľovaní novostavieb bola podkladom historická katastrálna mapa z r. 1969.

Realizácie niektorých novostavieb preukázali nevhodnosť ich hmotovo-priestorového riešenia (viď. penzión na Letnej č. 16, foto č. 382) a situovania (rodinný dom vo východnej časti Letnej ulice na pozemku parc. č. 1868/6, foto č. 410).

Realizácie rekonštrukcií zastrešenia objektov v radovej zástavbe, ako aj v prípade zastrešenia novostavieb na území pamiatkovej zóny, priniesli nie príliš vhodné použitie náhrady tradičnej keramickej škridľovej krytiny - profilovaného poplastovaného plechu v imitácii strešnej tvarovky.

Pri spracovaní územnoplánovacej dokumentácie v roku 2008 boli zapracované podklady k ochrane pamiatkového fondu na území mesta Spišská Belá a podmienky stanovísk vydaných

KPÚ Prešov k jednotlivým stupňom územnoplánovacej dokumentácie (zadanie 05/2008, koncept 11/2008, návrh 12/2008). Územný plán v rámci územia pamiatkovej zóny neráta s radikálnymi zásahmi, v návrhu zachováva a rešpektuje pamiatkové hodnoty územia, funkčné využitie jednotlivých blokov zástavby a objektov zóny, vymedzuje intenzitu zastavanosti a maximálnu podlažnosť. Navrhovaná urbanistická koncepcia a kompozícia ďalšieho rozvoja mesta nadväzuje na logiku doterajšieho urbanistického vývoja a na súčasnú urbanistickú štruktúru, pričom rešpektuje významné pohľadové línie na mesto s dominantnou vežou rímskokatolíckeho kostola, najmä z cesty I/67 a I/77. Pre rozvoj nového bývania vytvára dostatok nových lokalít s primeranou podlažnosťou (rodinné domy - max. 2.NP, bytové domy - max. 3NP s podkrovím).

B. Charakteristika pamiatkových hodnôt územia

B.1. Pamiatkové hodnoty územia hmotnej povahy

B.1.1. Základná charakteristika vonkajšieho obrazu sídla – zemepisná poloha, reliéf terénu, vodné plochy, charakteristické pohľady

Mesto Spišská Belá v Prešovskom kraji, v okrese Kežmarok, s rozlohou katastra 3394 ha leží na severovýchode Popradskej kotliny v nadmorskej výške 631 m/n. m. Kataster, v ktorom sa nachádza národná prírodná rezervácia Belianske lúky, na severe ohraničuje rieka Biela, na východe rieka Poprad, na južnej strane tvorí hranicu katastra Čierny potok a na západe hraničí s Tatranským národným parkom. Chotár mesta má mierne zvlnený reliéf so sklonom od severu k juhu a od západu k východu s ukončením s terasou nad riekou Poprad. Súčasťou mesta Spišská Belá je južne situovaná (na cestnej komunikácii I/67 z Kežmarku) mestská časť Strážky, s významnými národnými kultúrnymi pamiatkami (kaštieľ, park, kostol, zvonica), ktoré majú z dôvodu ich ochrany vyhlásené ochranné pásmo. Zastavané územia mesta je obklopené záhradami, trávnyimi porastmi a poľnohospodársky obrábanou pôdou.

Na súčasnú podobu mesta Spišská Belá v obraze krajiny spolupôsobilo viacero faktorov. Primárnym faktorom je prírodná konfigurácia terénu. Prírodné danosti terénu podmienili pozdĺžne narastanie mesta v údolí, ktorým preteká zo severozápadu na juhovýchod Beliansky potok. Rovnako klesá aj terén pamiatkového územia, vymedzeného v centre intravilánu mesta pozdĺž Belianskeho potoka.

Siluate a panoráme mesta vo všetkých pohľadových líniah dominuje veža Rímskokatolíckeho kostola sv. Antona Pustovníka. Do celkového obrazu sídla podstatným spôsobom zasiahol extenzívny rozvoj mesta po polovici 20. storočia. Najmä nová zástavba viacpodlažných panelových objektov na južnom okraji pamiatkového územia, najrušivejšia za Hviezdoslavovou ulicou, znemožnila pohľad na historické jadro z juhu a negatívne zasiahla do jeho siluety a panorámy vo všetkých smeroch.

V diaľkovom pohľade **P11** zo severu (vyznačený v grafickej prílohe, výkres č. 1, foto č. 168), z cesty I/77 smerujúcej do obce Bušovce, resp. z úpätia vrchu Vysoké, 655 m n. m., siluate a panoráme pamiatkovej zóny dominuje veža Rímskokatolíckeho kostola sv. Antona Pustovníka a dopĺňa ju zastrešenie Ev. a. v. kostola s vežičkou. Historická silueta mesta je narušená líniou novovekej viacpodlažnej panelákovvej zástavby (foto č. 168).

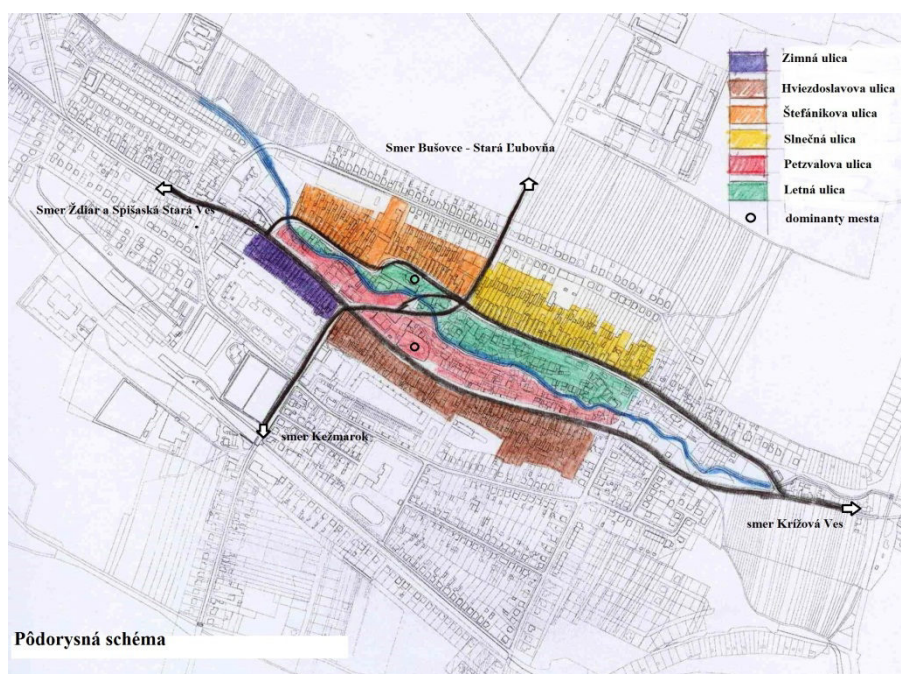
V diaľkovom pohľade **P12** z juhovýchodu (vyznačený v grafickej prílohe, výkres č. 1, foto č. 169), z vyvýšeniny za riekou Poprad južne od Krížovej Vsi, na úpätí vrchu Bleskovec (818 m n. m.) je vnímateľná zástavba pamiatkovej zóny, s charakteristickou vežou Rímskokatolíckeho kostola sv. Antona Pustovníka. Panorámu mesta v pozadí dotvára hlavný hrebeň Vysokých, resp. Belianskych Tatier, ďalej na východ hrebeň Spišskej Magury a Vojnianska hora (930 m n. m.).

Južný pohľad z hlavnej cesty I/67 od Kežmaruku na historickú zástavbu mesta znemožňuje novoveká výstavba, najmä 7-podlažné obytné panelové domy situované v jednej línii pozdĺž južnej hranice pamiatkovej zóny. Túto zástavbu prevyšuje len veža rímskokatolíckeho kostola.

V pohľade so severozápadu z cesty I/67 v smere Ždiar je v prvom pláne vnímaná novoveká zástavba a opäť dominanta pamiatkového územia – veža rímskokatolíckeho kostola. Panoramatický pohľad uzatvára hrebeň Levočských vrchov.

B.1.2. Pôdorysná dispozícia, verejné priestranstvá a ulice

Základom pôdorysnej dispozície PZ je dvojica paralelne prebiehajúcich spevnených komunikácií v orientácii severozápad - juhovýchod, na západnej strane PZ spojených do jedného bodu s pokračovaním na Slovenskú Ves a ďalej na Tatry (Tatranská Kotlina/Ždiar/Poľsko - komunikácia I. triedy I/77). Na východnej strane sa spájajú mimo územia PZ s pokračovaním na Krížovú Ves. Priestorom vymedzeným komunikáciami v pozdĺžnom smere (zo SZ na JV) preteká v nepriamej línii Beliansky potok. Priečne, v orientácii JZ – SV, centrom mesta prechádza štátna cesta (komunikácia I. triedy I/67 a I/77) v smere Kežmarok – Stará Ľubovňa. Interiér mesta je vymedzený jednostrannou radovou uličnou zástavbou Zimnej a Hviezdoslavovej ulice na južnej strane a Slnecnej a Štefánikovej ulice na severnej strane, situovanou pozdĺž západno - východných komunikácií. Severná pôdorysná línia zástavby je v západnej časti PZ (Štefánikova ulica) pôdorysne zalomená. Radová zástavba je prerušená vyššie spomínanou priečnou komunikáciou (štátna cesta I. triedy v smere na Starú Ľubovňu) a sekundárnymi prielukami na mieste asanovaných objektov, kde vznikli pešie komunikácie (na mieste domu č. 20 na Zimnej ulici, pri dome č. 18 na Štefánikovej ulici) a miestna obslužná komunikácia (na mieste domu č. 28 na Hviezdoslavovej ulici). Priestor medzi východo - západnými komunikáciami, nazývaný aj „medzi jarkami“, je rozdelený líniou Belianskeho potoka na južnú časť - Petzvalovu ulicu a severnú časť – Letnú ulicu s rôznorodým, organickým spôsobom situovania zástavby, ktorý sa vyvinul vo väzbe na priebeh komunikácií, Belianskeho potoka a troch zaniknutých mlynských náhonov.

V centrálnej časti mesta v strede Petzvalovej ulice, vo väzbe na hlavné komunikácie, sa nachádza najhodnotnejší priestor s historickými dominantami mesta - Rímskokatolíckym kostolom sv. Antona Pustovníka s areálom vymedzeným oplotením, renesančnou zvonnicou, objektom mestského úradu a kina, stĺpom so sochou P. Márie - Assumptou a objektom bývalej školy, dnes Petzvalovým múzeom. V jadre mesta, v strednej časti Letnej ulice, na ľavom brehu Belianskeho potoka je situovaný Evanjelický a. v. kostol, ktorý má oplotením vymedzený vlastný areál. Pred evanjelickým kostolom, medzi miestnymi komunikáciami, je vytvorené verejné priestranstvo s parkom. Z južnej strany na ev. záhradu nadväzuje areál so samostatne stojacim objektom bývalej materskej školy. Medzi ev. kostolom a priestranstvom pri mestskom úrade, resp. areáli kostola vzniklo priame pešie prepojenie križujúce hlavnú priečnu komunikáciu mesta. V západnej časti Letnej ulice je situovaná na verejnom priestranstve novostavba Gréckokatolíckeho kostola.

Ostatnú časť Petzvalovej a Letnej ulice vyplňa rôznorodá zväčša obytná zástavba s objektmi radenými radovo vedľa seba v blokoch a solitérne. Zástavba je prerušovaná sieťou priečnych a pozdĺžnych komunikácií rôznych parametrov (niektoré na Letnej ulici vznikli na mieste zaniknutých mlynských náhonov). Priečna jednosmerná komunikácia prechádza okolo domu č. 9 na Petzvalovej ulici (požiarna zbrojnica) cez Beliansky potok na Letnú, resp. Štefánikovu ulicu v úrovni areálu základnej školy. Ďalšie priečne pešie prepojenie je pri Gréckokatolíckom kostole. V centrálnej časti mesta je dominantné prepojenie od mestského úradu a od Petzvalovho múzea ku Ev. a. v. kostolu, resp. na Štefánikovu ulicu. Vo východnej časti lokality „medzi jarkami“ sú nosné 2 priečne prepojenia s parametrami jednosmernej obslužnej komunikácie (jedno v strede lokality a jedno na východnom okraji PZ).

B.1.3. Parcelácia a rozsah je zachovania

Hranicami pamiatkovej zóny je vymedzená historická časť mesta so zachovanou historickou stredovekou parceláciou, ktorá je charakteristická úzkymi, pozdĺžnymi parcelami situovanými kolmo k hlavným východo - západným komunikáciám mesta, t.j. v orientácii sever – juh (viď. výkres č. 7). Pozdĺžna parcelácia (viď. historická katastrálna mapa, výkres. č. 6) v minulosti pokračovala v zhodnom pozdĺžnom vymedzení aj za hranicami zastavaného územia mesta, vymedzeného zo severnej a južnej strany (v polohe dnešnej Ulice Tatranskej, Osloboditeľov, Družstevnej a Ulice 1. mája) komunikáciami prebiehajúcimi za vonkajšou líniou stodôl v závere pozdĺžnych parcel uličných domoradií námestia.

Po zmene vlastníckych vzťahov v objektoch radovej zástavby mesta (najmä po 2. svetovej vojne po odchode nemeckého obyvateľstva) a postupným obmedzením až zánikom poľnohospodárskeho spôsobu obživy došlo k likvidácii hospodárskych objektov a skracovaniu historických parcel, následne k novej urbanizácii (nová IBV na severnej strane historického jadra paralelne s ulicou Štefánikovou a Slniečnou; viacpodlažná bytová výstavba a základná vybavenosť paralelne s ulicou Zimnou a Hviezdoslavovou na južnej strane historického jadra) a rozšíreniu zastavaného územia mesta až do dnešnej podoby. Územie so zachovanou historickou parceláciou je dnes vymedzené hranicami pamiatkovej zóny.

V kontraste s pravidelnou parceláciou ulíc Zimnej, Hviezdoslavovej, Štefánikovej a Slniečnej, vymedzujúcich po obvode historické jadro, bola nepravidelná parcelácia mestského strediu (dnešná ulica Letná a Petzvalova) s parcelami vymedzenými na oboch brehoch potočného

úvozu Belianskeho potoka a medzi mlynskými náhonmi len pre domy želiarov/domkárov s minimálnym, alebo žiadnym dvorom. V mestskom strede bola už v stredoveku vymedzená parcela areálu rímskokatolíckeho kostola a až na prelome 19. a 20. storočia parcela záhrady Ev. a. v. kostola.

V rámci územia pamiatkovej zóny došlo k narušeniu historickej parcelácie v priestore dnešného areálu základnej školy na Štefánikovej ulici už koncom 19. stor., kde na mieste 4 historických pozdĺžnych parcel bol vybudovaný areál školy (prvá budova školy v roku 1875, neskôr asanovaná a v 2. polovici 20. stor. súčasné objekty areálu). V 90. rokoch došlo k narušeniu parcelácie v severovýchodnej časti Štefánikovej ulice, kde boli vymedzené parcely v rozpore s historickou parceláciou (na mieste dvorovej časti meštianskych domov, resp. ich hospodárskych objektov) pre realizáciu 3 rodinných domov a prístupové komunikácie. Ďalší priestor, v ktorom boli zlúčené 3 historické parcely v radovej zástavbe (60. roky 20. stor.) sa nachádza vo východnej časti Slnecnej ulice, na mieste situovania bytového domu č. 35. Všetky tieto priestory sú vyznačené v grafickej prílohe zásad (viď. výkres č. 4 a 5) ako narušený urbanistický priestor. K zániku pôvodnej parcelačnej siete došlo v priestore mestského stredu, medzi rímskokatolíckym a Ev. a. v. kostolom, z dôvodu prekládky hlavnej komunikácie I/67 prechádzajúcej priečne mestom a po asanácii objektov, na mieste ktorých je dnes park na Petzvalovej ulici. Zánik starších stavieb priniesol viaceré zmeny parcelného vymedzenia aj v lokalite „medzi jarkami“, z ktorých najvypuklejšie je vymedzenie pozdĺžnej parcely vo východnej časti Letnej ulice (parc. č. 1868/6), na ktorej je v súčasnosti solitérne situovaný rodinný dom.

B.1.4. Charakteristika spôsobu zástavby, rozsah zachovania historickej štruktúry

Medzi významné hodnoty Pamiatkovej zóny Spišská Belá patrí okrem zachovanej historickej pôdorysnej štruktúry a parcelácie aj tradičný spôsob zástavby na jednotlivých parcelách. Predpokladá sa, že tradičná radová zástavba meštianskych domov s dvorovými krídlami sa vyvinula z pôvodne vidieckeho spôsobu zástavby s pozdĺžnou zástavbou do hĺbky parcely a voľným dvorom. Na základe tohto predpokladu možno konštatovať, že v PZ Spišská Belá sú dodnes zachované zastavovacie schémy dokumentujúce viaceré vývojové štádia zástavby na stredovekých parcelách.

Charakteristika spôsobu zástavby Zimnej, Hviezdoslavovej, Štefánikovej a Slnecnej ulice

Charakteristickým spôsobom zástavby na pozdĺžnych parcelách ulíc Zimnej, Hviezdoslavovej, Štefánikovej a západnej časti Slnecnej ulice sú neuzavreté dispozície, pozostávajúce z obytného domu a dvorového krídla (zástavba v tvare písmena „L“ alebo obráteného písmena „L“) a hospodárskej zástavby, pozostávajúcej zo stodoly (v šírke parcely) a kolmo na stodolu orientovanej pozdĺžnej hospodárskej stavby na strane dvorového krídla. Dvorové krídlo a pozdĺžna hospodárska stavba boli spravidla situované pri západnej hranici pozdĺžnej parcely. Meštiansky dom s dvorovým krídlom nebývali prepojené s hospodárskou stavbou v závere parcely, s výnimkou okrajových parcel pri ceste I/67, resp. I/77 v smere Kežmarok - Bušovce, kde na prelome 19. a 20. storočia došlo k predlžovaniu dvorových krídel. Najzákladnejším stavebným prvkom na parcele je obdĺžnikový dvojpodlažný murovaný obytný dom osadený v celej šírke parcely na uličnej čiare, čím vznikla radová uličná zástavba jednotlivých ulíc. Medzi určujúce znaky domu patrí najmä široký vstup z ulice – prejazd, cez ktorý bol dom v úrovni prízemí prejazdný až do priestoru dvora. Na hlavný objekt nadväzuje jedno alebo dvojpodlažné dvorové krídlo, situované zásadne za širší trakt domu, pričom na prejazd nadväzuje voľná plocha dvora. Prízemná stodola v závere parcely, zväčša drevená,

zastrešená sedlovou strechou, bola tiež obdĺžnikového pôdorysu v šírke parcely, nadväzujúca na stodoly na susedných parcelách, čím vytvárali súvislý veniec na južnej a severnej strane mesta.

Zástavba podľa vyššie opísanej zastavovacej schémy sa v prípade hlavných objektov (orientovaných do ulice) s dvorovými krídlami zachovala v takmer kompaktnej podobe vo všetkých uliciach (výnimkou sú len asanované objekty na Zimnej č. 20, na Hviezdoslavovej č. 28). V rámci popísanej zastavovacej schémy sú najrýchlejšie zanikajúcim prvkom hospodárske stavby, najmä drevené, ale aj murované stodoly v závere parciel. Na území PZ sa zachovali len torzálne na Štefánikovej a Slnecnej ulici a vo východnej časti Hviezdoslavovej ulice. V mnohých prípadoch sú existujúce stodoly novostavbami na mieste starších stavieb, pričom len malé množstvo z nich je využívané pre hospodárske účely/skladovanie. Najautentickejšie zachovaným príkladom typickej hospodárskej zástavby je stodola s pozdĺžnym hospodárskym objektom vo dvore domu č. 4 na Slnecnej ulici. Z dôvodu zániku ich pôvodného funkčného využitia, nie je predpoklad záujmu zo strany vlastníkov o ich udržiavanie, alebo výstavbu nových na mieste zaniknutých. Ich reálne využitie je za daných okolností možné len v prípade ich doplnkového funkčného využitia vo väzbe na obytný objekt orientovaný do ulice alebo alternatívneho využitia. Aplikácia obytnej funkcie v prípade týchto objektov je v súčasnosti nereálna pretože sú vo väčšine polôh dostupné len cez parcelu materského objektu (výnimkou sú parcely v západnej časti Štefánikovej ulice), t.j. nie je možné ich priame komunikačné a sieťové prepojenie.

V kontexte zástavby historických parciel mesta treba spomenúť, že na konci pozdĺžnej parcely pokračujúcej za stodolou až ku komunikáciám po obvode sídla (v polohe dnešnej Družstevnej ulice a Ulice 1. mája na južnej strane a Ulice Tatranskej a Osloboditeľov na severnej strane) bola situovaná vonkajšia stodola, ktorá spolu so stodolami na susedných parcelách vytvárala druhý/vonkajší súvislý veniec na južnej a severnej strane sídla. Takto zomknuté stodoly boli súčasťou fortifikačného systému mesta.

Okrem vyššie spomenutej zastavovacej schémy v tvare písmena „L“ a obráteného „L“ sa v zástavbe ulíc vyskytuje aj vidiecky typ zástavby s pozdĺžnou stavbou orientovanou do hĺbky parcely a voľným dvorom umožňujúcim prejazd do zadnej časti dvora. Takáto zastavovacia schéma sa dodnes zachovala na Zimnej ulici (dom č. 23 a 24) na Hviezdoslavovej ulici (dom č. 30, 31, 42, 45, 49, 51, 52), na Štefánikovej ulici (dom č. 4, 36 a 38) a vo východnej časti na Slnecnej ulici (dom č. 21, 22, 25, 29, 30, 33, 34, 36 – 41). Obmenou je zrkadlová zastavovacia schéma s dvojicou stavieb so spoločným dvorom (v prípade domov č. 5 a 6, 12 a 13, 23 a 24 na Štefánikovej ulici; č. 40 a 41 na Hviezdoslavovej ulici; č. 23 a 24, 26 a 27, 31 a 32 na Slnecnej ulici). Voľné dvory sú smerom do ulice uzatvorené bránou, alebo múrom s bránou. V prípade tejto zastavovacej schémy nachádzame jej viaceré vývojové štádiá, ktoré sa líšia najmä v hmotovo - priestorovom riešení a spôsobom zastrešenia. Za primárne možno považovať zástavbu s prízemným pozdĺžne 1-traktovým obytným domom orientovaným do ulice, na ktorý nadväzoval 2-podlažný sypanec a naň sa napájala prízemná hospodárska časť. Príkladom takejto zástavby sú domy č. 5 a 6 na Štefánikovej ulici, zapísané ako národné kultúrne pamiatky. Rovnaká zastavovacia schéma sa zachovala aj v prípade domu č. 35 na Štefánikovej ulici a domu č. 26 na Slnecnej ulici.

Na parcelách v radovej zástave Zimnej a západnej časti Hviezdoslavovej ulice, historicky redukovaných o časť s hospodárskou zástavbou, dochádza od poslednej tretiny 20. storočia k novej urbanizácii, v podobe predĺžovania dvorových krídel až k záveru parciel (Zimná č. 25, 16 a 2, nárožný objekt na Hviezdoslavovej ulici č. 1) a výstavbe objektov v závere parciel rôznych pôdorysných parametrov a situovania, zväčša s doplnkovou/hospodárskou funkciou (garáže, sklady, dielne, kôlne), ale aj obytnou funkciou. Vzhľadom na súčasný skrútený charakter stredovekých parciel a existenciu novo vzniknutej obslužnej komunikácie na južnom obvode parciel je principiálne z urbanistického hľadiska akceptovateľné stavebné uzatváranie parciel v južnej časti, alebo situovanie zástavby na strane dvorového krídla.

Charakteristika spôsobu zástavby mestského stredu, časti „medzi jarkami“ – Petzvalovej a Letnej ulice

Spôsob zástavby mestského stredu a v časti „medzi jarkami“ podmienil priebeh Belianskeho potoka a troch (zaniknutých) mlynských náhonov a konfigurácia terénu, zvažujúceho sa od ulíc ku korytu potoka a zároveň zo západu na východ. Zástavba tejto časti mesta je organická, rôznorodá, zväčša radová bloková a solitérna.

V najširšej časti, medzi dnešnou Hviezdoslavovou ulicou a Belianskym potokom, v strede dnešnej ulice Petzvalovej sa vyvinulo centrum sídla so solitérne situovanými dominantami mesta - Rímskokatolíckym kostolom sv. Antona Pustovníka (13. stor.), radnicou (16. stor.), renesančnou zvonnicou (16. stor.), bývalou katolíckou školou dnes Petzvalovým múzeom (17. stor.), stĺpom so sochou P. Márie - Assumptou (18. stor.) a bývalou mestskou kaviarňou dnes kinom (19. stor.), ktorá tvorí 1 solitér s radnicou. Kostol je situovaný uprostred oválnej parcely, pôvodne obohnanej hradobným múrom, ktorá plnila do konca 18. storočia funkciu príkostolného cintorína.

V centre Ulice Letnej je situovaná dominanta severnej strany Belianskeho potoka - Evanjelický a. v. kostol (18. stor.), ktorý je situovaný v severovýchodnom rohu oplotenej záhrady. Pred kostolom je vymedzené verejné priestranstvo s parkom. Z južnej strany na ev. záhradu nadväzuje areál so samostatne stojacim objektom bývalej materskej školy (koniec 19. stor.).

Ostatná zástavba západne a východne od mestského stredu je zväčša obytná s objektmi radenými radovo vedľa seba v blokoch orientovaných hlavnou fasádou do ulice a s malým dvorom orientovaným k potoku. Výnimkou sú obytné objekty vo východnej časti Petzvalovej ulice, kde ako novotvar vznikli predzáhradky orientované do ulice. Bližšie k potoku sú objekty situované skôr solitérne, s minimálnym dvorom, ktorý spravidla vznikol na mieste zaniknutých drevených hospodárskych stavieb.

Typická ľudová obytná zástavba mestského stredu prakticky zanikla. Dnešná zástavba, ktorá vznikla prestavbou starších objektov, alebo na mieste starších objektov zachováva zväčša jej pôvodné, resp. parcelné vymedzenie. Na mnohých parcelách nebola zástavba mestského stredu obnovená. V rámci platného územného plánu mesta sa ráta s obnovou zástavby v západnej časti Petzvalovej ulice (medzi objektom č. 5 a č. 8 a východne pri objekte č. 16 – vid'. výkres č. 5).

Atypickým objektom tejto časti mesta je objekt bývalej „Lekvárky“ (foto č. 387) situovaný v strede Letnej ulice, neďaleko od hlavnej priečnej komunikácie. Objekt, ktorý je reprezentantom industriálnej architektúry na území mesta vznikol prestavbou a dostavbou starších stavieb (v 19. – 20. stor.). V jeho dvorovej časti je situovaný novoveký plechový/halový objekt (sklad), vyhodnotený ako rušivý (pozri výkres č. 4, foto č. 388) svojím hmotovo - priestorovým a architektonickým riešením.

B.1.5. Dominanty a výškové zónovanie pamiatkového územia

K dôležitým prvkom zachovanej historickej urbanistickej štruktúry pamiatkového územia je okrem pôvodnej pôdorysnej dispozície, parcelácie, charakteristického spôsobu zástavby na jednotlivých parcelách, aj výška tradičnej zástavby. Výška historickej zástavby je významným dokladom postavenia každého mesta. Pre všetky historické mestá je pritom charakteristická koncentrácia najmajetnejšieho obyvateľstva v jeho jadre. Preto najvyššie stavby sa najčastejšie sústreďujú v centrálnej časti mesta, pričom zástavba sa smerom k okrajovým štvrtiam postupne znižuje.

Najvýraznejšou dominantou mesta Spišská Belá je Rímsko-katolícky kostol sv. Antona Pustovníka situovaný ako solitér v centrálnej časti námestia. Ide o najvyššiu stavbu pamiatkového územia, ktorá svojou výškou (a to nielen veže) prevyšuje zástavbu dvojpodlažnej zástavby blokov pamiatkového územia, pričom tvorí pevnú súčasť všetkých diaľkových pohľadov. Dominantnosť stavby najviac umocňuje veža, v ktorej sú umiestnené zvony. Vysoká veža, ako najvyšší a zároveň najviac čitateľný objekt v širokom okolí symbolizovala mesto a v minulosti plnila aj ďalšie funkcie (strážnica). V priamom okolí kostola sú situované ďalšie dominanty, a to renesančná zvonica, hmotovo výrazný trojpodlažný objekt mestského úradu s prístavbou kina a dvojpodlažný objekt Petzvalovho múzea.

Hmote rímskokatolíckeho kostola sa približuje len Ev. a. v. kostol na Letnej ulici, pravdaže s výnimkou veže.

Výškovou dominantou v západnej časti Letnej ulice je novostavba Gréckokatolíckeho kostola s vežou.

Pre výškovú hladinu stavebných blokov námestia sú určujúce dve línie. Horizontálna línia je určujúca pre unifikovanú výškovú hladinu radovej uličnej dvojpodlažnej zástavby meštianskych domov. Túto líniu, v detaile s rozlične odstupňovanými výškami korunných ríms a miestami aj rozličnej výšky hrebeňov historických striech je nevyhnutné zachovať, nakoľko patrí ku kľúčovým určujúcim prvkom výškovej hladiny tunajšej zástavby. Druhou zásadnou líniou, charakteristickou pre historické jadro je zostupná línia od výškovo dominantného kostola v každom smere svetových strán cez dvojpodlažné meštianske objekty, pokračujúc dvorovou zástavbou, pričom hladina klesá ukončujúcimi objektmi.

Radová uličná zástavba Zimnej ulice je dvojpodlažná s výnimkou domov č. 9 a 21, ktoré sú 3-podlažné a prízemných objektov č. 24 a 25. Dvorové krídla a doplnkové stavby vo dvorovej časti sú jedno, alebo dvojpodlažné.

Radová uličná zástavba Hviezdoslavovej ulice je dvojpodlažná s výnimkou prízemných domov č. 41, 42, 52 a prízemného domu so sypancom č. 51. Dvorové krídla a doplnkové stavby vo dvorovej časti sú jedno, alebo dvojpodlažné.

Radová uličná zástavba Slnecnej ulice je dvojpodlažná od domu č. 2 po č. 21, dom č. 1 je trojpodlažný, domy č. 22 – 27, 30, 32, 34 a 42 sú jednopodlažné, jednopodlažný so sypancovou nadstavbou je dom č. 28, 31 a dvojpodlažné sú domy č. 29, 36, 38, 39, 40 a 41. Výškovú hladinu námestia výrazne naruša štvorpodlažný dom č. 35. Dvorové krídla a doplnkové a hospodárske stavby vo dvorovej časti sú jedno, alebo dvojpodlažné.

Radová uličná zástavba Štefánikovej ulice je dvojpodlažná od č. 1 po č. 19 s výnimkou domu č. 3 ktorý je v západnej časti trojpodlažný, domov č. 16 a 21 (dvojpodlažné so sypancovou nadstavbou) a domov č. 4 – 6, ktoré sú jednopodlažné. Domy v západnej časti ulice (od č. 22 – 38) sú jednopodlažné, niektoré s obytným podkrovím.

Zástavba Petzvalovej ulice je zväčša dvojpodlažná s výnimkou domov č. 2, 11, 12, 23, 26, 29, 31, 58, 59, 61, 62, 63, ktoré sú jednopodlažné. Objekt č. 8 a 18 (objekt mestského úradu) sú trojpodlažné. Novoveké obytné domy pri potoku sú trojpodlažné s obytným podkrovím. Výškovou dominantou je Rímskokatolícky kostol sv. Antona Pustovníka.

Zástavba Letnej ulice je zväčša jednopodlažná s výškovými dominantami gréckokatolíckym kostolom a Ev. a. v. kostolom. Dvojpodlažné sú domy č. 3, 8, 11, 17, 23. Výškovo a hmotovo dominantnými v strednej časti ulice sú objekt č. 12 a objekt č. 18 („lekvárka“).

Chránené pohľadové kužele v interiéri pamiatkového územia a z interiéru pamiatkového územia na krajinný obraz

V samotnom pamiatkovom území je hodnotných viacero vnútorných pohľadových kužeľov, ktoré sú vyznačené v mapovej prílohe (výkres č. 4 a 5). Najhodnotnejšie sú pohľady na dominanty historického jadra, a pohľady z historického jadra mesta na krajinný obraz, ktorému dominuje panoráma Vysokých Tatier:

P1 – chránený pohľadový kužeľ v interiéri pamiatkového územia – pohľad zo západu na dominanty historického jadra – stĺp so sochou P. Márie - Assumptou, kino, mestský úrad, zvonicu, Rímskokatolícky kostol sv. Antona Pustovníka (foto č. 156).

P2 – chránený pohľadový kužeľ v interiéri pamiatkového územia – pohľad zo západu na dominanty historického jadra – zvonicu a Rímskokatolícky kostol sv. Antona Pustovníka (foto č. 159).

P3 – chránený pohľadový kužeľ v interiéri pamiatkového územia – pohľad z juhovýchodu na dominanty historického jadra – Rímskokatolícky kostol sv. Antona Pustovníka, Petzvalovo múzeum (foto č. 160).

P4 – chránený pohľadový kužeľ v interiéri pamiatkového územia – pohľad zo severu (z hlavnej cesty I 67 z Bušoviec) na dominanty historického jadra zvonica a Rímskokatolícky kostol sv. Antona Pustovníka (foto č. 161).

P5 – chránený pohľadový kužeľ v interiéri pamiatkového územia – pohľad z juhovýchodu na dominantu historického jadra – Evanjelický a. v. kostol (foto č. 162).

P6 – chránený pohľadový kužeľ v interiéri pamiatkového územia – pohľad zo západu na dominantu historického jadra – Evanjelický a. v. kostol s areálom (foto č. 163).

P7 – chránený pohľadový kužeľ z interiéru pamiatkového územia na krajinný obraz – pohľad z východu na dominanty historického jadra – Rímskokatolícky kostol sv. Antona Pustovníka a zvonicu v pozadí s panorámou Vysokých Tatier (foto č. 164).

P8 – chránený pohľadový kužeľ z interiéru pamiatkového územia na krajinný obraz – pohľad z východu na zástavbu Letnej a Petzvalovej ulice s Rímskokatolíckym kostolom sv. Antona Pustovníka a zvonicu v pozadí s panorámou Vysokých Tatier (foto č. 165).

B.1.6. Piata fasáda – strešná krajina (strechy a krovy)

Strecha od vzniku obydľia tvorí jeho neoddeliteľnú súčasť a zároveň je ukončujúcim prvkom architektúry. Jej hlavnou funkciou je ochrana stavby pred poveternostnými vplyvmi, ktoré majú negatívny vplyv na jej jednotlivé konštrukcie. Okrem toho strechy dotvárajú

architektonický výraz samotného objektu, ulice a sídla. Každé slohové a časové obdobie prináša typické konštrukčné a tvarové riešenie striech, ktoré je pre dané obdobie typické. Úpravy zastrešenia v minulosti súviseli so živelnými katastrofami, najmä požiarimi. V súčasnosti je strešná krajina poznačená vstavbami do podkrovi, ktoré priniesli použitie rôznych presvetľovacích prvkov a moderných, často krát menej kvalitných strešných krytín.

O historickom spôsobe zastrešenia domov v PZ Spišská Belá sa dozvedáme z fotografickej dokumentácia, ktorá sa začína sa objavovať na začiatku 20. storočia. V minulosti najrozšírenejším zastrešením bola typická spišská strecha s hrebeňom kolmým na uličnú čiaru s podlomenicou, resp.

podlomenicami. V prípade použitia takéhoto zastrešenia v radovej zástavbe bol medzi susednými strechami spoločný medzistrešný drevený žľab, ktorý výrazne presahoval do ulice. Takéto zastrešenie dokumentuje historická fotodokumentácia v radovej zástavbe ulice Hviezdoslavovej, Štefánikovej, Slnecnej ale najmä na objektoch mestského stredu dnešnej Petzvalovej a Letnej ulice. Charakteristickou krytinou tohto zastrešenia bol drevený štiepaný šindel, ktorý bol primárne použitý aj v prípade zastrešenia Rímskokatolíckeho kostola sv. Antona Pustovníka (neskôr nahradený plechovou krytinou), zastrešenia rímskokatolíckej fary v radovej zástavbe Hviezdoslavovej ulice (č. 27) a objektov s manzardovým zastrešením (zaniknuté manzardové zastrešenie radnice, existujúce manzardové zastrešenie objektu Petzvalovho múzea).

Vzhľadom na časté požiare v interiéri mesta, dochádza predovšetkým v 18. storočí ku zmene nielen tvarov, ale aj orientácie striech. Dôležitým faktorom týchto zmien sú protipožiarne normy z dôb vládnutia habsburgovcov - Márie Terézie a jej syna Jozefa II. V tom čase na spoločných obvodových murivách meštianskych domov sú stavané tehlové štítové murivá oddeľujúce jednotlivé strechy, ktorých orientácia hrebeňov sa mení na rovnobežnú s ulicou. Preto v súčasnosti najrozšírenejším zastrešením objektov radovej zástavby je sedlová strecha s hrebeňom rovnobežným s uličnou čiarou. Typickou strešnou krytinou tohto zastrešenia bola pálená škridľa, neskôr nahradzaná falcovaným pozinkovaným plechom, ktorý v súčasnosti prevažuje. Od 80. rokov 20. storočia boli pri opravách zastrešenia aplikované aj lepenková krytina (šindle a pásy) a plechová profilovaná krytina imitujúca skladbu škridľovej krytiny. Najnevhodnejším spôsobom použitia tejto krytiny je objekt na Petzvalovej ulici v susedstve Petzvalovho múzea, kde bola použitá takáto krytina v odtieni zelenej farby. Častým prvkom zastrešenia sedlových striech radovej uličnej zástavby je svetlík umiestnený v strešnej rovine orientovanej do dvora, najčastejšie so zasklením v rovine zastrešenia. V radovej zástavbe nachádzame aj objekty zastrešené plytkou pultovou strechou so sklonom do ulice, najčastejšie pokrytou plechovou falcovanou krytinou.

Nad úzkymi dvorovými krídlami, kde v minulosti prevládali sedlové strechy, sa po požiaroch objavujú vo veľkej miere strechy pultové, chránené pred prípadným požiarom od suseda murovaným štítom presahujúcim hrebene striech.

Objekty vidieckeho charakteru v uličnej zástavbe majú sedlové, valbové alebo pultové zastrešenie s hrebeňom kolmým k uličnej čiare. Ako krytina je použitá škridla, falcovaný plech a profilovaný plech.

Charakteristickým zastrešením pozdĺžnych hospodárskych stavieb a priečných hospodárskych stavieb (stodôl) v zadnej časti parcel meštianskych a vidieckych domov radovej zástavby sú zastrešené symetrickými sedlovými strechami s hrebeňom v pozdĺžnej osi objektu.

Pôvodne pravdepodobne drevená šindľová krytina bola nahradená pálenou škridľou.

Zastrešenie objektov mestského stredu na ulici Letnej a Petzvalovej je rôznorodé v tvaroch aj v použití strešných krytín, od pôvodného sedlového zastrešenia s podlomenicou (zachovalo sa len na domoch č. 1 a 61 na Letnej ulici), cez pultové, sedlové, valbové aj manzardové (Petzvalovo múzeum). Na sedlovom a pultovom zastrešení obytných domov je najčastejšie ako krytina použitý falcovaný pozinkovaný plech alebo keramická škridľa.

Eternitová krytina bola použitá pri rekonštrukcii zastrešenia Ev. a. v. kostola a v minulosti aj objektu rímskokatolíckej fary (pri rekonštrukcii v roku 2011 bola AZC-krytina

nahradená skladanou plechovou krytinou s posypom prírodným granulátom v odtieni bridlicovo sivej farby, imitujúcou drevený šindel').

Neodmysliteľným funkčným, ale aj architektonickým prvkom striech boli komíny, predchodcami ktorých boli zužujúce sa otvorené dymníky, odvádzajúce dym z priestoru čiernej

kuchyne, ktorá bola neoddeliteľnou súčasťou meštianskeho domu.

V súčasnosti je strešná krajina narušená použitím vizuálne nekvalitných lacných plechových krytín imitujúcich tvar strešných tvaroviek, resp. asfaltovej šindľovej krytiny a vstavbami do podkrovi, ktoré priniesli cudzorodé presvetľovacie prvky. Tieto úpravy boli realizované pred vyhlásením PZ. Najvýraznejšie sú tieto zmeny v prípade obytných objektov Letnej, Petzvalovej a západnej časti Štefánikovej ulice.

B.1.7. Funkčné využitie pamiatkového územia

Dnešné funkčné využitie územia sa oproti minulosti výrazne nezmenilo, s výnimkou poľnohospodárskeho využitia okrajových častí parciel zachovaných na území PZ čiastočne na Hviezdoslavovej, Štefánikovej a Slnčnej ulici. V rámci územia PZ prevažuje funkcia obytná, v menšej miere obchodno-obslužná so situovaním prevádzok na prízemí meštianskych domov radovej zástavby a vo dvorových krídlach a obytnej časti v úrovni poschodia. Mestské centrum rovnako ako v minulosti aj dnes plní funkciou sakrálnu, administratívno-správnú, kultúrno-spoločenskú.

Zástavba Zimnej ulice má prevažne polyfunkčný charakter, s obytnými priestormi na poschodí a s prevádzkami obchodu a služieb umiestnenými na prízemí meštianskych domov a vo dvorových krídlach. V súčasnosti vzrastajú požiadavky na rozširovanie zástavby na parcelách, aj vzhľadom na polyfunkčný charakter ulice, ktorý kladie zvýšené požiadavky na skladovacie priestory a vytláča obytnú funkciu do dvorovej časti. Charakter ulice dotvárajú 2 objekty školstva (Základný umelecká škola a Osobitná škola). Hviezdoslavova ulica - radová zástavba ulice má v západnej časti polyfunkčný a vo východnej obytný charakter. V radovej zástavbe sú situované 2 cirkevné objekty (rímskokatolícka fara a ev. fara) a múzeum. Charakter zástavby Slnčnej ulice, východnej časti Letnej a Petzvalovej ulice a západnej časti Štefánikovej ulice je obytný. Zástavba východnej časti Štefánikovej ulice, západnej časti Letnej a Petzvalovej ulice má polyfunkčný charakter. Obytnú zástavbu Štefánikovej ulice dopĺňa rozsiahly areál základnej školy.

B.1.8. Architektonické, umelecko-historické a výtvarné hodnoty pamiatkového územia

Popri nespornosti historických a urbanistických hodnôt územia PZ ako celku, spočíva ťažisko hodnôt pamiatkového územia aj v jeho architektonickom potenciáli. Jednotlivé objekty v pamiatkovom území reprezentujú hodnoty v mnohých prípadoch výnimočné. Sú nositeľmi vlastných, špecifických stavebných dejín a premien v kontexte celku i detailov z rôznych slohových období.

Najstarším a najvýznamnejším objektom v rámci pamiatkového územia je Rímsko-katolícky kostol sv. Antona Pustovníka, ktorý svojou veľkosťou, dispozíciou, architektonickým členením a umeleckou výzdobou odráža postavenie mesta, ako aj obdobie jeho najvýraznejšieho rozvoja. Spolu s ďalšími dominantami historického jadra s výraznými architektonickými, umelecko-historickými a výtvarnými hodnotami: renesančnou zvonnicou, objektom Petzvalovho múzea, objektom mestského úradu, kina a stĺpom so sochou P. Márie - Assumptou predstavuje v rámci PZ Spišská Belá najhodnotnejší urbanistický priestor.

Architektonické a umelecko-historické prvky sa zachovali predovšetkým v prípade domov v radovej uličnej zástavbe Zimnej, Hviezdoslavovej, Slnečnej a Štefánikovej ulice. V prípade objektov mestského stredu (Petzvalovej a Letnej ulice) nachádzame okrem vyššie menovaných dominant historického jadra (Rímskokatolíckeho kostola sv. Antona Pustovníka, zvonice, objektu mestského úradu a kina, stĺpa so sochou P. Márie, Petzvalovho múzea na Petzvalovej ulici a Ev. a. v. kostola na Letnej ulici) len pár objektov s výraznejšími architektonickými, umelecko-historickými a výtvarnými hodnotami (Petzvalova č. 3, 5, 14, 16, 61, Letná č. 2, 5, 17, 18, 48).

Najcharakteristickejším typom meštianskeho domu v Spišskej Belej je tradičný dvojtraktový dom. Užší trakt tvoril prejazd, širší obytný trakt dispozičný dvoj-, resp. trojpriestor. Radová uličná zástavba je zväčša dvojpodlažná smerom k okrajom zóny jednopodlažná alebo jednopodlažná so sypancovou nadstavbou (východná časť Slnečnej ulice a západná časť Štefánikovej ulice) Väčšina objektov má suterénne priestory, ktoré predstavujú spravidla najstaršie časti domov a ich umiestnenie, spôsob zastropenia poskytuje dôležité informácie o vzniku objektov. Horizontálne konštrukcie domov na námestí tvoria rôzne murované klenbové systémy od renesancie až po rovné (drevené trámové, železobetónové) stropy. K architektonickým prvkom domov na námestí okrem pôdorysnej dispozície, horizontálnych a vertikálnych konštrukcií patria čierne kuchyne, schodiská, pavlače dvorových krídiel.

K dôležitým prvkom patria otvory okien a dverí. V prípade tradičného dvojtraktového domu sa stáva typickým trojosový rytmus fasád. Hodnotnou súčasťou fasád domov na Hviezdoslavovej ulici č. 4 a č. 6 sú výkladce s bohatým dreveným historizujúcim orámovaním. Charakteristickým prvkom domov radovej uličnej zástavby je široký vstup do prejazdu. Pre staršie obdobie sú charakteristické otvory s polkruhovým uzáverom, od druhej polovice 19. storočia sa uplatňujú otvory so segmentovým, resp. rovným nadpražím.

Na území PZ Spišská Belá nájdeme stavebné a výtvarné počiny všetkých slohových období, počnúc ranogotickým kostolom sv. Antona Pustovníka, cez obdobie renesancie, ktoré je na území pamiatkového územia najlepšie čitateľné v prípade renesančnej zvonice pri kostole, rehabilitovanej renesančnej fasády rímskokatolíckej fary, v menšom rozsahu pri meštianskych domoch uličnej radovej zástavby v podobe rozvrhu fasád, zaklenutia obytných priestorov, prejazdov a detailov interiéru (Hviezdoslavova č. 9, 20, 29, 32, 34, 35, 37, 39; Zimná č. 7-9; Slnečná č. 9).

Najvýraznejším predstaviteľom neskorobarokového obdobia je na území Spišskej Belej Ev. a. kostol, objekt Petzvalovho múzea. V rámci meštianskych domov nachádzame, barokové klenby a drevené trámové stropy s vročením z konca 18. storočia (napr. v sypanci domu č. 5 na Štefánikovej ulici).

Obdobie neskorého baroka a klasicizmu predstavovalo kľúčové obdobie, kedy dostalo mesto vo svojich základných murovaných hmotách svoj dnešný charakter. V interiéroch sa uplatňujú nové typy klenbových konštrukcií (plackové, korýtkové klenby), ktoré sú na území pamiatkovej zóny zastúpené v hojnom počte aj s datovaním, prípadne iniciálami majiteľa (viď.

výkres č. 3). Klasicistické úpravy fasád sa zachovali na objektoch č. 13 na Zimnej ulici, č. 8, 17, 18 na Štefánikovej ulici, č. 4, 5, 7, 20, 34, 50 na Hviezdoslavovej ulici, č. 3 na Slničnej ulici. Členia ich okrem otvorov najmä profilované kordónové a korunné rímsy, pilastre s profilovanými hlavicami, nadokenné rímsy, resp. štukové ornamenty v suprafenestre. Autentickému výrazu fasád nezodpovedajú existujúce okenné otvory, ktoré boli v prípade všetkých fasád zmenšené a pôvodné von otváracie výplne s 6-tabuľkovým členením (čitateľné ešte z fotodokumentácie z 50. rokov 20. stor.) nahradené 3-kridlovými v „T“-členení.

Obdobie Secesia sa odrazilo predovšetkým vo vonkajšom výraze meštianskych domov č. 10 a 13 na Hviezdoslavovej ulici a domu č. 3 a 5 na Petzvalovej ulici.

Bohato je na území PZ zastúpený historizmus v podobe výstavby nových objektov, prestavieb a úprav fasád meštianskych domov z ktorých najvýraznejšie sú náročné objekty na Hviezdoslavovej č. 1, Slničnej č. 1 a Petzvalovej 14, objekt evanjelickej fary (Hviezdoslavova č. 16), objekt múzea a mestskej knižnice (Hviezdoslavova č. 21), objekt lekárne (Petzvalova č. 16), objekt kina (Petzvalova č. 17), objekt materskej školy (Letná č. 5), objekt č. 16 na Slničnej ulici s neorenesančnou úpravou. Okrem týchto objektov nesú znaky historizmu objekty na Zimnej č. 1 - 6, 8, 11, 12, 14 - 18, 22; Hviezdoslavovej č. 6, 8, 9, 17, 18, 24, 35, 40, 54; Slničnej č. 4, 5, 14, 17, 18; Štefánikovej č. 2, 3, 9, 11, 14, 22, 37, 38; Petzvalovej 3, Letnej 18 (lekárka).

Obdobie funkcionalizmu sa navonok prejavilo len v podobe objektu č. 11 na Hviezdoslavovej ulici.

Umelecko-historickými pamiatkami z 2. polovice 20. stor. sú Pomník padlí a obeť v 2. svetovej vojne od A. Račku z r. 1958 (pôvodne situovaný pri mestskom úrade, kde v minulosti stála socha M. R. Štefánika, v roku 2011 premiestnený do parku na Petzvalovej ulici) a podstavec s bustou J. M. Petzvala od akademického sochára V. Löfflera odhalenou v r. 1965 pred jeho rodným domom, dnes múzeom J. M. Petzvala.

V druhej tretine 20. storočia v meste neplatili žiadne princípy ochrany existujúceho fondu a došlo k rozsiahlym asanáciám hospodárskych stavieb, skracovaniu historických parciel, k asanáciám alebo prestavbám objektov mestského stredu Petzvalovej a Letnej ulice, k zániku štukovej architektonickej výzdoby meštianskych domov uličnej radovej zástavby, k úprave/zmenšovaniu okenných otvorov, k výmene väčšiny výplní okenných otvorov.

Ďalšie historicky hodnotné remeselné prvky a detaily, akými sú drevené výplne okien, výplne vstupných otvorov do prejazdov, podlahy a kovové zábradlia a pod. sa na území PZ nachádzajú veľmi sporo a zväčša pochádzajú z konca 19. a prvej polovice 20. storočia (foto č. 419 - 484).

B.1.8.1. Objekty nehnuteľných národných kultúrnych pamiatok

Národná kultúrna pamiatka (ďalej aj „NKP“) je hnutelná alebo nehnuteľná vec pamiatkovej hodnoty, ktorá je z dôvodu ochrany vyhlásená za národnú kultúrnu pamiatku. Ak ide o archeologický nález, kultúrnou pamiatkou môže byť aj neodkrytá hnutelná vec alebo neodkrytá nehnuteľná vec, zistená metódami a technikami archeologického výskumu.

Na území PZ sa nachádzajú tieto NKP:

Objekty NKP na území Pamiatkovej zóny Spišská Belá sú v grafickej časti zásad, vo výkrese č. 4, 5 a 7 vyznačené červenou farbou.

Číslo ÚZPF	Unifikovaný názov NKP	Adresa	Orientačné číslo	Súpisné číslo	Parcelné číslo
4537/0	PLASTIKA NA STĹPE - ASSUMPTA				1053

950/0	DOM MEŠTIANSKY	Hviezdoslavova ul.	20	380	1268
11668/1-2	DOM MEŠTIANSKY TABUĽA PAMÄTNÄ	Hviezdoslavova ul.	21	379	1265
963/0	R.K. FARA	Hviezdoslavova ul.	27	373	1252
951/0	DOM MEŠTIANSKY	Hviezdoslavova ul.	34	366	1222
952/0	DOM MEŠTIANSKY	Hviezdoslavova ul.	48	352	1167
953/0	DOM MEŠTIANSKY	Hviezdoslavova ul.	50	350	1160
964/0	KOSTOL, EV.A.V.	Letná ul.	6	4	1
1439/0	POMNÍK, PADLÍ	V parku			1859
11667/0	DOM MEŠTIANSKY	Petzvalova ul.	16	265	11
965/1-2	KOSTOL A ZVONICA	Petzvalova ul.	20, 19	2, 3	1066, 1067, 1059
954/1-3	DOM PAMÄTNÝ, TABUĽA PAMÄTNÄ A POMNÍK	Petzvalova ul.	30	286	1072
955/0	DOM MEŠTIANSKY	Slnečná ul.	3	96	650
956/0	DOM MEŠTIANSKY	Slnečná ul.	7	100	660
957/0	DOM MEŠTIANSKY	Slnečná ul.	16	109	683
962/0	DOM MEŠTIANSKY	Zimná ul.	25	423	55
4703/0	DOM MEŠTIANSKY	Štefánikova ul.	2	90	610
4704/0	DOM MEŠTIANSKY	Štefánikova ul.	3	89	609/1
4705/0	DOM MEŠTIANSKY	Štefánikova ul.	5	87	607
4706/0	DOM MEŠTIANSKY	Štefánikova ul.	6	86	605
4707/0	DOM MEŠTIANSKY	Štefánikova ul.	7	85	604
4708/0	DOM MEŠTIANSKY	Štefánikova ul.	8	84	603
4709/0	DOM MEŠTIANSKY	Štefánikova ul.	9	83	602
4710/0	DOM MEŠTIANSKY	Štefánikova ul.	17	75	589/1
4711/0	DOM MEŠTIANSKY	Štefánikova ul.	18	74	588

- PLASTIKA P. MÁRIE NA STĽPE - ASSUMPTA – č. ÚZPF 4537/0 – na pozemku p. č. 1053 – Rozhodnutím Pamiatkového úradu Slovenskej republiky zo dňa 28.09.2006 pod číslom OVŠS-06/977-04/8028-Gaj schválené premiestnenie nehnuteľnej národnej kultúrnej pamiatky na pôvodné miesto pri objekte Kino na pozemok parc. č. 1053.

- DOM MEŠTIANSKY – radový – č. ÚZPF 950/0 - Hviezdoslavova ulica 20/380, pozemok p. č. 1268 - radový, prejazdový, podpivničený, dvojpodlažný, trojosový, v jadre renesančný zo 17. stor., klasicisticky upravený v r. 1811, fasáda klasicistická s kanelovanými pilastrami, polkruhovo ukončený vstupný portál, na prízemí valené polkruhové klenby s 3-bokými výsačami s vyťahnutými hrebienkami na hranách a segmentové valené klenby, na poschodí klenby (polkruhová valená, korýtková a placková) a rovné stropy.
- DOM MEŠTIANSKY, TABUĽA PAMÄTNÁ – radový – č. ÚZPF 11668/1-2 - Hviezdoslavova ulica 21/379, pozemok p. č. 1265 – s 2 pamiatkovými objektmi:
  1. DOM MEŠTIANSKY – historizujúci objekt bol postavený v rokoch 1886 – 1889 na dvoch stredovekých parcelách. Je dokladom o stavebných postupoch a typologickom vývoji architektúry vďaka zachovanému autentickému architektonickému výrazu, hmotovo-priestorovému, technickému, konštrukčnému a dispozičnému riešeniu a zachovanej časti autentických architektonických a remeselných detailov.
  2. TABUĽA PAMÄTNÁ – osadená na uličnej fasáde objektu, venovaná je významnej osobnosti Spišskej Belej Dr. Michalovi Greisigerovi (1851 – 1912), ktorý dal postaviť predmetný meštiansky dom, žil v ňom a pracoval, bol lekár, prírodovedec, botanik, zoológ, archeológ a paleontológ, osobný lekár kniežat'a Hohenlohe.
- FARA – rímskokatolícka – č. ÚZPF 963/0 - Hviezdoslavova ulica 27/373, pozemok p. č. 1252 - rozsiahla jednoposchodová stavba (slúžiaca kedysi ako kláštor), pôdorysného tvaru písmena “U“ v radovej zástavbe Hviezdoslavovej ulice. Hlavná uličná fasáda 8-osová so sochou Panny Márie v nike na poschodí. Pôvod objektu fary sa udáva rokom 1574. Doložené stavebné úpravy na objekte sú z rokov 1690 (rok prestavby), 1774 (rok rozšírenia) – renesančná úprava objektu, rok 1817 (rok prestavby) – klasicistická úprava objektu. Klasicistická fasádna úprava z tohto obdobia bola odstránená pri rekonštrukcii v polovici 70. rokov 20. storočia. Pri rekonštrukcii bol objekt prefasádovaný do súčasnej podoby s renesančnou úpravou. Uličná časť objektu má sedlové zastrešenie, na ktoré sa napája zvýšené pultové zastrešenie východného a západného dvorového krídla, so spádom do dvora.
- DOM MEŠTIANSKY – radový – č. ÚZPF 951/0 - Hviezdoslavova ulica 34/366, pozemok p. č. 1222 – pôvodne renesančno–barokový, prestavaný v 1. polovici 18. storočia s luiséznu fasádou, radový, prejazdový, dvojpodlažný, trojosový, prejazd zaklenutý polkruhovou valenou klenbou s trojbokými výsečami, obytné miestnosti zaklenuté plackovými klenbami s vročením 1823.
- DOM MEŠTIANSKY – radový – č. ÚZPF 952/0 - Hviezdoslavova ulica 48/352, pozemok p. č. 1167 – radový, prejazdový, čiastočne podpivničený, prízemný so sypancovou nadstavbou, trojosový zo začiatku 18. storočia, upravovaný v 19. Storočí, 20. a 21. storočí. V prejazde krížová hrebienková klenba, zastropenie ostatných priestorov plochostropé.
- DOM MEŠTIANSKY – radový – č. ÚZPF 953/0 - Hviezdoslavova ulica 50/350, pozemok p. č. 1160 – radový, prejazdový, čiastočne podpivničený, dvojpodlažný, trojosový dom nad staršími pivničnými priestormi pravdepodobne zo 17. storočia, barokový zo začiatku 18. stor., upravený v 19. a 20. stor. Prejazd zaklenutý valenou klenbou, obytný priestor s korýtkovou klenbou. Dvorové krídlo vystavané po roku 1955.
- KOSTOL - ev. a. v. – č. ÚZPF 954/0 - Letná ulica 6/4, pozemok p. č. 1 – barokovo-klasicistická stavba z roku 1784. Sieňová obdĺžniková stavba s polygonálnym oltárnym uzáverom, zaklenutým pruskou klenbou, centrálny priestor plackovou klenbou. Fasády

kostola sú hladké, nečlenené, korunná rímsa je bohato profilovaná. Vstupné otvory do kostola sú situované v prístavbách s klasicistickou štukovou výzdobou, pristavených v dvoch etapách v roku 1823 a v 3. ¼ 19. storočia. Zastrešenie kostola je sedlové s vežičkou.

- POMNÍK - padlí a obeť (v SNP a druhej svetovej vojne) - č. ÚZPF 1439/0 – v parku - pozemok p. č. 1859 – štvorboký podstavec, na ňom socha vojaka so samopalom od A. Račku (1958) – (pôvodne situovaný na pozemku parc. č. 1057 kde v minulosti stála socha M. R. Štefánika).

- DOM MEŠTIANSKY – radový – č. ÚZPF 11667/0 - Petzvalova ulica 16/265, pozemok p. č. 11 – objekt z prelomu 19. a 20. storočia, situovaný v nárožnej polohe, svojim pôdorysným tvarom sa prispôbil historickému komunikačnému systému mesta, čo zvýrazňuje aj jeho urbanistickú hodnotu. Je dvojpodlažný, podpivničený, hlavná/južná fasáda s bohatou historizujúcou architektonickou výzdobou, v interiéri poschodia rovné stropy s nástrojnými maľbami, na prízemí čiastočne zachované pôvodné zariadenie lekárne.

- KOSTOL A ZVONICA - č. ÚZPF 965/1-2 – s 2 pamiatkovými objektmi:
  1. KOSTOL – rímskokatolícky sv. Antona Pustovníka - č. ÚZPF 965/1 – Petzvalova ulica 20/2, pozemok parc. č. 1066 – postavený okolo r. 1264, prestavaný koncom 14. a v 2. pol. 15. storočia. Roku 1612 obnovená veža a r. 1720 zbarokizovaný interiér. Dvojloďie je zaklenuté krížovými klenbami na 2 stredné piliere, na severnej strane rozšírené o nižšiu jednotraktovú prístavbu zaklenutú štyrmi poľami krížovej klenby. Na východnej strane polygonálne zakončené presbytérium zaklenuté krížovou klenbou. Na západnej strane kostola renesančne upravená veža s gotickým vstupným portálom prefasádovaná v 19. storočí a upravená v 20. storočí.
  2. ZVONICA – murovaná (pri kostole) – č. ÚZPF 965/2 - Petzvalova 19/3, pozemok parc. č. 1059 – renesančná, z konca 16. storočia, situovaná pri kostole, so štvorcovým pôdorysom, hladkou fasádou s trojitými zvukovými arkádovými otvormi a štítkovou atikou obnovenou začiatkom 20. storočia.

- DOM PAMÄTNÝ S AREÁLOM - č. ÚZPF 954/1-3 - s 3 pamiatkovými objektmi:
  1. DOM PAMÄTNÝ – J.M. Petzvala – č. ÚZPF 954/1 – Petzvalova ulica 30/286, pozemok parc. č. 1072 - samostatne stojaci, obdĺžnikového pôdorysu, situovaný východne od Rímskokatolíckeho kostola sv. Antona Pustovníka, jednoposchodový, čiastočne podpivničený, zastrešený mansardovou strechou, krytou dreveným šindľom. Neskororenesančný objekt bývalej katolíckej školy je neskorobarokovo prestavaný. Pôvodne prízemný objekt bol nadstavený o 1 podlažie pravdepodobne v roku 1815. Z 20. storočia sú prístavby v severnej dvorovej časti a interiérové úpravy.
  2. TABUĽA PAMÄTNÁ – J.M. Petzvala – č. ÚZPF 954/2 - (pôvodne na fasáde) dnes v interiéri pamätného domu, v ktorom sa narodil matematik a fyzik Jozef M. Petzval (1807 – 1891).
  3. POMNÍK – J.M. Petzvala – č. ÚZPF 954/3 - pred pamätným domom na pozemku parc. č. 1899/1 – Podstavec nízky, kameninový, na ňom pylón s bustou J.M. Petzvala.

- DOM MEŠTIANSKY – radový – č. ÚZPF 955/0 – Slniečna ulica 3/96, pozemok p. č. 50 – bývalá evanjelická fara - radový, prejazdový, podpivničený, dvojpodlažný, renesančno - barokový zo začiatku 18. storočia, klasicisticky prestavaný v 1. polovici 19. storočia (1840) s prístavbou z 2. polovice 19. storočia (1876). V roku 1942 požiarom postihnutá

strecha. Fasáda klasicistická, priestory klenuté plackami, na poschodí drevený trámový strop.

- DOM MEŠTIANSKY – radový – č. ÚZPF 956/0 – Slnčná ulica 7/100, pozemok p. č. 660 – slúžil ako evanjelická modlitebňa - radový, prejazdový, čiastočne podpivničený dvojpodlažný, renesančno - barokový zo začiatku 18. storočia, klasicisticky prestavaný v roku 1806 (datovanie na plackovej klenbe v prízemí) s dvorovým krídlom z roku 1824 (datovanie na korýtkovej klenbe a drevenom trámovom strope), upravovaný v 20. storočia (strecha, pivnica, dispozícia). Fasáda hladká, novodobu upravená.
- DOM MEŠTIANSKY – radový – č. ÚZPF 957/0 – Slnčná ulica 16/109, pozemok p. č. 683 – radový, prejazdový, čiastočne podpivničený, dvojpodlažný, neskorobarokový, klasicisticky prestavaný v roku 1885 (datovanie na klenbe prízemia), neorenesančne prefasádovaný koncom 19. storočia. Fasáda ukončená neorenesančnou atikou.
- DOM MEŠTIANSKY – radový – č. ÚZPF 962/0 – Zimná ulica 25/423, pozemok p. č. 55 – radový, prejazdový, podpivničený, prízemný, trojosový, pôvodne klasicistický z 80. rokov 18. stor., radikálne upravený koncom 20. storočia.
- DOM MEŠTIANSKY – radový – č. ÚZPF 4703/0 – Štefánikova ulica 2/90, pozemok p. č. 610 – radový, prejazdový, podpivničený, dvojpodlažný, pôvodne gotický, klasicisticky upravený. Priestory zaklenuté plackovými klenbami, dreveným trámovým stropom a plochostropé.
- DOM MEŠTIANSKY – radový – č. ÚZPF 4704/0 – Štefánikova ulica 3/89, pozemok p. č. 609/1 – radový, vo východnej časti prejazdový, podpivničený, dvojpodlažný a trojpodlažný. Vznikol zlúčením 2 meštianskych domov v jadre pravdepodobne gotických, klasicisticky upravených. Fasáda neorenesančná z prelomu 19. storočia, šesťosová.
- DOM MEŠTIANSKY – radový – č. ÚZPF 4705/0 – Štefánikova ulica 5/87, pozemok p. č. 607 – prízemný, podpivničený, dvojosový, predná časť prestavaná v r. 1928 – 1929. Fasáda upravená v r. 1966. Zadná časť domu staršia so sypancovou nadstavbou, na poschodí s dreveným trámovým stropom s datovaním 1788.
- DOM MEŠTIANSKY – radový – č. ÚZPF 4706/0 – Štefánikova ulica 6/86, pozemok p. č. 605 – prízemný, podpivničený, dvojosový s bránou spoločnou so susedným objektom (č. 5) novodobu upravený. Stredná časť dvojpodlažná (so sypancom) s gotickými oknami z 15. stor., upravený v 17., 18. a 20. stor. Stropy drevené trámové a traverzové.
- DOM MEŠTIANSKY – radový - č. ÚZPF 4707/0 – Štefánikova ulica 7/85, pozemok p. č. 604 – radový, prejazdový, podpivničený, dvojpodlažný, trojosový, pôvodne goticko-renesančný s renesančnou hrebienkovou valenou klenbou v prejazde, prestavaný koncom 19. storočia, upravený v 20. storočí.
- DOM MEŠTIANSKY – radový – č. ÚZPF 4708/0 – Štefánikova ulica 8/84, pozemok p. č. 603 – radový, prejazdový, podpivničený, dvojpodlažný, trojosový, barokovo – klasicistický, upravený na prelome 19. a 20. storočia.

- DOM MEŠTIANSKY – radový – č. ÚZPF 4709/0 – Štefánikova ulica 9/83, pozemok p. č. 602 – radový, prejazdový, podpivničený, dvojpodlažný, trojosový, v jadre neskorogotický, klasicisticky upravený, fasáda z 2. polovice 19. storočia.
- DOM MEŠTIANSKY – nárožný – č. ÚZPF 4710/0 – Štefánikova ulica 17/75, pozemok p. č. 589 – nárožný, podpivničený, dvojpodlažný, dvojosový, klasicisticky upravený v roku 1837 (datovanie na korýtkovej klenbe prízemí) a v 2. polovici 20. stor.
- DOM MEŠTIANSKY – nárožný – č. ÚZPF 4711/0 – Štefánikova ulica 18/74, pozemok p. č. 588 – radový, prejazdový, čiastočne podpivničený, dvojpodlažný, trojosový, barokovo a neskôr výrazne klasicisticky prestavaný v 1. polovici 19. storočia s klasicistickou fasádou, upravený v 2. polovici 20. stor.

B.1.8.2. Objekty navrhnuté na zápis do Ústredného zoznamu pamiatkového fondu (ďalej aj „ÚZPF“)

V súčasnej dobe neprebíha legislatívny proces vyhlasovania objektov v Pamiatkovej zóne Spišská Belá za národné kultúrne pamiatky.

B.1.8.3. Objekty vytypované na zápis do Ústredného zoznamu pamiatkového fondu

Pri vypracovaní Návrhu na vyhlásenie historického jadra Spišská Belá za pamiatkovú zónu bolo vytypovaných viacero objektov spĺňajúcich kritériá na vyhlásenie za národné kultúrne pamiatky. K objektom je potrebné pristupovať ako k potenciálnym NKP až do rozhodnutia Pamiatkového úradu SR.

Zoznam objektov vytypovaných na zápis je oproti Návrhu na vyhlásenie historického jadra Spišská Belá za pamiatkovú zónu upravený a jedná sa o tieto objekty, pre ktoré budú po ďalšom, podrobnejšom posúdení krajským pamiatkovým úradom alebo pamiatkovým úradom spracované návrhy na vyhlásenie za NKP:

Hviezdoslavova ul. č.:	2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 22, 23, 24, 26, 32, 35, 36, 37, 40, 42, 43, 46, 47, 53, 54
Slnecná ul. č.:	1, 2, 4, 5, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 26, 42 – kováčska vyhňa
Zimná ul. č.:	1, 2, 3, 5, 6, 8, 10, 12, 13, 15, 16, 17, 18, 22, 24
Štefánikova ul. č.:	10, 11, 12, 13, 14, 15, 22, 37.

Objekty vytypované na zápis sú vo výkrese č. 4 a 5 vyznačené indexom „Z“.

B.1.8.4. Objekty s pamiatkovou hodnotou

Do tejto kategórie sú zahrnuté objekty, ktoré nie sú zapísané v Ústrednom zozname pamiatkového fondu, ale dosiaľ sú nositeľmi hodnôt historických, urbanistických, architektonických a umelecko - remeselných na území PZ. Objekty tejto kategórie boli postavené do konca prvej štvrtiny 20. stor. Ide predovšetkým o objekty z historickým

pôdorysným založením, historickými konštrukciami, nezriedka so zachovanými fasádami s historizujúcou architektonickou výzdobou a hodnotnými historickými detailmi interiéru a exteriéru. Boli tu zaradené domy, ktoré sú základným stavebným článkom radovej zástavby Ulice Zimnej, Hviezdoslavovej, Štefánikovej a Slnecnej a v malom počte historizujúce stavby mestského streda, najmä v západnej časti Petzvalovej a Letnej ulice. Pri týchto objektoch sa kladie dôraz na zachovanie, prípadne skvalitnenie ich architektonického výrazu s možnosťou úpravy ich dispozície podľa požiadaviek vyplývajúcich z navrhovanej funkcie. Všetky prípravné a realizačné kroky smerujúce k úpravám, prípadne k odstráneniu týchto objektov musia byť taktiež v súlade so zákonom č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov.

Objekty s pamiatkovou hodnotou na území Pamiatkovej zóny Spišská Belá sú v grafickej časti zásad, vo výkrese č. 4 a 5 vyznačené hnedou farbou.

B.1.8.5. Objekty rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia

Do tejto kategórie sú zahrnuté objekty, ktoré nie sú zapísané v Ústrednom zozname pamiatkového fondu. Spoločným znakom všetkých týchto objektov je ich vyhovujúce situovanie rešpektujúce historickú pôdorysnú schému a parceláciu, výškové usporiadanie a hmotovo-objemové parametre nenarúšajú optimálnu urbanisticko-architektonickú skladbu PZ. Pri týchto objektoch sa kladie dôraz na udržiavanie ich dobrého stavebno-technického stavu a skvalitnenie ich architektonického výrazu, s možnosťou úpravy ich dispozície podľa požiadaviek vyplývajúcich z navrhovanej funkcie. Všetky prípravné a realizačné kroky smerujúce k úpravám, prípadne k odstráneniu týchto objektov musia byť taktiež v súlade so zákonom č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov.

Objekty s rešpektujúce pamiatkové hodnoty na území Pamiatkovej zóny Spišská Belá sú v grafickej časti zásad, vo výkrese č. 4 a 5 vyznačené ružovou farbou.

B.1.8.6. Miestne pamätihodnosti

Zoznam miestnych pamätihodností vytvorilo a vedie mesto Spišská Belá v záujme ochrany kultúrnohistorickej hodnoty pamätihodností a zachovania a zlepšenia ich stavu pre budúce generácie. Zoznam hnutelných vecí, nehnuteľných vecí, a kombinovaných diel prírody a človeka, historických udalostí, názvov ulíc, zemepisných a katastrálnych názvov, ktoré sa viažu k histórii a osobnostiam mesta je určený všeobecným záväzným nariadením Mesta Spišská Belá č. 2/2006 zo dňa 06. 04. 2006. Objekt č. 16 na Petzvalovej ulici a objekt č. 21 na Hviezdoslavovej ulici z tohto zoznamu boli vyhlásené za národné kultúrne pamiatky v roku 2010.

Zoznam nehnuteľných pamätihodností na území PZ Spišská Belá je uvedený nižšie v tabuľke.

č.	Pamätihodnosť	katastrálne územie, adresné údaje (aj adresa popisom)	orien.	súpis.	parcel.	Význam, stručná charakteristika pamätihodnosti
			číslo			
1	Meštiansky dom	Hviezdoslavova ulica, k. ú. Spišská Belá	1	399	1312	
2	Meštiansky dom	Hviezdoslavova ulica, k. ú. Spišská Belá	8	392		
3	Budova farského úradu evanjelickej cirkvi a. v.	Hviezdoslavova ulica, k. ú. Spišská Belá	16	384	1278	Budova farského úradu evanjelickej cirkvi a. v.

4.	Meštiansky dom rodinný dom Dr. Michala Griesigera	Hviezdoslavova ulica, k. ú. Spišská Belá	21	379	1265	Dom Dr. Michala Griesigera z 19. stor., stavebné povolenie 4/1886, 1889 nastáhoval
6.	Budova hasičskej zbrojnice	Petzvalova ulica, k. ú. Spišská Belá	9	257	14	
7.	Meštiansky dom	Petzvalova ulica, k. ú. Spišská Belá	16	265	11	
8.	Budova mestskej radnice	Petzvalova ulica, k. ú. Spišská Belá	18	272	1056	16.st.
9.	Meštiansky dom	Zimná ulica, k. ú. Spišská Belá	2	402	78	
10.	Meštiansky dom	Zimná ulica, k. ú. Spišská Belá	8	407	73	
11.	Budova základnej umeleckej školy	Zimná ulica, k. ú. Spišská Belá	12	410	70	
12.	Meštiansky dom	Zimná ulica, k.ú. Spišská Belá	34	431	35	Prvá budova tabakovej továrne v Spišskej Belej
13.	Budova bývalej materskej školy	Letná ulica, k.ú. Spišská Belá	5	244	3	
14.	Pamätné miesto – základy kostola sv. Valentína	Parkovisko za hasičskou zbrojnicou			1066	
15.	Pamätné miesto – židovská synagóga	Spišská Belá, Letná ulica	246	3	7	
16.	Dom Kalštaina	Spišská Belá, Slnecná ulica	106	13	677	

Pamätihodnosti mesta, nachádzajúce sa na území pamiatkovej zóny sú vyznačené v grafickej prílohe zásad, výkres č. 4 a 5 indexom „P“.

B.1.8.7. Objekty nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia

Objekty nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia Pamiatkovej zóny Spišská Belá sú v grafickej prílohe zásad, vo výkrese č. 4 a 5 vyznačené žltou farbou. Ako rušivé boli v celom pamiatkovom území označené tieto objekty:

- Petzvalova ulica – obytné a administratívna stavba v strednej časti (domy č. 27, 28, 37)

V rámci analýzy pamiatkového územia (vid'. výkres č. 4 a 5) sú ako rušivé vyhodnotené: solitérne 4-podlažné bytové domy č. 27 a 28 (foto č. 41, 42, 43, 267) svojim hmotovo-priestorovým riešením, postavené mimo pôvodnej historickej zástavby a solitérna administratívna budova č. 37 (foto č. 43, 275), rušivá svojim hmotovo-priestorovým riešením.

- Letná ulica – gréckokatolícky kostol v západnej časti, penzión a skladový objekt v strednej časti

V rámci analýzy pamiatkového územia (vid'. výkres č. 4 a 5) sú ako rušivé vyhodnotené: gréckokatolícky kostol svojim hmotovo – priestorovým usporiadaním a architektonickým stvárnením (foto č. 375), ďalej skladový objekt zberne odpadových surovín na pozemku parc. č. 1035/4 a 5 (foto č. 39, 40, 41, 390) svojim hmotovo – priestorovým a architektonickým stvárnením a rekonštruovaný objekt č. 12 (foto č. 39, 40, 103, 384) svojim hmotovo-priestorovým riešením.

- Slnecná ulica – obytné a doplnkové stavby vo východnej časti ulice (domy č. 35, 37, 38)

V rámci pamiatkového územia (vid'. výkres č. 4 a č. 5) sú ako rušivé vyhodnotené: bytový dom č. 35 (foto č. 131, 132, 367), ktorý je postavený na mieste 2 stredovekých parciel a svojim hmotovo - priestorovým riešením (4 podlažia) výrazne prevyšuje okolitú uličnú zástavbu. Z urbanistického hľadiska sú ako rušivé vyhodnotené aj doplnkové stavby za bytovým domom

č. 35, západná prístavba domu č. 37 (foto č. 368), postavená na susednej parcele mimo historického parcelného vymedzenia a dom č. 38 (foto č. 369), ktorého hlavná fasáda nezachováva líniu uličnej čiary.

- Štefánikova ulica – doplnkové stavby vo dvorových častiach domov č. 10, 12, 36 a stavby v areáli základnej školy (telocvičňa, kotolňa)

V rámci pamiatkového územia (vid'. výkres č. 4 a č. 5) sú ako rušivé vyhodnotené: doplnkové stavba vo dvorovej časti domu č. 10 a vo dvorovej časti domu 36 (foto č. 330), svojím situovaním v rozpore z charakteristickou zastavovacou schémou, ďalej stavba v závere dvorovej časti domu č. 12, ktorá je situovaná v nesúlade s historickým parcelným vymedzením a prístavba telocvične a kotolne v areáli základnej školy (foto č. 314), nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia svojím situovaním a hmotovo priestorovým riešením.

B.1.9. Archeologický výskum v pamiatkovom území

B.1.9.1. Stručný náčrt histórie archeologického výskumu v historickom jadre mesta

Prvé archeologické nálezy z územia Spišskej Belej pochádzajú z 19. storočia. Mnohé z dávno objavených náhodných nálezov sa však do súčasnosti nezachovali. Informácie o nich poskytujú len kusé správy v staršej literatúre. Samuel Weber, historik a evanjelický kňaz, uvádza vo svojom diele Geschichte der Stadt Béla (z roku 1892) nález zlatého drôtu z roku 1820 a bronzovej suroviny o váhe 6-7 funtov o desať rokov neskôr. Okolo roku 1830 našiel Michal Schmeisz na lokalite Ůbers Gründchen bronzový náramok a sekerku s tuľajkou. Črepy a kamenné pracovné nástroje zachránili v kultúrnej vrstve v polohe Kahlenberg a na neďalekej polohe Alte Strasse (Mlynský ker). Miestny občan Ján Schmeisz tu na poli našiel veľkú nádobu naplnenú bronzovými kruhmi a mnohými ďalšími ozdobami a predmetmi. Iný tunajší občan Ján Lingsch našiel počas orby juhozápadne od mesta hrubý zlatý drôt. Bližší charakter týchto nálezov však nepoznáme, keďže sú dnes stratené.

Prvým archeológom v dnešnom ponímaní, ktorý sa venoval záchrane archeologických nálezov z katastrálneho územia mesta bol lekár, botanik, entomológ Dr. Michal Greisiger (1851-1912). Jeho súhrnná správa o pravekom osídlení v povodí Popradu a Dunajca sa však stratila. Zachovalo sa ale množstvo nálezového materiálu, ktorý systematicky zbieral na poliach a pri stavebných prácach v Spišskej Belej od roku 1890 až takmer do svojej smrti. Na každom z objavených nálezov sú približne uvedené nálezové okolnosti, a to názov lokality s udaním polohy a rokom nálezov. Zvlášť hojná je kolekcia štiepanej kamennej industrie, pochádzajúca z vyše 20 polôh v chotári mesta. V roku 1891 sa Dr. Greisigerovi podarilo zachrániť poklad bronzových predmetov z 11.-10. storočia pred Kristom. Depot bronzov o celkovej hmotnosti 2,19 kg objavil pri stavbe železnice v hĺbke 50 cm východne od Spišskej Belej. V roku 1938 bol náhodne objavený ďalší poklad pri kopaní základov domu na Zimnej ulici č. 25. Išlo o plnú nádobu strieborných a zlatých mincí zo 16. storočia, z ktorých sa však do dnes zachovalo len minimum.

Nálezy Dr. Greisigera podnietili viacerých bádateľov. V roku 1951 realizoval Radomír Pleiner prieskum v polohách Nohgang a Kahlenberg, avšak bez pozitívnych výsledkov. V roku 1959 našiel Ladislav Bánesz dva štiepané kamenné artefakty, zaradené do stredopaleolitickej moustérienskej kultúry, pri prieskume ľavobrežnej terasy Popradu medzi Bušovcami a Spišskou Belou. Skromné slovanské nálezy zo Spišskej Belej publikoval v časopise Slovenská archeológia v roku 1961 Vojtech Budinský-Krička, riaditeľ vysunutého pracoviska Archeologického ústavu SAV Nitra – VPS Košice. K unikátnemu archeologickému objavu došlo v roku 1964 počas

exploatácie rašeliny na Trstinných lúkach, kde v hĺbke 3 m objavili Ján a Jozef Halčínovci súbor troch bronzových mečov z 10. storočia pred Kristom.

K stredovekým a novovekým dejinám mesta výraznou mierou prispeli výskumy sakrálnych a profánnych stavieb: v roku 1970 Dušan Čaplovič a 2003 Marta Giertlová-Kučerová pri kostole sv. Antona Pustovníka (realizoval sa plošný odkryv v priestore severozápadného nárožia veže a kostolnej lode, kde bol doložený murovaný objekt s dvoma stavebnými fázami), v roku 1969 v parku pri kaštieli Zoltán Drenko a v roku 1970 Štefan Holčík, resp. v roku 2003 Marta Giertlová-Kučerová v Kostole sv. Anny v Spišskej Belej – Strážkach. Jedným z posledných bol prieskum ryhy pre zrážkovú vodu pri evanjelickej fare v roku 2005. Ryhou bola odhalená klenba s časťou kanalizácie, smerujúcou k renesančnej zvonici. Možno predpokladať, že doložená klenba predstavuje starú kanalizáciu, ktorá odvádzala splaškovú vodu (máme aj historickú mapu tejto kanalizácie). V roku 2010 realizoval archeologický výskum medzi zvonicom a mestským úradom Marián Soják na mieste výstavby garáží. Výskum doložil osídlenie priestoru v stredoveku a včasnom novoveku.

B.1.9.2. Prehľad archeologických nálezísk

Archeologické nálezy a náleziská sú primárnym a často jedinečným historickým prameňom materiálnej kultúry pre poznanie kultúrneho dedičstva a dejín predmetnej lokality. Špecifická forma výskytu uvedených prameňov pod úrovňou terénu si vyžaduje uplatňovanie špecifických metód a prístupov pri ich výskume, ochrane a starostlivosti už od momentu ich objavenia. Tieto skutočnosti spojené s ich ochranou sú premietnuté do legislatívnej úpravy zákona č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu, ktorý v šiestej časti zákona upravuje ochranu archeologických nálezov, nálezísk vyhlásených za národné kultúrne pamiatky (ďalej len NKP), evidované územia a lokality s archeologickými nálezmi a tiež aj doteraz neznáme lokality s predpokladaným výskytom archeologických nálezov.

Katastrálne územie Spišskej Belej a jej pamiatkovej zóny avzhľadom na jeho geografickú polohu na starej ceste v údolí rieky Poprad, existenciu nezaplavovaných terás vhodných na výstavbu pravekých a včasnostredovekých sídlisk, postavenie mesta v stredoveku a včasnom novoveku, ako aj jeho históriu patrí medzi lokality s bohatým výskytom archeologických nálezísk. Preto je potrebné, aby investičné zámery na území mesta a najmä v PZ rešpektovali tento jav a v územnom a stavebnom, resp. vodoprávnom konaní bola ochrane archeologických nálezov a nálezísk venovaná patričná pozornosť vyplývajúca z platnej legislatívy.

B.1.10. Historická zeleň, parky, verejná zeleň, záhrady a dvory

Na pamiatkovom území sa nenachádzajú objekty historickej zelene vyhlásené za kultúrne pamiatky v zmysle ustanovení pamiatkového zákona. Všetky objekty zelene v ich plošnej a priestorovej štruktúre sú súčasťou systému zelene pamiatkového územia. Systém zelene je ako celok jednou z pamiatkových hodnôt pamiatkového územia.

Systém zelene Pamiatkovej zóny Spišská Belá je neoddeliteľnou súčasťou urbanistickej štruktúry, tvorí jednotný celok s architektúrou a vznikol postupným vývojom od pasívnej prítomnosti naturálnej zelene až po regulované, cielene založené a udržiavané plošné a priestorové vegetačné štruktúry.

Vývoj systému zelene začal založením mesta na prirodzených zelených plochách. Postupnou zástavbou a užívateľským atakom tieto naturálne plochy zelene zanikali úplne,

transformovali sa na inú vegetačnú kvalitu, a v niektorých častiach pamiatkového územia ostali vo svojej podstate nezmenené dodnes. Vo vidieckom spišskom mestečku neboli predpoklady pre zakladanie reprezentačných záhrad ani úpravu dvorov. Historická katastrálna mapa z roku 1869 dokladuje prítomnosť cielene založených parkových úprav na území vtedajšieho zastavaného územia v troch lokalitách, z toho na terajšom pamiatkovom území v jednej polohe a to vo farskej záhrade. Na celom ostatnom území neboli okrem zbytkových naturálnych vegetačných plôch žiadne iné sadovnicke úpravy. Prírodné vegetačné prvky boli prítomné predovšetkým v uliciach ako neoddeliteľný sprievodný prvok pre pohyb užívaných trás vyjazdených aj vychodených. V areáloch sakrálnych stavieb sadovnícku situáciu do roku 1869 nepoznáme, predpokladáme však, že okolie bolo trávnaté nanajvýš s nižšími náletovými drevinami, keďže žiadne staršie stromy sa tu nezachovali. V záhradách a dvoroch boli len klasické pestovateľské plochy a ovocné sady, prípadne malé plochy kvetinových záhonov ako štandardné doplnenie bývania.

Výrazné zmeny vo vývoji systému zelene nastali koncom 19. storočia, kedy do uličného interiéru temer všetkých ulíc interiéru mesta boli vysadené lipové aleje (lipa malolistá – *Tilia cordata*). Podľa dobových fotografií je zrejmé, že to nebol jednorazový počín, ale aleje boli v jednotlivých častiach zakladané v priebehu 10 - 20 rokov. Je však jednoznačné, že postupne boli založené vo všetkých hlavných verejných priestoroch a s malými výpadkami a zmenami sa zachovali dodnes. Vo viacerých polohách boli stromy z doby založenia nahradené novými, keďže v súčasnosti sú v uličných alejach rôznoveké stromové jedince, ale k druhovej zmene nedošlo. Stromy v uličných alejach boli každoročne rezané na hlavu a udržiavali si tak svoj vyvážený hmotový pomer k architektúre. Tieto pôvodné uličné aleje sú fenoménom systému zelene pamiatkového územia, pretože až na malé výnimky sú doposiaľ v dobrej kondícii a sú teda originálom od doby založenia. Začiatkom 20. storočia bola založená malá parková úprava východne od evanjelického kostola. V rovnakom časovom období vznikli na území terajšej pamiatkovej zóny aj viaceré malé úpravy, ktoré zahŕňali výsadbu stromových drevín, hlavne pagaštanov konských (*Aesculus hippocastanum*), líp (*Tilia cordata* a *Tilia platyphyllos*) a jaseňov štíhlych (*Fraxinus excelsior*). Z tej doby sa doposiaľ zachovali stromové skupiny a porastové partie roztrúsene po celej vnútornej ploche interiéru mesta napr. západne od radnice, na voľnom uličnom priestranstve pri uličkách priečne pretínajúcich vnútornú plochu interiéru námestia cez Beliansky potok, torzá týchto úprav sú vo viacerých polohách aj na Letnej ulici. Okrem týchto cielených úprav boli priestorovými vegetačnými prvkami sprevádzané Beliansky potok a z neho odbočujúce mlynské náhony. Tieto brehové porasty tvorili prirodzenú plošno-priestorovú štruktúru prechádzajúcu v malebnej krivke celým sídlom od západu na východ. Charakteristickým urbanistickým prvkom PZ Spišská Belá je priestor vymedzený východozápadne orientovanou radovou zástavbou v severnej (Štefánikova a Slniečna ulica) a v južnej časti (Zimná a Hviezdoslavova ulica). Toto územie – mestský stred - medzijarky – nemalo klasické urbanistické usporiadanie, boli tu na vhodných plochách postavené malé domy bezzemkov, čo znamená, že k domom neprislúchali pozemky pre poľnohospodárske využívanie. V systéme zelene to znamená prítomnosť veľkého množstva zbytkových plôch s naturálnou zeleňou, kde práve nedostatočná údržba umožnila nárast náletových drevín do veľkých rozmerov, a tak bol systém zelene v sídle vždy bohatý. Neboli to len plošné ukazovatele, ale aj priestorovo mohutné vegetačné prvky, ktoré tvorili domáce listnaté dreviny semenných náletov a koreňových výmladkov. Tieto boli postupne redukované a v súčasnosti sú už nahradené stabilizovanými plochami priradených záhradiek s pestovateľskými plochami, doplnenými ovocnými stromami a v poslednom období aj okrasnými plochami oddychových záhrad, ktoré boli prihradené k domom mestského stredu (v priestore „medzi jarkami“).

V prvej tretine 20. storočia boli upravené areály kostolov. Ohradový múr rímskokatolíckeho kostola bol nahradený v západnej, južnej a východnej polohe novým oplotením na podmurovke s kovovými plotovými dielcami a v južnej polohe, kde je ohradový múr zároveň múrom oporným bol len doplnený. Po jeho vnútornom obvode boli vysadené lipy, ktoré od začiatku boli tvarované každoročným rezom na hlavu, takže tieto úpravy výrazne do

priestorových vegetačných pomerov nezasiahli. Negatívne do tohto areálu však zasiahli dosadby rôznych variet tují západných (*Thuja occidentalis*) a viaceré bodové výsadby okrasných kríkov rozmiestnených voľne po jeho ploche, ktoré tu pribudli v 80-tych rokoch 20. st. V súčasnosti sa pripravuje očistenie porastov v areáli rímskokatolíckeho kostola od nevhodných cudzokrajných druhov drevín. Areál evanjelického kostola vznikol vymedzením parcely až koncom 20-tych rokov 20. st., kedy tu bola založená kompozične vysoko hodnotná úprava s prístupovou komunikáciou lemovanou obojstrannou lipovou alejou, v princípe zachovaná dodnes.

Od polovice 20. st. nastali v systéme zelene zmeny súvisiace so spoločenskými zmenami. Na pamiatkovom území pribudli viaceré malé parkové úpravy výrazovo radené do historizmu, s klasickými formami ale s novodobou porastovou štruktúrou. Takýmito plochami boli úpravy severne od radnice s pravidelnou centrálnou dispozíciou a okružným chodníkom ako oddychová plocha, ďalej východne od radnice vznikla úprava s dominantnou sochou partizána na podstavci. V oboch boli vysadené stromové previsnuté vŕby biele (*Salix alba* 'Tristis'), ktoré malý priestor výrazne prehustili. Menšia pravidelná úprava vznikla v predpolí bývalej katolíckej školy dnes Petzvalovho múzea. V prvej polovici 80-tych rokov (1984) vznikla nová parková dispozícia na ploche zaniknutej zástavby severozápadne od radnice, kde bol premiestnený stĺp so sochou P. Márie - Assumptou a radovou výsadbou tují západných Mlyňanských (*Thuja occidentalis* 'Malonyana') bola postupne úplne pohľadovo prekrytá. Určujúcim prvkom v uličných interiéroch pamiatkového územia sa v 2. polovici 20. st. stala doprava, ktorej rozmach si vynútil aj likvidačné zásahy do systému zelene. Kvôli rozšíreniu komunikácie na Zimnej ulici zanikla temer celá pôvodná uličná aleja a v ostatných polohách v dôsledku parkovania na divoko zanikli a novou výsadbou už v uliciach neboli nahradené viaceré alejové stromy. Časť zelených plôch dvorov a záhrad pôvodných meštianskych domov v južnej a juhozápadnej časti územia doznala zmeny kvôli hromadnej bytovej výstavbe a v severnej a severovýchodnej časti kvôli výstavbe individuálnych rodinných domov.

Posledné desaťročie 20. stor. naštartovalo ďalšiu vlnu sadovníckych úprav, ktoré výrazne zasiahli do systému zelene terajšieho pamiatkového územia. V prevažnej miere išlo o pozitívne zásahy, ktoré súviseli s obnovou povrchových úprav uličných interiérov vrátane úprav zelene, ale aj so spätným premiestnením stĺpa so sochou P. Márie - Assumptou na pôvodné miesto k radnici. Bola zrealizovaná úprava priestranstva medzi radnicou a areálom rímskokatolíckeho kostola.

Zeleň uličných interiérov

Pre prítomnosť plošných a priestorových prvkov zelene v uličnom interiéri je určujúcim rozsah, usporiadanie a spôsob dopravy. Všetky voľné priestranstvá a zbytkové plochy po vymedzení zastavaných plôch na pamiatkovom území boli, čiastočne sú a aj budú plochami zelene, bez ohľadu na ich kvalitatívne parametre. Sú atakované peším pohybom a dopravou. V dopravou najmenej zaťažených polohách, kde dominuje peší pohyb, konkrétne ide o kratšie uličné úseky na uliciach mestského stredu – „medzi jarkami“ – sú pešie vychodené chodníky po oboch stranách s trávnatými naturálnymi plochami zelene a sporadicky s náletovými drevinami. V niektorých polohách sú tieto chodníky spevnené sypanou kamennou drvinou, betónovými tvárnami alebo asfaltom bez obrubníkov. Ide o najarchaickejší typ prítomnosti zelene v uličnom interiéri. Viaceré ulice majú spevnený stredový pás v šírke potrebnej pre prejazd automobilu. V princípe ide o rovnaký typ s priečnym prierezom: uličná fasáda (oplotenie) – trávnatý pás – nespevnená alebo spevnená stredová línia – trávnatý pás – uličná fasáda (oplotenie), pričom určujúce je využívanie stredovej línie rovnako pre peší aj pre vozidlový pohyb. Druhý typ prítomnosti zelene v uliciach sa vyvinul oddelením pešieho pohybu od vozidlového, čo znamená vytvorenie peších chodníkov po okrajoch a samostatnej stredovej vozovky. V tomto type je viacero vývojových podtypov od úplného zlikvidovania trávnatých

plôch až po všetky možné kombinácie chodníkov, trávnatých plôch a vozovky a vzhľadom na široký priestor stredovekého mesta aj viacerých vozoviek. Vývojovo v plošnom usporiadaní je reálna situácia v uliciach pamiatkového územia v priečnom reze ulice nasledujúca:

1. uličná fasáda (oplotenie) / *trávnatá plocha* / vozovka / *trávnatá plocha* / uličná fasáda (oplotenie)
2. uličná fasáda (oplotenie) / chodník / vozovka / *trávnatá plocha* / uličná fasáda (oplotenie)
3. uličná fasáda (oplotenie) / chodník / vozovka / chodník / uličná fasáda (oplotenie)
4. uličná fasáda (oplotenie) / chodník / *trávnatá plocha* / vozovka / *trávnatá plocha* / uličná fasáda (oplotenie)
5. uličná fasáda (oplotenie) / chodník / *trávnatá plocha* / vozovka / *trávnatá plocha* / chodník / uličná fasáda (oplotenie)
6. uličná fasáda (oplotenie) / chodník / *trávnatá plocha* / vozovka / *trávnatá plocha* / vozovka / *trávnatá plocha* / chodník / uličná fasáda (oplotenie)

Na pamiatkovom území sa vyskytujú všetky typy prítomnosti zelene v uličnom interiéri, od archaického až po klasické mestské usporiadanie, kedy chodníky pozdĺž domoradia sú od stredovej vozovky oddelené trávnikovými líniovými pásmi po oboch stranách vozovky. Takých úsekov je však v pamiatkovom území menej, pretože ulice sú vzhľadom na veľkorysé pôdorysné riešenie so samostatnou vnútornou urbanistickou štruktúrou riešené ako jednostranné a líniovú zelenu sú viazané na južné a severné domoradie. Vo viacerých polohách sú trávnaté pásy nahradené riečnym kameňom uloženým do zemitého lôžka, a tak škáry sekundárne obsadzujú vytrvalé rastlinné spoločenstvá a deliaci pás je čiastočne zelený, čo v historickej zástavbe pôsobí veľmi pozitívne. Kvalita plôch zelene v uliciach má podobný vývojový diagram a je daná hlavne vymedzením a presným ohraničením jednotlivých povrchových úprav. Pováčšine ide o vymedzenie obrubníkmi či múrmi domov alebo podmuroviiek oplotení, ktoré zreteľne určujú plošný tvar zelene v dispozičnej schéme. Aj tu je celá škála rôznych usporiadaní od úplnej absencie vymedzenia až po presné a prísne línie vymedzených plôch zelene. Plošné prvky v uliciach sú doplnené priestorovými líniami stromových alejí.

V centre Spišskej Belej sa aleje v uliciach začali zakladať ešte koncom 19. storočia, a to pozdĺž domoradií v severnej aj v južnej polohe, ktoré sa zachovali dodnes. Vysadené boli do nespevnených uličných povrchov a až v medzivojnovom období, kedy sa realizovalo spevnenie vozovky kamennými kockami a chodníkov kamennými platňami sa dostali do deliacich pruhov vyložených buď riečnym kameňom alebo ozelenených založením trávnikovými plôch, resp. ich vzájomnou kombináciou.

V centrálnej polohe a vo všetkých nosných uliciach v pamiatkovej zóne prebehla v posledných rokoch obnova povrchov a boli priznané líniové pásy zelene a zachovaná pôvodná resp. doplnená stromová aleja v rovnakom druhu lipa malolistá (*Tilia cordata*). Prioritou obnovy je zachovanie vyvinutého princípu plošného usporiadania plôch zelene, zachovanie alejových stromov z doby ich založenia, obnova výpadkov v rytme aleje, ale aj adaptácia uličného interiéru na nové užívateľské požiadavky. Adaptáciou sa tu rozumie dočasné zlikvidovanie časti líniového pásu s alejou v južnej polohe Zimnej ulice do doby vybudovania obchvatu mesta. Zimná ulica je atakom rozmáhajúcej sa dopravy najviac zaťažená a tu je aj najviac novotvarov, ktorých estetická a sadovnícka hodnota je v pamiatkovom území otázná. Ostatné časti uličných interiérov si zachovávajú svoj výraz v tom vývojovom štádiu, do ktorého sa doposiaľ dostali. Práve prítomnosť rôznych vývojových etáp v reálnej situácii robí pamiatkové územie výnimočným a netypickým.

Na viacerých miestach v priestore „medzi jarkami“, okrem malých sadovníckych úprav podrobnejšie popísaných v samostatnej podkapitole, sú vysadené stromové dreviny v tvarových kompozíciách pre uličný interiér atypických. Okrem iných ide o stromové rondely (výsadba v pôdoryse kruhu v pravidelnej a rovnakej vzdialenosti) pagaštanov vo východnej časti Letnej ulice a vo východnej časti Petzvalovej ulice. Vo vnútornej ploche rastú aj ďalšie stromové

solitéry a malé solitérne skupiny, ktoré malebne dopĺňajú zástavbu a spolu s ovocnými stromami v záhradkách a brehovými porastmi, ktoré sú zachované už len sporadicky v niektorých častiach potoka, vytvárajú kompaktnú plošno-priestorovú vegetačnú štruktúru vyplňujúcu medzipriestory zástavby v priestore medzi potokom a komunikáciami. Celkový sadovnícky výraz tohto urbanistického priestoru je výrazovo viac naturálny ako sadovnícky, čo je pre pamiatkové územie istým historizujúcim prvkom.

Samostatné parkové dispozície

Neoddeliteľnou súčasťou sadovníckych úprav uličných interiérov je aj priznanie úprav malých zbytkových plôch, ktoré vznikli ako samostatné malé parkové dispozície. V celkovom hodnotení svojou výmerou síce nespĺňajú parametre samostatných parkových dispozícií, ale úpravou a kompozičným usporiadaním sa líšia od líniovej zelene uličných interiérov.

Takou je úprava svahu okolia stĺpa so sochou P. Márie, ktorá vznikla ako novotvar po jej vrátení na historicky pôvodné miesto do polohy západne od radnice. Predstavuje novodobú, jednoduchú kompozíciu, ktorá dáva vyniknúť umeleckému dielu. V plošnej štruktúre sú tu zahustené záhony pôdopokryvných listnatých a stálezelených kríkov rastúcich v podnoží pôvodnej a obnovej pagaštanovej stromovej skupinky.

Väčšia sadovnícka úprava vznikla v 2. polovici 80-tych rokov na ploche v okolí vtedy premiestneného stĺpa so sochou P. Márie, kde po oboch stranách prístupového chodníka k umeleckému dielu bola vysadená radová tujová výsadba (*Thuja occidentalis* 'Malonyana') a na ploche boli vysadené v značnom množstve stromové dreviny v zmiešanej druhovej skladbe od viacerých variet smrekov pichľavých (*Picea pungens*) až po rôzne druhy javorov (*Acer platanoides* a *Acer pseudoplatanus*). V súčasnosti je táto úprava stabilizovaná, biologicky v dobrej kondícii a je pripravená jej adaptácia na oddychovú zónu, ktorej novú kompozičnú os bude tvoriť pretekajúci Beliansky potok. Zásahy do porastovej štruktúry sú obmedzené len na odstránenie kompaktných radov tují a na uvoľnenie cieľových drevín z porastového zovretia.

Na túto plochu nadväzujú porastové partie prevažne listnatých drevín v okolí bývalej materskej škôlky, ktorá bola pôvodne uzavretým areálom, ale v súčasnosti je čiastočne otvorená, priechodná a pripravuje sa jej celkové otvorenie v rámci centrálnej oddychovej zóny.

Ďalšou plochou, ktorá vznikla ako malá parková úprava je zbytková plocha po priznaní komunikačných ťahov pred evanjelickým kostolom. Plocha bola a je vymedzená múrikom a po jej vnútornom obvode sú staršie exempláre líp (*Tilia*), javorov (*Acer*) a pagaštanov (*Aesculus*), ktoré sú však čiastočne poškodené a ich kompozičná hodnota je vďaka nedostatočnej údržbe podpriemerná. Aj tu je pripravená obnova, pričom jednoduché plošné usporiadanie v tvare lichobežníka s voľným usporiadaním stromovej porastovej hmoty ostáva ako základný kompozičný princíp.

Menšia sadovnícka úprava bola založená v predpolí Petzvalovho múzea, mala historizujúci charakter s tvarovanými živými plotmi a s nízkou sadovníckou hodnotou. Dnes je po obnove v jednoduchej kompozícii a ako súčasť celej plochy deliacej dve komunikácie v dvoch výškových úrovniach je v pôdorysnej schéme pamiatkového územia nezastupiteľná.

Zeleň dvorov a záhrad

Dvory a záhrady jednotlivých domov v domoradi, rodinných a ostatných domov v pamiatkovom území si v svojom vývoji zachovávajú funkčno-účelový princíp existencie. Úpravy sú viazané na ich využívanie a v závislosti na spôsobe využívania sa aj menia. Vo väzbe na vstupy a priechodové a prejazdové chodby sú komunikačné ťahy s rôznym povrchovým

spevnením a ostatné zbytkové plochy sú plochami zelene v rôznej kvalite. Porastová štruktúra je priestorovo nižšia. Najčastejšie sú v dvoroch spevnenia v kombinácii s plochami zelene vo vzájomne vyrovnaných pomeroch, pričom plynule prechádzajú do zadných traktov, kde sú okrem pestovateľských plôch aj malé ovocné sady. Okrasne upravené individuálne záhrady sa vyskytujú len sporadicky, skôr majú prevahu záhrady využívané ako úžitkové. V pamiatkovom území však nie je určujúci spôsob využívania zelene, ale úroveň systematickej údržby všetkých typov zelených plôch. Práve klasická kombinácia okrasnej časti s trávnikovými plochami, jednoduchého spevnenia komunikačných trás, prítomnosť pestovateľských plôch a ovocných stromov v dvoroch a záhradách je vo väzbe na historickú architektúru vhodnou úpravou.

Zeleň areálov

V pamiatkovom území sú areály viazané na sakrálne stavby a školské areály. Ide o tri sakrálne areály gotický rímskokatolícky, barokový evanjelický a novodobý gréckokatolícky. Školské areály sú dva, jeden je zo začiatku 20. st. pri bývalej materskej škôlke juhozápadne od evanjelického kostola a druhý je novodobý areál základnej školy s klasickým novodobým sortimentom a dispozičným usporiadaním.

Areál rímskokatolíckeho kostola tvorí plocha vymedzená architektúrou kostola a oplotením. Vyvýšené plató areálu kostola s takmer rovným terénom nepravidelného tvaru, na východnej strane oválneho, na západnej s rovným záverom, ohraničuje oplotenie. Na severnej a západnej strane plní funkciu oporného múra areálu kostola časť pravdepodobne pôvodného ohradného múra. Celý areál kostola sv. Antona Pustovníka slúžil od výstavby kostola do konca 18. storočia ako prikostolný cintorín. Dnešná zachovaná historická zeleň v areáli pochádza z 20. st., lipy rezané na hlavu sú z medzivojnového obdobia a ostatné výsadby sú z jeho poslednej tretiny. Väčšie úpravy v areáli kostola boli realizované počas komplexnej obnovy kostola a jeho areálu rokoch 1910-1939.

Komunikačný ťah areálom vytvára spevnený chodník vedený od západnej vstupnej brány do areálu kostola k jeho hlavnému (západnému) vstupu. Chodník pokračuje južnou časťou areálu k juhovýchodnej bráne a od nej ku vstupu do novej malej drevenej predsiene sakristie na severovýchodnej strane kostola. Od južnej vstupnej brány vedie k južnému vstupu do kostola chodník pretínajúci hlavný komunikačný chodník. Po obvode kostola je odkvapový chodník z riečnych kameňov. Plošná porastová štruktúra je tvorená trávnikovými plochami. Priestorovú porastovú štruktúru tvorí skupina stromových drevín rastúca po vnútornom obvode oplotenia. Pozdĺž západnej a severnej časti oplotenia sú v nepravidelných rozstupoch situované tuje západné (*Thuja occidentalis*), vo východnej a južnej časti lipy malolisté (*Tilia cordata*) s každoročne tvarovanou korunou na hlavu striedané s čínskou borievkou (*Kuniperus chinensis* var. *Hetzii*) a smrekom sivým (*Picea glauca* 'Conica'). V západnej časti areálu sú situované kríky borievky čínskej. Pozdĺž južného a východného obvodového múra kostola je situovaná trvalková výsadba. Ide o náhodne a postupne vytvorenú úpravu, ktorá nemá jasnú kompozíciu a neviaže sa ani na architektúru kostola. Pôvodný zámer – obchvat kostola lipovými stromami priniesol jeho pohľadové prekrytie, preto už v minulosti sa redukovala hmota korún radikálnym rezom, ktorý sa ustálil na každoročnom rezaní koruny na hlavu.

Zeleň areálu kostola sv. Antona Pustovníka dopĺňa architektúru, vytvára je predpolie a zapája ju do verejného priestranstva námestia. Kostol s areálom ohradený historizujúcim oplotením a čiastočne múrom predstavuje neodmysliteľný kolorit verejného priestranstva

Areál evanjelického kostola je vymedzený oplotením napojeným priamo na objekt kostola, ktorý je v jeho severovýchodnom nároží. Do areálu sú tri vstupy, hlavný v západnej polohe, od ktorého priamočiario ku vstupu do kostola vedie chodník po oboch stranách

s alejovou výsadbou líp v pravidelnom rytme. Menšie vstupné bránky sú vo východnej a severnej polohe, od nich vedú užšie pešie chodníky ku južnému a západnému vstupu a sú vzájomne prepojené. Oplotenie je na podmuravke s kovovými plotovými dielcami, rovnaké sú aj bránky. Celé oplotenie je v historizujúcom tvarosloví a je z 1. tretiny 20. st. Južné vymedzenie areálu je viazané na oporný múr, na ktorom je pletivový plot z neskoršieho obdobia. Po obvode kostola je odkvapový chodník z drveného sypaného kameniva. Celá ostatná plocha areálu je trávnatá, len so soliternou porastovou skupinou v juhozápadnom nároží areálu, kde je najzaujímavejšou drevinou previslá varieta jaseňa štíhleho (*Fraxinus excelsior* 'Pendula'). V posledných rokoch tu pribudli málo vhodné dosadby, s ktorými sa však do budúcnosti nepočíta a budú z areálu odstránené. Alejová výsadba v areáli dominuje a táto jednoduchá, ale mimoriadne hodnotná úprava dotvára areál a v pohľadoch z centra pamiatkového územia pôsobí impozantne. V súčasnosti sa pripravuje obnova areálu, pričom úprava ostane zachovaná, zvýši sa len jej kvalita.

Areál gréckokatolíckeho kostola ešte nie je v teréne definitívne vymedzený, keďže ide o novostavbu v pamiatkovom území. Úprava tohto areálu však bude vychádzať z analogických princípov uplatňovaných pri úprave takýchto sakrálnych areálov v minulosti, pričom výber rastlinného materiálu a sadovnícke usporiadanie poniesie znaky doby, kedy úprava bude založená.

Školské areály sú výrazovo rozdielne. Pri bývalej materskej škôlke pri evanjelickom kostole ide o historizujúcu úpravu s lipami (*Tilia*) a javormi (*Acer*) a neskoršími dosadbami predovšetkým briez previslých (*Betula pendula*). Časť plochy z tohto areálu je už otvorená a bude priradená k parkovej úprave centrálnej oddychovej zóny mesta. Areál základnej školy je novodobým areálom z poslednej tretiny 20. stor. Aj keď ide o rozlohou značné plochy s priestorovou porastovou štruktúrou voľne rozmiestnenou po celom areáli, druhové zastúpenie drevín a ich kompozičné usporiadanie nezapadá do historického prostredia pamiatkového územia.

B.1.11. Prvky mestského interiéru a uličného parteru

Historický interiér pamiatkovej zóny spoluvytvárajú:

Okrem dominant mesta, fasád objektov radovej zástavby s hodnotnou architektonickou štukovou výzdobou a historickými výplňami dotvárajú interiér pamiatkovej zóny aj prvky osvetlenia, drobná architektúra, oplotenia, premostenia, spôsob úpravy komunikácií a verejných priestranstiev, reklamné označenia prevádzok, prvky infraštruktúry mesta a pod.

V rámci parteru domov radovej zástavby ulíc Zimnej, Hviezdoslavovej, Štefánikovej a Slnačnej sú najvýraznejším prvkom prejazdy, uzatvorené bránou, ktorých poloha je prenesená aj do

plošného vymedzenia v podobe spevneného vjazdu, v šírke brány, napojeného na cestnú komunikáciu. Výrazným, historicky hodnotným prvkom uličného interiéru sú aj výkladce, ktoré sa zachovali v parteri hlavných fasád objektov č. 4 a č. 6 na Hviezdoslavovej ulici.

Hlavné komunikácie mesta sú asfaltové. Chodníky pozdĺž domoradií Zimnej, Hviezdoslavovej, Štefánikovej a Slnačnej ulice sú dláždené pravouhlou sivou zamkovovou dlažbou, ktorá je použitá aj v prípade vjazdov, vytvorených v polohe každého prejazdu, alebo

dvora domov uličnej zástavby. Priestor medzi cestou a chodníkom vyplňajú v závislosti od jeho šírky: valúnová plocha (viď. Zimná ulica), zelený pás so stromoradiím (Hviezdoslavova ulica), zelený pás so stromoradiím a valúnový rigol (Štefánikova a Slnecná ulica).

Hlavné komunikácie v meste boli v minulosti dláždené čadičovou kockou (ako dokumentuje historická fotodokumentácia z 50. rokov 20. stor., Archív PÚ SR). Návrat k pôvodnej povrchovej úprave vychádzajúcej z historického poznania, by bol prínosom pre historický interiér mesta.

Neupravenými zostali obslužné komunikácie vo východnej časti Petzvalovej, ale najmä Letnej ulice. Pri úprave priestranstva okolo stĺpa so sochou P. Márie - Asumptom boli pre dláždenie spevnenej plochy použité žulové kocky. Realizácia novej zhromažďovacej plochy s podzemnou vstavbou medzi mestským úradom a zvonnicou, resp. areálom rímskokatolíckeho kostola priniesla nepriaznivé zvýšenie nivelety predovšetkým vo vzťahu k renesančnej zvonici. Úroveň jej vstupu je výrazne utopená a priestranstvo neumožňuje plynulé vyspádovanie terénu. Pre riešenie optickej korekcie tohto nepriaznivého zahĺbenia s uplatnením nízkej zelene bola vypracovaná štúdia.

V rámci rekonštrukcie komunikácií a verejných priestranstiev na území PZ boli rekonštruované cesty, chodníky, parkoviská, osvetlenie, technická infraštruktúra. Boli osadené prvky drobnej architektúry, koše, lavičky, informačné tabule, stojany pre bicykle. Všetky tieto prvky sú realizované ako novotvary s konštrukciou v materiáli kovu so zelenou povrchovou úpravou a v prípade lavičiek aj s použitím dreva. V rovnakom

materiálovom a tvarovom riešení sú realizované lampy verejného osvetlenia a zábradlia, osadené v kolíznych bodoch v mieste pešieho chodníka a cesty, najmä v blízkosti križovatiek.

V najdôležitejších uzloch PZ je inštalovaný informačný systém mesta pre usmernenie pohybu návštevníkov mesta.

Oplotenie v pamiatkovom území sa uplatňuje pri oddelení pozdĺžnych stredovekých parciel uličnej zástavby a pri vymedzení dvorov obytnej zástavby mestského stredu. V území prevažuje oplotenie novoveké, rôznorodé, mnohokrát účelové, nízkych architektonických kvalit. Ako materiál je použitý kov, drevo, plotové tvárnice, tehly, betón.

Príklady oplotení na Hviezdoslavovej a Petzvalovej ulici:

Príklady oplotení na Letnej ulici

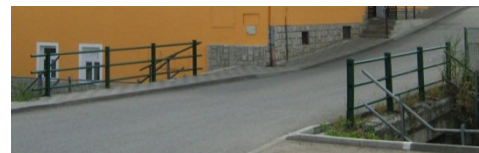

Oplotenie záhrady Ev. a.v. kostola a areálu Rímskokatolíckeho kostola je historizujúce z konca 19. stor., resp. začiatku 20. storočia. Zo začiatku 20. storočia pochádza historizujúce oplotenie areálu Rímskokatolíckeho kostola sv. Antona Pustovníka.

Premostenia Belianskeho potoka sú v celom rozsahu novoveké, železobetónové, zábradlia jednoduché kovové. Obdobne sú riešené zábradlia v nebezpečných úsekoch pozdĺž regulovanej časti potoka

Interiér PZ neposkytuje veľa možností na umiestnenie

vonkajších sedení. Na umiestnenie dočasného vonkajšieho sedenia bola vznesená len jedna požiadavka v prípade prevádzky v objekte na Hviezdoslavovej ulici č. 15, kde bolo takéto sedenie zriadené v letných mesiacoch na časti existujúcej spevnenej parkovacej plochy.

Rušivo v interiéri pamiatkového územia pôsobia najmä satelitné antény objektov Štefánikovej ulice orientované do uličného interiéru, najmä tie ktoré sú umiestnené na fasádach objektov a vonkajšie elektrorozvážacie skrine v líniovom zelenom páse Slnecnej ulice.

B.2. Pamiatkové hodnoty územia nehmotnej povahy

B.2.1. Súpis zistených historických názvov námestia a ulíc

Zistené historické a staršie názvy ulíc v pamiatkovom území:

Ulica Hviezdoslavova – Winter Gasse, Markt Platz (1869) , Stalinova

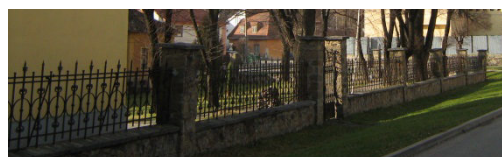
Ulica Zimná – Winter Gasse, Gottwaldova

Ulica Štefánikova – Silber Zeile (západná časť), Schulgasse (východná časť), Leninova

Ulica Slnecná a Letná – Sommer Gasse, Ul. Sovietskej armády

Ulica SNP- Kežmarská

B.2.2. Významné osobnosti mesta

Jozef Maximilián PETZVAL – fyzik, matematik, vynálezca, univerzitný profesor, Ing., PhDr.
(*6. 1. 1807 Spišská Belá – †17. 9. 1891)

Viedeň)

Narodený v rodine Jána Fridricha a Zuzany, rod. Kreutrmannovej. Mal 2 bratov Ota a Jána a 3 sestry. Zo Spišskej Belej do Kežmarku sa rodina presťahovala v roku 1815, o pár rokov neskôr do Levoče.

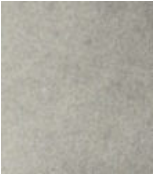
Ludovú školu vychodil v Spišskej Belej a v Kežmarku, nižšie gymnázium v Podolínci, vyššie v Levoči, v rokoch 1823 - 1825 študoval na Kráľovskej akadémii v Košiciach, v rokoch 1825 - 1826 pôsobil ako vychovávateľ u grófa Almášiho v Ždani pri Košiciach. V roku 1826 - 1828 študoval na *Institutum geometricum* v Budapešti a v roku 1828 sa zapísal na tamojšiu filozofickú fakultu, kde bol v roku 1831 vymenovaný za adjunkta na katedre fyziky. Titul Ing. získal v roku 1828 a PhDr. v roku 1832 a stal sa suplantom matematiky, mechaniky a praktickej geometrie na peštianskej univerzite. Pôsobil v Pešti ako inžinier (1828 - 1835), neskôr profesor matematiky na peštianskej univerzite, v roku 1837 bol menovaný za riadneho profesora vyššej matematiky. Od roku 1837, keď bol pozvaný na Viedenskú univerzitu, tu prednášal 40 rokov matematiku.

Vynikal v riešení algebraických a diferenciálnych rovníc. Taktiež bol mimoriadne zručným brusičom skla a jemnomechanikom. Venoval sa akustike, matematickej teórii hudobných nástrojov, balistike, analytickej mechanike a vypracoval projekty plavebného kanálu okolo Pešti.

Počas geodetických prác v Pešti sa oboznámil so základmi optiky a optických prístrojov. Podľa jeho nákresov zostrojil viedenský optik F. Voigtländer v roku 1840 portrétový objektív, skladajúci sa z dvoch sústav šošoviek. V roku 1857 predložil viedenskej akadémii krajinársky objektív, nazývaný aj ortoskop. Jozef Petzval je považovaný za zakladateľa modernej fotografie. Okrem už spomenutého navrhol konštrukcie osvetľovacích a premietacích prístrojov, ďalekohľad a zrkadlovú Petzvalovu lampu.

Vysokú úroveň mali aj jeho práce v oblasti analytickej mechaniky, osobitne sa zaoberal otázkami stability mostov, lanových dráh a výškových budov. Matematické výsledky publikoval v rozpravách viedenskej akadémie. Svoje vedecké výsledky sprístupňoval mládeži v prednáškovej činnosti. Od roku 1846 bol dopisujúcim členom a od roku 1849 riadnym členom viedenskej akadémie vied. Bol vyznamenaný radom Františka Jozefa. Jednota českých matematikov ho roku 1881 zvolila za čestného člena.

Od roku 1877 bol na dôchodku. Žil vo Viedni v ústraní v budove opusteného kláštora na Kahlenbergu, ktorú si po príchode do Viedne prenajal. Vo Viedni aj zomrel a je pochovaný na tamojšom Ústrednom cintoríne. Na jeho pamiatku bola v arkádach čestného nádvorja viedenskej univerzity v roku 1901 osadená pamätná tabuľa zásluhou viedenskej Fotografickej spoločnosti. Podľa neho je pomenovaný jeden z kráterov Mesiaca a planétka objavená v roku 1980 českým astronómom Antonínom Mrkosom. Jeho menom bolo pomenovaných aj niekoľko ulíc v európskych mestách. V roku 1957 bola v Maďarsku založená pamätná Cena Jozefa Petzvala – ocenenie pokrokov dosiahnutých na poli optiky, akustiky, filmovej a videotechnológie, jemnej mechaniky, fotochémie a divadelnej technológie. U nás sa pamätná Medaila Jozefa Petzvala udeľuje tradične za zásluhy o fotografiu. V jeho rodnom dome bolo 2. júla 1964 otvorené múzeum ako jedno z oddelení Technického múzea v Košiciach s modernou expozíciou dejín optiky a fotografie. V roku 1965 bola pred budovou múzea odhalená jeho busta, ktorej autorom je akademický sochár V. Löffler. V roku 2007 Národná banka Slovenska vydala striebornú mincu nominálnej hodnoty 200 Sk k 200. výročiu Petzvalovho narodenia.

 Michal GREISIGER - lekár, prírodovedec, botanik, zoológ, archeológ, paleontológ, Dr. med.

(*25. 12. 1851 Stráne pod Tatrami - †10. 09. 1912 Spišská Belá)

Otcom bol roľník Michal a matkou Mária, rod. Faixová, ktorí mali 11 detí. S manželkou Helenou, rod. Lerchovou (*18. 7. 1859 - †28. 10. 1940) mal 4 dcéry, z ktorých najznámejšou bola botanička Irma Juliana (*16. 1. 1882 - †29. 6. 1947), vydatá Györfyová.

Základné vzdelanie získal v rodnej obci, stredoškolské vzdelanie ukončil maturitou 26. júna 1872 na gymnáziu v Kežmarku. Medicínu študoval na medicínsko-chirurgickej jozefínskej akadémii – *Josephinum* vo Viedni. Po dvoch rokoch štúdiu prerušil (1874). Krátky čas pôsobil ako vychovávateľ v rodine Mariášiovcov. V štúdiu pokračoval v Budapešti, kde bol 8. decembra 1877 promován na doktora medicíny.

V roku 1878 sa usadil v Spišskej Belej ako praktický lekár a úradný lekár tabakovej továrne v Spišskej Belej. V roku 1883 sa stal hlavným mestským lekárom. Jeho zdravotnícky obvod siahal od Popradu po Hniezdne, cez Zamagurie, Ždiar a Javorinu až do Poľska. Liečil robotníkov z tabakovej továrne, bol osobným lekárom kniežaťa Hohenloheho, zemianskej rodiny Švábiovcov v Slovenskej Vsi a Hrhovských (Görgeyovcov) v Toporci. V rokoch 1886 - 1889 si postavil dom na vtedajšej Zimnej ulici (Winter Gasse) na mieste zbúraných starých domov č. 22 a 23 (dnes Hviezdoslavova č. 21).

Venoval sa hlavne zdravotníckej osvete, najmä boju proti fajčeniu a alkoholizmu, komunálnej politike, prispel k vybudovaniu kanalizácie v meste Spišská Belá a rozvoju turistiky. Zaoberal sa aj vlastivedným výskumom, skúmal okolitú tatranskú prírodu. Intenzívne sa venoval najmä botanike, faunistike, archeológii (objavil napr. lokalitu *Burbrich* východne od Veľkej Lomnice), paleontológii a kultúrnej histórii Spiša. Zakladal herbáre, zriadil si pri svojom dome botanickú záhradu s liečivými rastlinami, ktorú využíval aj vo svojej lekárskej praxi.

Vlastnil bohatú zbierku vtákov, chrobákov a motýľov z tatranskej oblasti, archeologickú zbierku s nálezmi z doby kamennej a bronzovej z Popradskej kotliny, paleontologickú zbierku s nálezmi z Gánoviec. Niektoré svoje zbierky venoval Karpatskému múzeu v Poprade. Archeologické zbierky odkúpilo v roku 1951 od jeho dcéry Edity Kežmarské múzeum. Výsledky svojich pozorovaní publikoval nielen v miestnej, ale i v zahraničnej tlači.

Bol zakladajúci členom a funkcionárom Uhorského karpatského spolku. Ešte pred postavením Karpatského múzea zhromažďoval exponáty do jednotlivých oddelení múzea a bol zvolený za kustóda zoologického oddelenia. V roku 1887 urobil v múzeu zoologickú expozíciu. V parku okolo múzea spoločne s Samuelom Weberom vysadil tatranské alpínky a horské dreviny.

Samuel WEBER – kňaz, historik
(*26. 3. 1835 Poprad - †18. 5. 1908 Spišská Belá)

Otec Ján Samuel Weber, garbiar a dlhoročný richtár mesta Poprad, matka Jana, rod. Hirthová, z troch bratov sú známi Rudolf, Pavol a mal aj tri sestry. S manželkou Máriou, rod. Steinerovou dcérou farára Samuela Steinera, profesora prírodných vied a filozofie, sa zosobášili 26. novembra 1863. Mali šesť detí (dvaja synovia a štyri dcéry), z ktorých bol prvorodeným Samuel Konštantín, ktorý sa dal na vojenskú dráhu, druhý syn zomrel pri pôrode. Známe sú mená dcér Marty a Alice.

Základnú školu navštevoval v Poprade, od 1844 študoval na evanjelickom lýceu v Kežmarku, 1854 maturoval na katolíckom kráľovskom gymnáziu v Levoči, 1854 - 1856 študoval teológiu v Prešove. Po skončení štúdia bol dva roky vychovávateľom v rodine Albína Čákiho v Spišskej Novej Vsi. V rokoch 1859 - 1860 teológiu a filozofiu v Jene. V rokoch 1860 – 1860 bol kaplánom v Spišskej Belej, potom krátko pôsobil ako farár nemeckého cirkevného zboru v Banskej Štiavnici, od roku 1861 sa vrátil do Spišskej Belej.

Mal významné postavenie medzi evanjelickými duchovnými – stal sa konzistoriálnym radcom, konseniorom (1896) a v roku 1901 seniorom Spišského seniorátu. Zvolený bol za predsedu Spišského spolku evanjelických farárov. Patril k vedúcim predstaviteľom Uhorského

protestantského spolku a Uhorského evanjelického literárneho spolku. Bol dobrým kazateľom a niekoľko jeho kázni vyšlo aj tlačou. Pripravil učebnice náboženstva pre cirkevné školy. Bol aj predsedom Spišského evanjelického farárskeho spolku,

Mimoriadne čínorodý bol i vo verejnom a spoločenskom živote na Spiši. Patril medzi členov Muniipiálneho výboru Spišskej župy, mestského zastupiteľstva v Spišskej Belej, od roku 1873 zakladajúcim členom Uhorského karpatského spolku (v rokoch 1883 – 1890 podpredsedom), Uhorskej historickej spoločnosti, Spišského dejepisného spolku (člen výboru od jeho vzniku v roku 1883 až do roku 1908), Spolku spišských učiteľov, od 1883 vedúcim botanického oddelenia Karpatského múzea v Poprade. V Spišskej Belej s pričinil o založenie viacerých spolkov. Od roku bol spoluzakladateľom hospodárskeho kasína (od roku 1875), ktorého bol predsedom a vyvíjal bohatú organizátorskú a prednáškovú činnosť. Založil ženský a mládežnícky spolok, Beliansky spevokol, podieľal sa na vzniku dobrovoľného hasičského spolku, ktorého bol predsedom a Belianskeho svojpomocného spolku. Vďaka nemu vznikla aj tabaková továreň. Stal sa veľkým propagátorom turistiky v Tatrách.

Popri pastoračnej činnosti a náboženskej spisbe sa zaoberal históriou spišských miest, kultúrou a spôsobom života miestnych obyvateľov, výskumom života a diela významných osobností Spiša. Sústreďoval pramene k dejinám Tatier, venoval sa štúdiu názvoslovía tatranských štítov a osád. Zaujímal sa o botaniku, najmä liečivé rastliny a tatranskú prírodu. Od 70 rokov prispieval do Zipser Bote, Szepesi hirnök, Szepesi Lapok, Karpathen Post, Kaschauer Zeitung, Ethnographia. Vážnejšie práce mu vychádzali v ročenkách spišského dejepisného spolku i ako samostatné práce. Významné boli jeho monografie Spišskej Belej (*Geschichte der Stadt Béla*)(1892), Podolínca (*Podolin város története*) (1893), Ľubice (*Geschichte der Stadt Leibitz*) (1896), o dejinách Spiša (*Zipser Geschichts- und Zeitbilder*) (1880) a o evanjelickej cirkvi v Spišskej Belej (*Monografie der evangelischen Gemeinde A. C. Béla*, 1885).

Na znak všeobecne veľkej úcty bol vyznamenaný Radom Františka Jozefa 3. triedy v roku 1907. V roku 1936 mu v Spišskej Belej odhalili pamätnú tabuľu (umiestnená v interiéri Ev. a.v. kostola).

C. Vyhodnotenie pamiatkových hodnôt územia a odôvodnenie jeho ochrany

Za historické objekty, konštrukcie a prvky pre účely týchto zásad považujeme objekty, konštrukcie a prvky, ktoré boli postavené a vznikli do roku 1960.

Spišská Belá patrí k najstarším spišským mestám, ktoré vzniklo v úrodnom údolí neďaleko rieky Poprad. Reprezentuje skupinu malých miest, ktoré tvorili prechodnú skupinu medzi mestami prvej kategórie (slobodné kráľovské mestá a najvýznamnejšie banské mestá) a vidieckymi mestečkami. Vyznačuje sa významnými urbanistickými hodnotami – zachovaná pôdorysná štruktúra sídla s dvojicou paralelných komunikácií a potokom, historická parcelácia, tradičná zástavba a jej pôdorysná skladba, výškové zónovanie a pod., ale aj architektonickými, umelecko – historickými a výtvarnými hodnotami. Medzi najvýznamnejšie hodnoty Pamiatkovej zóny Spišská Belá patrí nepochybne takmer intaktne zachovaná historická parcelácia územia, ktorá je výsledkom kontinuálneho vývoja od čias založenia mesta, ako aj tradičný spôsob zástavby na jednotlivých parcelách (hlavný objekt s prejazdom alebo priechodom, postavený na šírku parcely s dvorovým krídlom napojeným na širšiu/obytnú časť meštianskeho domu

a ukončujúcim hospodárskym objektom na konci parcely v celej jej šírke a s pripojenou pozdĺžnou hospodárskou stavbou; vidiecky typ zástavby do hĺbky parcely, špecifický spôsob zástavby mestského stredu). Najvýznamnejšou dominantou v rámci pamiatkového územia je Rímsko-katolícky kostol sv. Antona Pustovníka, situovaný ako solitér v centrálnej časti námestia. Je najvyššou stavbou pamiatkového územia, ktorá svojou výškou prevyšuje dvojpodlažnú zástavbu blokov námestia. Okrem tejto dominanty dotvárajú charakter historického jadra Ev. a. v. kostol, stĺp so sochou P. Márie - Asummtou, objekt mestského úradu a kina, renesančná zvonica a objekt Petzvalovho múzea. K hodnotám mesta vo väzbe na pamiatkovú zónu patrí aj mestská zeleň a zachované plochy záhrad.

Silueta mesta, diaľkové pohľadové kužele na pamiatkové územie, vnútorné pohľady v rámci interiéru pamiatkovej zóny ako aj pohľady z interiéru smerom von pre zachovanie kontextu pamiatkového územia s jej okolím, predovšetkým s panorámou Vysokých Tatier, sú významné pamiatkové hodnoty, ktoré sú predmetom ochrany.

Napriek novovekým zásahom možno konštatovať, že základná podstata urbanistickej a architektonickej kompozície, ako aj historického obrazu sídla ostala zachovaná. Mesto Spišská Belá si dodnes zachovalo urbanistický, priestorový a hmotový dobový výraz, predstavovaný zástavbou rozmiestnenou na oboch brehoch Belianskeho potoka.

C.1. Urbanisticko – historické hodnoty pamiatkového územia

- **Zachovaná historicky vyvinutá urbanistická štruktúra čitateľná v pôdorysnej osnove pamiatkového územia:**
  - pôdorysný tvar historického jadra Spišskej Belej s paralelnými komunikáciami vymedzujúcimi interiér historického jadra mesta s atypickým zúžením v západnej časti, ktorým v pozdĺžnom smere preteká Beliansky potok ako základná os sídla;
  - historicky vyvinutá uličná sieť (pribeh ulíc Zimnej, Hviezdoslavovej, Štefánikovej a Slnečnej);
  - atypický spôsob zástavby mestského stredu na severnej a južnej strane Belianskeho potoka (Ulice Petzvalova a Letná);
  - pravidelná stredoveká pozdĺžna parcelácia ulice Zimnej, Hviezdoslavovej, Štefánikovej a Slnečnej;
  - rôznorodá parcelácia mestského stredu na severnej a južnej strane Belianskeho potoka (Ulice Petzvalova a Letná);
  - historicky vyvinuté verejné priestranstvá;
  - charakteristický spôsob situovania objektov historickej štruktúry na parcelách (pozri: kapitola B.1.4., str. 27 – 29a historická katastrálna mapa z r. 1869);
  - charakteristická intenzita zastavania pozemkov (pozri: kapitola B.1.4., str. 27 – 29 a historická katastrálna mapa z r. 1869);
- **Zachovaná historicky vyvinutá silueta a panoráma prezentovaná vo významných interiéroch i diaľkových pohľadoch na pamiatkové územie determinovaná:**
  - situovaním historických architektonických dominant v pamiatkovom území
  - výškovým zónovaním - gradáciou ostatnej historickej zástavby (zostupná hladina vo výške zástavby na parcele od hlavného objektu po dvorové krídlo, zostupná hladina výšky zástavby od centrálnej časti k okrajom PZ)
  - konfiguráciou terénu

- **Zachovaná historicky vyvinutá objektová skladba pamiatkového územia pozostávajúca zo:**
  - stavebných objektov - objektov NKP a nehnuteľností v pamiatkovom území rozdelených na objekty vytypované na zápis do ÚZPF, objekty s pamiatkovými hodnotami a objekty rešpektujúce pamiatkovú hodnotu územia:
    - b) architektonické a urbanistické dominanty územia – solitéry (Rk. kostol, zvonica, objekt mestského úradu s kinom, objekt Petzvalovho múzea, Ev. a. v. kostol);
    - c) hlavné objekty radovej uličnej zástavby na celú šírku parcely s užšími dvorovými krídlami na západnej alebo východnej strane parcely, s voľnými prejazdmi a dvormi – zástavba rešpektujúca historickú parceláciu
    - d) uličná zástavba vidieckeho typu s objektmi situovanými do hĺbky parcely s voľným postranným dvorom - zástavba rešpektujúca historickú parceláciu a historickú zastavovaciu schému
    - e) historicky hodnotné hospodárske stavby v závere parciel objektov radovej zástavby (Štefánikova, Slnecná ulica, východná časť Hviezdoslavovej ulice) rešpektujúce historickú parceláciu a historickú zastavovaciu schému
    - f) ostatná hodnotná historická zástavba z rôznych období reprezentujúca obdobie svojho vzniku a rešpektujúca základné princípy historického urbanizmu v pamiatkovom území
  - nosných prvkov systému zelene (zeleň uličných interiérov, samostatné parkové dispozície, zeleň dvorov a záhrad, zeleň areálov)
  - plôch komunikácií a verejných priestranstiev – historicky vyvinutého komunikačného systému
- **Zachovaný historicky vyvinutý architektonický výraz urbanistických štruktúr pamiatkového územia:**
  - symbióza architektonických hodnôt jednotlivých objektov a štruktúr zástavby spolupôsobiacich v celkovom obraze pamiatkového územia
  - exteriérový výraz historických prvkov a štruktúr pamiatkového územia – stavieb, nezastavaných plôch, potoka i prvkov uličného interiéru
  - piata fasáda – strešná krajina

C.2. Architektonicko – historické hodnoty pamiatkového územia

- **Typologické druhy architektúr v pamiatkovom území:**
  - meštianske domy v radovej zástavbe na úzkych stredovekých parcelách – prevažne dvojtraktového prejazdového typu s dvorovými krídlami
  - domy vidieckeho typu v radovej zástavbe na úzkych stredovekých parcelách orientované do hĺbky parcely
  - rozsiahlejšie domy mestskej nobility a cirkvi na ploche združených stredovekých parciel (objekt č. 16 na Hviezdoslavovej ulici – evanjelická fara; objekt č. 21 na Hviezdoslavovej ulici – dom M. Greisigera, dnes múzeum M. Greisigera a mestská knižnica; objekt č. 27 na Hviezdoslavovej ulici – rímskokatolícka fara)
  - ostatné sakrálne, verejné, školské, priemyselné a iné stavby – solitéry i ako súčasť radovej zástavby s autentickou dispozíciou podmienenou funkciou, dobou vzniku a ich ďalším vývojom

- historicky hodnotné hospodárske stavby v tradičnej zastavovacej schéme
- **Hmotovo – priestorové riešenie a architektonický výraz exteriéru objektov NKP, objektov s pamiatkovými hodnotami a objektov vytypovaných na zápis do ÚZPF v pamiatkovom území:**
  - výškové zónovanie zástavby – podlažnosť, výška korunnej rímsy a úroveň hrebeňa historických striech
  - tvar základných hmôt objektu – členenie hmôt, gradácia, členenie fasád a tvar historických striech
  - historické architektonické tvaroslovie uplatnené v exteriéri objektov
- **Ostatné historické architektonické prvky v pamiatkovom území:**
  - parcelačné múry, nezastavané plochy dvorov, zeleň, spevnené plochy, studne a iné
- **Komplexné architektonické riešenie objektov v pamiatkovom území z hľadiska historického dokumentu :**
  - historické objekty vo svojej materiálnej podstate prezentujúce dosiahnutú úroveň vývoja stavebných technológií a konštrukčných riešení v prostredí Spiša
  - objekty ako hodnotné doklady stavebno-historického a architektonického vývoja konkrétneho typologického druhu stavby od doby vzniku po súčasnosť

C.3. Umelecko – historické hodnoty pamiatkového územia

- **Výtvarné a umelecko-remeselné prvky objektov NKP, objektov s pamiatkovými hodnotami a objektov vytypovaných na vyhlásenie za NKP v pamiatkovom území:**
  - historická štuková a maliarska výzdoba fasád objektov
  - tesané historické kamenné prvky – portály, ostenia okien, rímsy, konzoly, krakorce, nápisové dosky a iné prvky
  - historické výplne okenných a vstupných otvorov
  - drevené výkladce domov č. 4 a 6 na Hviezdoslavovej ulici
  - historické kovové prvky - zábradlia pavlačí, balkónov a schodísk, okenné a dverné mreže a iné
- **Ostatné výtvarné a umelecko-remeselné prvky v pamiatkovom území :**
  - historické oplotenia (areál ev. a. v. kostola)
  - pomník „Padlí v 2. svetovej vojne“, Pomník J. M. Petzvala, stĺp so sochou P. Márie - Asummtou
  - pamätné tabule (Pamätná tabuľa Dr. M. Greisigerovi, Pamätná tabuľa J. M. Petzvalovi)

C.4. Kultúrne a pamiatkové hodnoty archeologických nálezov a nálezísk

Archeologické nálezy a náleziska predstavujú špecifický typ pamiatok hmotnej kultúry dokladajúce vývoj materiálnej kultúry od praveku po súčasnosť. Podľa pamiatkového zákona je archeologický nález definovaný ako hnutelná vec alebo nehnuteľná vec, ktorá je dokladom

o živote človeka a o jeho činnosti od najstarších dôb až do novoveku a spravidla sa našla alebo sa nachádza v zemi, na jeho povrchu alebo vo vode. Archeologické nálezisko je topograficky vymedzené územie s odkrytými alebo neodkrytými archeologickými nálezmi v pôvodných nálezových súvislostiach. V zmysle týchto definícií je celé územie PZ archeologickou lokalitou s archeologickými nálezmi s vysokým stupňom kultúrnych a pamiatkových hodnôt. Podľa § 41, ods. 1 archeologické náleziská eviduje archeologický ústav v Centrálnnej evidencii archeologických nálezísk SR. Okrem evidovaných archeologických nálezísk je potrebné považovať za územie s archeologickými nálezmi všetky parcely územia PZ ako celku, kde je veľká pravdepodobnosť výskytu doteraz neznámych archeologických nálezov. Ich záchrana je podmienená dodržiavaním platnej legislatívy a zásad uvedených v časti 3 kapitole A.9.

Sú to najmä:

- suterény a dvory meštianskych domov
- zaniknuté objekty na parcelách v okrajovej línii historického jadra,
- komunikácie a verejné priestranstvá v historickom jadre (vývoj nivelácie komunikácií s navrstvovaním, navážkami a dláždením)
- podlažia sakrálnych stavieb a ich dvorových častí
- lokalita s predpokladaným situovaním zaniknutého kostola sv. Valentína (za dnešnou požiarňou zbrojnicou)
- stredoveká a novoveká hygienická infraštruktúra (kanalizácia, vodovod, studne a pod.).

C.5. Pamiatkové hodnoty systému zelene v pamiatkovom území

Nosnými prvkami systému zelene v pamiatkovom území sú:

1. uličné stromoradia v samostatných výsadbových misách alebo v líniových zelených pásoch;
2. samostatné parkové dispozície ako malé sadovnícky upravené plochy v uličnom interiéri;
3. úpravy uzavretých sakrálnych areálov;
4. brehové porasty Belianskeho potoka v plošnej aj priestorovej štruktúre;
5. plošná a priestorová porastová štruktúra dvorov a záhrad.

Systém zelene pamiatkového územia nesie mestotvorné znaky (uličné stromoradia, líniové trávnaté pásy, malé sadovnícky upravené plochy v uličnom interiéri, úprava sakrálnych areálov...), ale je tu v značnej miere prítomný aj vidiecky typ ozelenenia (zbytkové plochy s prírodným ozelenením v uliciach, brehové porasty, plochy dvorov a záhrad...). Práve táto vzájomná výrazová kombinácia je z hľadiska záujmov zachovania a ochrany historickej zelene ako neoddeliteľnej súčasť historického urbanizmu základným postulátom pre jej obnovu.

C.6. Odôvodnenie ochrany pamiatkového územia

Všetky vyššie uvedené pamiatkové hodnoty vytvárajú jedinečný integrálny celok, v ktorom každá zo špecifikovaných hodnôt - okrem svojej osobitnej hodnoty – spolupôsobí a má nezastupiteľné miesto v jedinečnom a pre Spišskú Belú charakteristickom vzhľade a výraze.

Časť III.

Zásady ochrany pamiatkového územia Pamiatkovej zóny Spišská Belá

Zásady ochrany pamiatkového územia Pamiatková zóna Spišská Belá (ďalej aj „PZ Spišská Belá“, „pamiatková zóna“ alebo „PZ“) boli spracované na základe Usmernenia Pamiatkového úradu SR k spracovaniu dokumentácie „Zásady ochrany pamiatkového územia“. Zásady sú podľa § 29 zákona č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov súčasťou priemetu ochrany kultúrnych hodnôt územia, ktorý je podkladom na spracovanie územno-plánovacej dokumentácie podľa osobitného predpisu.

Územie Pamiatkovej zóny Spišská Belá je pre účely týchto zásad rozdelené na plochy komunikácií a verejných priestranstiev, potok a 8 jednotlivých územne vymedzených regulačných blokov (v grafickej dokumentácii zásad, výkrese č. 4 a 5).

Zásady ochrany pamiatkového územia PZ Spišská Belá (časť III.) sa delia na:

- **Všeobecné požiadavky pre pamiatkové územie PZ Spišská Belá (platné na celom území PZ) – kapitola A**
- **Požiadavky špecifikované pre bloky BL 1 až BL 8 v pamiatkovom území PZ Spišská Belá (špecifické požiadavky) – kapitola B**

Za historické urbanistické usporiadanie územia PZ Spišská Belá pre účely týchto zásad v súčasnej štruktúre považujeme stav, ktorý korešponduje so stavom zdokumentovaným v katastrálnej mape z roku 1869 a ďalším vývojom čitateľným z reambulácie tejto mapy v roku 1929.

Za historické objekty, konštrukcie a prvky pre účely týchto zásad považujeme objekty, konštrukcie a prvky, ktoré boli postavené a vznikli do roku 1960.

A. Základné požiadavky ochrany pamiatkového územia

1. Podľa § 29 pamiatkového zákona je základná ochrana pamiatkového územia súhrn činností a opatrení, ktorými orgány štátnej správy a orgány územnej samosprávy v spolupráci s vlastníkmi nehnuteľností zabezpečujú zachovanie pamiatkových hodnôt v území, ich dobrý technický, prevádzkový a estetický stav, ako aj vhodný spôsob využitia jednotlivých stavieb, skupín stavieb, areálov alebo urbanistických súborov a vhodné technické vybavenie pamiatkového územia.
2. Každý zásah v pamiatkovom území musí byť zároveň kvalitatívnym prínosom pre územie z hľadiska jeho pamiatkových hodnôt.
3. V zmysle § 4 zákona č. 369/1990 Z. z. obec pri výkone samosprávnych funkcií najmä:

- g) Zabezpečuje výstavbu a údržbu a vykonáva správu miestnych komunikácií, verejných priestranstiev, obecného cintorína, kultúrnych, športových a ďalších obecných zariadení, **kultúrnych pamiatok, pamiatkových území** a pamätihodností obce
- o) **zabezpečuje ochranu kultúrnych pamiatok** v rozsahu podľa osobitných predpisov a dbá o zachovanie prírodných hodnôt
4. Povinnosť chrániť kultúrne dedičstvo vyplýva aj z nasledovných základných dokumentov:
- V zmysle Ústavného zákona z 9. januára 1991, Listina základných práv a slobôd v Čl. 11 uvádza:
- (3) Vlastníctvo zaväzuje. Nemožno ho zneužiť na ujmu práv iných alebo v rozpore so všeobecnými záujmami chránenými zákonom.
- Čl. 35 uvádza:
- (3) Nikto nesmie pri výkone svojich práv ohrozovať ani poškodzovať životné prostredie, prírodné zdroje, druhové bohatstvo prírody a kultúrne pamiatky nad mieru ustanovenú zákonom.
- Podobne vyplýva aj z Ústavy SR z 1.septembra 1992 z Čl. 20 (3), že Vlastníctvo zaväzuje. Nemožno ho zneužiť na ujmu práv iných alebo v rozpore so všeobecnými záujmami chránenými zákonom. Výkon vlastníckeho práva nesmie poškodzovať ľudské zdravie, prírodu, kultúrne pamiatky a životné prostredie nad mieru ustanovenú zákonom.
- Zo 6. oddielu Ústavy vyplýva povinnosť: (2) Každý je povinný chrániť a zveľaďovať životné prostredie a kultúrne dedičstvo. (3) Nikto nesmie nad mieru ustanovenú zákonom ohrozovať ani poškodzovať životné prostredie, prírodné zdroje a kultúrne pamiatky.
5. **Základnou zásadou ochrany PZ Spišská Belá je zachovanie všetkých pamiatkových hodnôt koncentrovaných v pamiatkovom území.**
6. Pojem „pamiatková hodnota“ je definovaný ako „súhrn významných historických, spoločenských, krajinných, urbanistických, architektonických, vedeckých, technických, výtvarných alebo umelecko – remeselných hodnôt, pre ktoré môžu byť veci predmetom individuálnej alebo územnej ochrany.
7. Rozsah pojmu „pamiatková hodnota“ predstavuje súbor charakteristík jednotlivej veci, alebo súboru vecí – originalita, autenticita, kvalita, kvantita, forma, obsah, spôsob, doba vzniku, zmeny vplyvom času (patina, deformácia), vývoj, jedinečnosť, celistvosť, výskyt, funkcia, lokácia, typ, autor, kontext, materiál, vzťah a tiež vzájomné vzťahy medzi jednotlivými charakteristikami v možných kombináciách. Originálnosť a autenticita tvoria nosné charakteristiky rozsahu pojmu „pamiatková hodnota“.
8. Nositeľmi pamiatkových hodnôt pamiatkového územia sú jednotlivé nehnuteľné národné kultúrne pamiatky na území PZ Spišská Belá, nehnuteľnosti v pamiatkovom území, ktoré vykazujú znaky pamiatkovej hodnoty (najmä nehnuteľnosti zaradené do kategórie objektov vytypovaných na zápis do ÚZPF a objektov s pamiatkovými hodnotami) a nositeľom pamiatkových hodnôt je tiež plošne vymedzené územie Pamiatkovej zóny Spišská Belá ako urbanistický celok.

A.1. Požiadavky na primerané funkčné využitie pamiatkového územia

1. Zachovať a udržiavať súčasnú funkciu pamiatkového územia - prioritne obytnú:

- historická funkcia: prevažne obytná, trhovú, remeselná a poľnohospodárska výroba; doplnkovo sakrálna, administratívno-správna, kultúrno-spoločenská, vzdelávacia;
  - súčasná funkcia: prevažne obytná, doplnkovo občianska vybavenosť (obchod, služby, cirkev, administratíva, verejná správa, školstvo, kultúra) a skladové hospodárstvo;
  - cieľová funkcia: prioritne obytná, doplnkovo občianska vybavenosť (obchod, služby), drobná remeselná výroba a v stabilizovanom rozsahu občianska vybavenosť (cirkev, administratíva, verejná správa, školstvo, kultúra);
  - neprípustné funkcie: funkcie poškodzujúce pamiatkové hodnoty územia (priemyselná veľkovýroba, poľnohospodárska veľkovýroba, skladové hospodárstvo, veľké dopravné areály, čerpacie stanice pohonných hmôt, parkovacie domy, veľkopredajné priestory, športové areály so zázemím a pod.)
a funkcie , ktoré vyvolávajú neprimerané sprievodné nároky na dynamickú alebo statickú dopravu alebo iné nežiaduce a sprievodné nároky nadmerným spôsobom zaťažujúce pamiatky alebo pamiatkové územie.
2. Pri kontinuálne nezastavaných plochách – námestia, ulice, parkové plochy, nezastavané plochy historických dvorov, nádvorí a prejazdov meštianskych domov je potrebné zachovať ich historickú funkciu.
  3. Kultúrne pamiatky a historické nehnuteľnosti v pamiatkovom území (najmä objekty vytypované na vyhlásenie za NKP a nehnuteľnosti s pamiatkovými hodnotami, pozri výkres č. 5) majú byť prednostne využité pre pôvodnú historickú funkciu.
  4. V prípade požiadavky na umiestnenie nových funkcií do objektov NKP a historických nehnuteľností v pamiatkovom území (najmä objektov vytypovaných na vyhlásenie za NKP a nehnuteľností s pamiatkovými hodnotami, pozri výkres č. 5) sú za vhodné považované len také, ktorých nároky sa dajú zosúladiť s pamiatkovými hodnotami objektov a zároveň vyžadujú minimálne zmeny či zásahy do objektu a jeho prostredia.
  5. Prevádzky obchodu a služieb, drobnej remeselnej výroby a iné nebytové prevádzky situovať prednostne v priestoroch prízemí domov a dvorových krídel, alebo v priestoroch nevyhovujúcich pre obytnú funkciu.
  6. V prípade funkčného využitia novostavieb v pamiatkovom území preferovať obytnú funkciu, resp. doplnkové stavby k obytnej funkcii.
  7. Pri využívaní objektov a priestranstiev v pamiatkovom území je nutné prihliadať k ich kapacitným a stavebnotechnickým možnostiam tak, aby výsledné riešenie nenarúšalo pohľadovo, prevádzkovo alebo svojím technickým riešením hodnoty pamiatkového územia.
  8. Industriálny objekt bývalej „lekvárky“ na Letnej ulici č. 18 adaptovať pre polyfunkčné využitie s umiestnením prevádzok obchodu a služieb, alebo drobnej výroby nepoškodzujúcej pamiatkové hodnoty PZ.
  9. Z pamiatkového územia výhľadovo vymiestniť skladový objekt na Letnej ulici (na pozemku parc. č. 1035/4).
  10. Hospodárske stavby v závere parciel radovej zástavby Štefánikovej, Slnecnej a východnej časti Hviezdoslavovej ulice vhodne adaptovať pre novú funkciu, ktorá bude mať charakter

doplnkovej funkcie k hlavnému objektu. (vhodné je použitie pre drobnú remeselnú výrobu, skladovanie a pod.)

11. Rozšírenie plôch statickej dopravy (hromadné garáže, parkovacie plochy) riešiť mimo územia PZ.
12. Dôsledky nového funkčného využitia objektov a priestorov v pamiatkovom území nesmú spôsobiť úbytok ich pamiatkových hodnôt alebo znemožniť ich vhodnú prezentáciu.

A.2 Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu historického pôdorysu a parcelácie

1. Základnou požiadavkou ochrany pamiatkového územia je zachovať historický pôdorys pamiatkového územia tvorený historickou uličnou sieťou, determinovaný priebehom Belianskeho potoka a historicky nezastavanými priestormi a pozemkami.
2. Zachovať, udržiavať a regenerovať historický pôdorys pamiatkového územia, ktorého základom je historicky vyvinutá uličná sieť, historicky vyvinutý zastavovací systém, štruktúra zástavby a jednotlivé objekty vo vzťahu k historicky nezastavaným pozemkom a plochám.
3. Zachovať, udržiavať a regenerovať historickú parceláciu (tvar, veľkosť, hustota a orientácia parciel) ako základnej plošnej jednotky na území PZ.
4. Vytváranie ďalších nových verejných cestných komunikácií na území PZ je neprípustné.
5. Pôdorysné a priestorové riešenie novej výstavby musí korešpondovať s historickou priestorovou štruktúrou a parceláciou.
6. Pri umiestnení stavieb na parcele (radová zástavba, solitér) vychádzať z historickej zastavovacej štruktúry v konkrétnej časti územia.
7. Existujúce stavebné čiary je potrebné zachovať vrátane ich nepravidelností, ktoré vznikli postupným vývojom mesta.
8. Novostavby, resp. prístavby dvorových traktov realizovať prioritne na mieste zaniknutej historickej zástavby.
9. Priestorové usporiadanie stavieb v prípade ich obnov, úprav, resp. pri novostavbách nesmie presahovať cez historickú uličnú čiaru, ani za ňu ustupovať.
10. Pri novostavbách rešpektovať záväzné uličné čiary (vyznačená vo výkrese č. 5).
11. Zachovať priechodnosť dvorov a prejazdov objektov radovej zástavby na Zimnej, Hviezdoslavovej, Štefánikovej a Slnecnej ulici.
12. Zástavba nezastavaných plôch, ktoré ani v minulosti neboli určené na zástavbu, nie je všeobecne žiaduca.
13. Trvalá zástavba historických verejných priestranstiev (najmä: ulice, iné verejné priestranstvá, priestor bývalej plochy trhoviska) je v pamiatkovom území neprípustná.
14. Perspektívne regenerovať zaniknutú historickú zástavbu v narušených urbanistických priestoroch na Štefánikovej a Slnecnej ulici (areál základnej školy na Štefánikovej ulici; priestor s bytovým domom a doplnkovými stavbami na Slnecnej ulici č. 35).

A.3. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu objektovej skladby pamiatkového územia

1. Objektovú skladbu PZ Spišská Belá tvoria národné kultúrne pamiatky a ďalšie nehnuteľnosti v pamiatkovom území rozdelené na (pozri výkres č. 5 a 7):
  - objekty vytypované na vyhlásenie za NKP
  - objekty s pamiatkovými hodnotami
  - objekty rešpektujúcich pamiatkové hodnoty územia
  - objekty nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia
  - záhrady, dvory, nádvoría a ostatné plochy⁴
  - nosné prvky systému zelene
  - plochy komunikácií a verejných priestranstiev
  - plocha Belianskeho potoka s brehovým porastom

Národné kultúrne pamiatky – majú najvyšší stupeň ochrany v zmysle pamiatkového zákona, pre svoje zachované významné architektonicko-historické, umelecko-historické a urbanistické hodnoty. Pri ich ochrane, obnove alebo údržbe je potrebné dôkladne poznať ich stavebný vývin, rozlišovať mieru zachovania originálu stavebných konštrukcií a detailov, ako aj potenciál a dôsledky ich súčasného alebo plánovaného využitia. Z týchto dôvodov je potrebné zámer obnovy hodnotiť z hľadiska realizovaných výskumov alebo ho podmieniť vypracovaním výskumov v zmysle pamiatkového zákona a vyhlášky MK SR č. 253/2010. V mnohých prípadoch je tiež potrebné vypracovať prípravné dokumentácie ako statický, dendrologický posudok alebo posúdenie a návrh sanácie porúch. Až na základe získaných poznatkov je možné pristúpiť k optimálnemu posúdeniu navrhovaných zámerov, architektonických a stavebných riešení. Najvhodnejšou metódou pri obnove NKP je metóda konzervačná, rešpektujúca a prezentujúca maximum jej pamiatkových hodnôt.

Objekty vytypované na zápis do ÚZPF – objekty so zachovanými pamiatkovými hodnotami, pre ktoré budú (po ďalšom, podrobnejšom posúdení krajským pamiatkovým úradom alebo pamiatkovým úradom) spracované návrhy na vyhlásenie objektov za kultúrne pamiatky. K ochrane a obnove týchto objektov je potrebné pristupovať tak, aby ich pamiatkové hodnoty zostali zachované.

Objekty s pamiatkovými hodnotami – ide o objekty, ktoré nie sú zapísané v Ústrednom zozname pamiatkového fondu, postavené do konca prvej štvrtiny 20. storočia. Ide predovšetkým o objekty v radovej uličnej zástavbe (Zimnej, Hviezdoslavovej, Štefánikovej a Slnačnej ulice) a v malom počte historizujúce stavby mestského stredu (Petzvalovej a Letnej ulice) s historickým pôdorysným založením, historickými konštrukciami, väčšinou so zachovaným tradičným funkčným využitím a architektonickým stvárnením so zachovanými historickými prvkami a detailmi. V prípade týchto objektov je potrebné zachovať ich hmotovo - priestorové členenie a ostatné pamiatkové hodnoty exteriéru.

Objekty rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia – ide o objekty, ktoré nie sú zapísané v Ústrednom zozname pamiatkového fondu, sú postavené v rôznych obdobiach, majú rôzny

---

⁴Pojem „záhrady, nádvoría ,a ostatné plochy“ sa pre tieto zásady používa v súlade s úplným znením VYHLÁŠKY Úradu geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky č. 461/2009 Z. z., z 28. októbra 2009, ktorou sa vykonáva zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 162/1995 Z. z. o katastri nehnuteľností a o zápise vlastníckych a iných práv k nehnuteľnostiam (katastrálny zákon) v znení neskorších predpisov

stavebno-technický stav, rôznu úroveň architektonického výrazu. Spoločným znakom všetkých týchto objektov je ich vyhovujúce pôdorysné založenie rešpektujúce historickú pôdorysnú schému a parceláciu, ich výškové usporiadanie a hmotovo - objemové parametre nenarúšajú optimálnu urbanisticko-architektonickú skladbu vo vzťahu k okolitej zástavbe a prostrediu PZ ako celku. Špeciálnu kategóriu tvoria zachované hospodárske objekty, ktoré rešpektujú pôvodnú zastavovaciu schému a z hľadiska urbanistického predstavujú dôležitú súčasť PZ Spišská Belá.

Objekty nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia – ide o objekty, ktoré nie sú zapísané v Ústrednom zozname pamiatkového fondu, s nevhodným situovaním, objemovo – priestorovým riešením alebo architektonickým a stavebným riešením nerešpektujúcim dané pamiatkové územie. Novodobé hmotové a výškové dominanty, novotvary v rozpore s okolitou historickou zástavbou, alebo aplikáciou nevhodných materiálov. Pri ich úprave je žiaduce eliminovať ich nepriaznivé pôsobenie a je potrebné sledovať ich zosúladienie s prostredím PZ.

2. Základným princípom, ktorý je potrebné rešpektovať pri zásahoch do objektov v pamiatkovom území, je princíp autenticity a reverzibility.
3. Na základe princípu reverzibility všetky súčasné zásahy (nová konštrukcia, susedná alebo súvisiaca novostavba a pod.) majú byť realizované tak, aby mohli byť v budúcnosti odstránené bez poškodenia NKP a historických objektov v pamiatkovom území.
4. Pri stavebných úpravách je žiaduca úprava prípadných rušivých prvkov objektov, tak aby sa eliminoval ich nepriaznivý vplyv na pamiatkové hodnoty územia a NKP.
5. Na plochách narušených urbanistických priestorov (výkres 4 a 5):
  - a) nerealizovať nadstavby a dostavby existujúcich objektov alebo nové nadzemné stavby dopĺňajúce súčasné nevhodné urbanistické alebo hmotovo - priestorové riešenie
  - b) prípustné sú stavebné zásahy v rozsahu základnej údržby, úpravy exteriérového výrazu a úpravy dvorov a ostatných plôch vo funkčno - účelovej kombinácii spevnených plôch a zelene
  - c) regulatívy pre komplexnú regeneráciu narušených urbanistických priestorov budú stanovené jednotlivo, v aktuálnom čase, s cieľom regenerácie zástavby na základe princípov historickej urbanistickej štruktúry (výkres č. 4 a 6).
6. V pamiatkovom území neuplatňovať typologické druhy stavieb a areálov, ktoré nie sú v súlade so zachovaním pamiatkových hodnôt územia.

A.3.1. Základné požiadavky na zachovanie a údržbu národných kultúrnych pamiatok

1. Podľa § 27 pamiatkového zákona je základná ochrana NKP súhrn činností a opatrení vykonávaných na predchádzanie ohrozeniu, poškodeniu, zničeniu alebo odcudzeniu kultúrnej pamiatky, na trvalé udržiavanie dobrého stavu vrátane prostredia kultúrnej pamiatky a na taký spôsob využívania a prezentácie, ktorý zodpovedá jej pamiatkovej hodnote a technickému stavu.
2. Obnova NKP je jedinečný proces, založený na individuálnom prístupe ku konkrétne zdokumentovaným hodnotám overeným a zisteným archívnym, pamiatkovým a iným výskumom, prípadne historickou dokumentáciou.

3. Výtvarné a umelecko – remeselné prvky NKP sú predmetom osobitného druhu obnovy – reštaurovania.
4. Obnova NKP sa riadi podľa príslušných ustanovení § 32 pamiatkového zákona, pričom ku každej z nich sa pristupuje individuálne.

Podľa odseku 1 a 4 § 32 pamiatkového zákona:

- (1) *Obnova kultúrnej pamiatky (ďalej len „obnova“) je súbor špecializovaných odborných činností, ktorými sa vykonáva údržba, konzervovanie, oprava, adaptácia a rekonštrukcia kultúrnej pamiatky alebo jej časti.*
  - (2) *Pred začatím obnovy je vlastník kultúrnej pamiatky povinný krajskému pamiatkovému úradu predložiť žiadosť o vydanie rozhodnutia o zámere obnovy. Ak vlastník začne obnovu bez právoplatného rozhodnutia o zámere obnovy, krajský pamiatkový úrad začne konanie o obnove vydaním oznámenia o začatí konania o obnove, ktoré doručí vlastníčkovi kultúrnej pamiatky a vyzve ho, aby práce až do vydania rozhodnutia zastavil.*
  - (3) *K žiadosti o vydanie rozhodnutia o zámere obnovy priloží vlastník zámer obnovy, ktorý obsahuje identifikačné údaje o kultúrnej pamiatke, majetkovoprávne údaje kultúrnej pamiatke, plánované budúce využitie kultúrnej pamiatky a špecifikáciu predpokladaných zmien kultúrnej pamiatky.*
  - (4) *V rozhodnutí o zámere obnovy podľa odseku 2 krajský pamiatkový úrad uvedie, či navrhovaný zámer je z hľadiska záujmov chránených týmto zákonom prípustný, a určí podmienky, za ktorých možno predpokladaný zámer obnovy pripravovať a vykonávať tak, aby sa kultúrna pamiatka neohrozila, nepoškodila a nezničila, najmä či tento zámer obnovy možno pripravovať iba na základe výskumov a inej prípravnej dokumentácie a projektovej dokumentácie.*
5. Každá národná kultúrna pamiatka v pamiatkovom území predstavuje významný doklad, ktorý dokumentuje kultúrny, historický a stavebný vývoj objektu v závislosti od času, miesta, využitia, okolností vzniku spolu s pozitívnymi, ale aj negatívnymi vplyvmi na NKP realizovanými od jej vzniku až po súčasnosť.
  6. Hmotovo - priestorovú štruktúru NKP považujeme za hodnotnú a nemennú, s výnimkou stavebných zásahov a prác, ktoré súvisia so základnou ochranou, obnovou, rekonštrukciou, adaptáciou a s reštaurovaním pamiatok z hľadiska ochrany pamiatkového fondu a v zmysle znenia týchto zásad prípustných stavebných činností.
  7. Národnú kultúrnu pamiatku využívať v súlade s jej pôvodnou historickou funkciou alebo takou funkciou, ktorá rešpektuje pamiatkové hodnoty konkrétnej pamiatky - danosti, výraz, autenticitu, dispozíciu a iné dôležité charakteristiky. Je žiaduce preferovať také funkčné využitie NKP, ktoré vyžaduje najšetrnejšie a minimálne stavebné zásahy alebo zmeny vo výrazovej, hmotovej, materiállovej a ideovej podstate NKP.
  8. Všetky pozitívne zmeny NKP realizované v časovej kontinuite od vzniku až po súčasnosť sú predmetom pamiatkovej ochrany. Okrem iných pozitívnych zmien je ako pozitívna zmena v ochrane pamiatkového fondu chápané čiastočné prirodzené starnutie, degradácia alebo opotrebovanie materiálov – patina, ktorá tvorí prirodzenú súčasť NKP, ak rozsah, miera a stupeň starnutia, degradácie alebo opotrebovania materiálov nepresiahne objektívnu úroveň, nad ktorú nie je jej zachovanie žiaduce.
  9. Zachovať hmotnú a ideovú autenticitu NKP. Zachovať hmotnú podstatu NKP s rešpektovaním jej vierohodnej podoby, stavebného vývoja a pozitívnych stavebných

premién – nutné je zachovanie všetkých autentických hmotných častí, súčastí, prvkov, znakov a vlastností NKP.

10. Architektonické, umelecko – remeselné a remeselné artefakty a prvky, stavebné techniky, technológie, pôvodné materiály, zariadenia, povrchové úpravy a iné prvky charakteristické pre NKP je potrebné chrániť a zachovať.
11. Zo zásady zachovania autenticity vyplýva neprípustnosť neopodstatneného nahradzovania časových, slohových, architektonických, umeleckých, remeselno – umeleckých častí, prvkov, detailov a znakov národnej kultúrnej pamiatky časťami, prvkami, detailmi a znakmi, ktoré falzifikujú autentický stavebný vývoj a slohové zaradenie pamiatky.
12. Uprednostňovať obnovu a opravu všetkých historických prvkov a súčastí NKP pred ich nahradením alebo vymenením za kópie okrem prípadov, keď rozsah a stupeň poškodenia originálu je objektívne a preukázateľne nezvratný.
13. Ak nie je možné zachovať autentickú hmotu alebo materiál historických prvkov, je nevyhnutné dodržiavať zásadu continuity. Pri výbere materiálu, technologického a remeselného postupu v najvyššej možnej miere dbať na zachovanie nadväznosti na pôvodný materiál, technologický a remeselný postup.
14. Pri realizácii obnovy, konzervácie, údržby, opravy, rekonštrukcie, dostavby, prístavby alebo inej činnosti, pri ktorej sa vstupuje do historických prvkov a materiálov pamiatky, je nevyhnutné používať také stavebné, konštrukčné, technologické, chemické, fyzikálne, mechanické a iné postupy, procesy a materiály, ktoré nepoškodzujú historicky zachovanú hmotnú podstatu NKP, a ktoré je možné v budúcnosti odstrániť čiastočne alebo v celom rozsahu bez úbytku pamiatkovej hodnoty a hmotnej zložky NKP.
15. Zachovať všetky historické architektonické, umelecké alebo remeselné súčastí, prvky a detaily exteriéru a interiéru NKP, napr. výzdoba povrchov, komínové hlavice, okenné a dverné výplne, historické podlahy a dlážky, stropy, klenby, krov, rôzne technické riešenia a podobne.
16. Rešpektovať historický nosný a konštrukčný systém NKP a pri jeho sanácii použiť taký spôsob, ktorý najviac materiálovo, konštrukčne a technologicky zodpovedá historickému nosnému a konštrukčnému systému NKP, a ktorý zároveň minimalizuje možné negatívne vplyvy na historické súčastí NKP.
17. Rešpektovať základné komunikačné a dispozičné riešenia NKP. Nové funkčné využitie prispôbovať historickej dispozícii NKP.
18. Pri komplexných obnovách NKP je žiaduce realizovať príslušný pamiatkový výskum. Príslušný pamiatkový výskum môže byť nariadený aj pri čiastkových obnovách (napr. obnova fasády, obnova jednotlivých priestorov predmetnej pamiatky, reštaurovanie nástennej maľby, obnova krovu a iných hodnotných častí a prvkov a pod.).
19. Pri obnove NKP klásť dôraz na kvalitu projektovania a následnej realizácie jednotlivých stavebných alebo iných detailov, ktorých nezvládnutie môže veľmi negatívne ovplyvniť celkový výraz alebo inú podstatnú vlastnosť národnej kultúrnej pamiatky alebo jej prezentácie.

A.3.2. Základné požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu nehnuteľností v pamiatkovom území, ktoré nie sú NKP

1. Podľa § 28 ods. 4 písm. b) pamiatkového zákona je vlastníkom nehnuteľnosti, ktorá nie je kultúrnou pamiatkou a ktorá sa nachádza v pamiatkovej zóne, povinný s nehnuteľnosťou nakladať tak, aby neohrozil pamiatkové hodnoty pamiatkového fondu.
2. Úpravu nehnuteľnosti na území pamiatkovej zóny, ktorá nie je kultúrnou pamiatkou sa riadi podľa príslušných ustanovení § 32 pamiatkového zákona.

Podľa odseku 5 až 7 § 32 pamiatkového zákona:

- (5) *Pred začatím novej stavby alebo úpravy pozemku alebo stavby, ktorá nie je kultúrnou pamiatkou (ďalej len „úprava nehnuteľnosti“), ale sa nachádza v pamiatkovom území, je vlastníkom takejto nehnuteľnosti povinný vyžiadať si rozhodnutie krajského pamiatkového úradu, a to predložením žiadosti o vydanie rozhodnutia o zámere úpravy nehnuteľnosti v pamiatkovom území. Ak vlastníkom začne úpravu nehnuteľnosti v pamiatkovom území bez právoplatného rozhodnutia o zámere úpravy, krajský pamiatkový úrad začne správne konanie vydaním oznámenia o začatí úpravy nehnuteľnosti v pamiatkovom území, ktoré doručí vlastníkom nehnuteľnosti a vyzve ho, aby práce až do vydania rozhodnutia zastavil.*
  - (6) *K žiadosti o vydanie rozhodnutia o zámere úpravy nehnuteľnosti v pamiatkovom území priloží vlastníkom zámer úpravy nehnuteľnosti, ktorý obsahuje údaje o nehnuteľnosti, základné majetkovoprávne údaje o nehnuteľnosti, plánované využitie nehnuteľnosti a špecifikáciu predpokladaných plošných a priestorových zmien.*
  - (7) *V rozhodnutí podľa odseku 5 krajský pamiatkový úrad uvedie, či navrhovaný zámer je z hľadiska záujmov chránených týmto zákonom prípustný a určí podmienky vykonania úprav nehnuteľnosti v pamiatkovom území, najmä zásady objemového členenia, výškového usporiadania a architektonického riešenia exteriéru nehnuteľnosti. Krajský pamiatkový úrad zároveň určí, či tieto úpravy možno vykonať iba na základe výskumov a inej prípravnej dokumentácie a projektovej dokumentácie.*
3. Pri úprave *objektov vytypovaných na vyhlásenie za NKP a objektov s pamiatkovými hodnotami* je potrebné:
    - a) Zachovať pôvodnú historickú hmotu objektov, vrátane stratigrafie úpravy povrchov exteriéru (vrstvy stierok, náterov a pod.).
    - b) Zachovať historický výraz exteriéru, hmotnú a priestorovú skladbu objektov. Realizácie nadstavieb týchto objektov o ďalšie podlažia sú nežiaduce.
    - c) Zachovať historické detaily exteriéru (najmä: architektonickú výzdobu, štýlotvorné prvky, výplne otvorov, dlažby, umelecko – remeselné a remeselné prvky, dekorácie a pod.).
    - d) Pri novodobom zásahu, úprave, adaptácii zasahujúcej do exteriéru objektu klásť dôraz na kvalitu realizácie.
    - e) Novodobé zásahy, materiály a konštrukcie v exteriéri objektu podriadiť historickým danostiam a výrazu objektu.
  4. Pri úprave *objektov vytypovaných na vyhlásenie za NKP a objektov s pamiatkovými hodnotami* je vhodné:
    - a) Návrh úpravy realizovať na základe podrobného zamerania a pamiatkového výskumu, o ktorom rozhodne krajský pamiatkový úrad v odôvodnených prípadoch, s účelom identifikácie pamiatkových hodnôt týchto objektov.
    - b) Rešpektovať historický nosný systém objektu, pri jeho nevyhnutnej sanácii aplikovať totožné alebo príbuzné technológie, minimalizovať mokré procesy.

- c) Rešpektovať základné komunikačné riešenia a dispozíciu objektu, akékoľvek zmeny v tejto oblasti prinášajú značný úbytok pôvodnej hmoty.
  - d) Pri zmene spôsobu využitia a prezentácie prispôbiť nový režim charakteru objektu.
5. Neopodstatnené účelové asanácie historických objektov na území PZ, ktoré nie sú NKP sú neprípustné.
  6. *Objekty rešpektujúce pamiatkové hodnoty pamiatkového územia* vhodne architektonizovať, t. j. korigovať ich architektonické stvárnenie a materiálové riešenie (nevhodné povrchové úpravy fasád, nevhodné materiálové a farebné riešenie zastrešenia, nevhodné materiálové a tvarové riešenie výplní okenných a vstupných otvorov) prípadne hmotovo – priestorové riešenie (najmä tvar zastrešenia) s cieľom ich optimálneho začlenenia do historickej štruktúry PZ.
  7. *Objekty rešpektujúce pamiatkové hodnoty pamiatkového územia* - historické hospodárske stavby v tradičnej zastavovacej schéme (v ukončení parciel radovej zástavby Štefánikovej, Slnecnej a východnej časti Hviezdoslavovej ulice) v maximálnej miere zachovať a obnoviť.
  8. *Objekty nerešpektujúce pamiatkové hodnoty pamiatkového územia* je žiaduce korigovať v záujme ich optimálneho začlenenia do historickej urbanistickej štruktúry PZ do doby ich celkového nahradenia. Každú úpravu týchto nehnuteľností je potrebné posudzovať individuálne v kontexte okolitej časti pamiatkového územia, konkrétneho rušivého parametra nehnuteľnosti, rozsahu zámeru úpravy a podobne.

A.3.3. Požiadavky na realizáciu novostavieb, prístavieb a nadstavieb v pamiatkovom území

1. Novostavby a prístavby na území PZ prioritne situovať na vyznačených plochách s možnosťou zastavania a na plochách s možnosťou zastavania v zmysle územného plánu (výkres č. 5).
2. Špecifické požiadavky pre novostavby v jednotlivých blokoch zástavby PZ sú formulované v časti III. kapitola B.
3. Hlavnou požiadavkou pre novostavby, prístavby a nadstavby v pamiatkovom území je zásada kontinuity. Novostavby, prístavby a nadstavby svojím situovaním, pôdorysným založením, priestorovým riešením, výškovým usporiadaním, architektonickým stvárnením a funkciou musia rešpektovať a vychádzať z historického urbanistického usporiadania územia (pôdorys, parcelácia, tradičný spôsob zástavby na parcelách, uličné čiary), hmotovo - priestorovej a výškovej skladby pamiatkového územia a okolitých objektov (výšková gradácia zástavby, podlažnosť, tvar a orientácia zastrešenia), architektonickej a materiálovej štruktúry pamiatkového územia, zároveň zohľadňovať konfiguráciu terénu a vzťahy daného urbánneho prostredia.
4. Zásada kontinuity nevyklučuje koexistenciu modernej a historickej architektúry za predpokladu, ak je medzi nimi zachovaný základný formálny súlad a základné architektonicko – urbanistické vzťahy.
5. Architektonické riešenie novostavieb, dostavieb a nadstavieb musí vychádzať zo súčasného tvarového a materiálového riešenia s pravdivým vyjadrením doby vzniku objektu. Vo výrazových prostriedkoch je však možné inšpirovať sa existujúcimi alebo zaniknutými historickými prvkami prostredia, či na ich mieste zaniknutými objektmi a tieto vhodnou formou prezentovať.

6. S hmotovým riešením novej zástavby je potrebné zosúladiť architektonické riešenie fasády – kompozícia, materiál, farebnosť a podobne. Architektonické riešenie novostavby musí byť v harmonickom, formálnom a logickom súlade s hmotným a dispozičným riešením novostavby.
7. Funkčno – prevádzkové kritériá novej zástavby nesmú byť v rozpore s požiadavkami ochrany NKP a historického prostredia PZ. Historické jadro je preto vhodné na orientovanie obytnej funkcie, drobných zariadení obchodu a služieb a drobnej výroby nenáročných na distribučnú dopravu a skladovacie plochy, príp. doplnkových stavieb.
8. Vhodný tvar striech novej zástavby v pamiatkovom území musí dôsledne vychádzať z urbanistického a historického kontextu strešnej krajiny historickej zástavby, musí architektonickým a urbanistickým spôsobom zhodnocovať okolitú strešnú krajinu a nesmie pôsobiť rušivo svojim objemom, výškou, proporciami, typológiou a farebnosťou. Pri zastrešení objektov uplatňovať šikmé strešné roviny.
9. Pri navrhovaní druhu a rozsahu presvetlenia podkrovia vychádzať z priestorových parametrov strechy a plošných parametrov strešných rovín rovnako a tiež aj zo širšieho architektonického a urbanistického kontextu. Veľký počet strešných okien, vikierov, či iných novodobých prvkov alebo ich vzájomných kombinácií je nežiaduci. Dbať na primeranú veľkosť strešných okien alebo vikierov vo vzťahu k strešným rovinám a strechám.
10. Neumiestňovať do verejných priestranstiev hlavných fasád novostavieb architektonické prvky, ktoré sú v historickom území PZ Spišská Belá cudzorodé a pôsobia rušivo.
11. Použitie materiálov s výstrednou povrchovou úpravou je nežiaduce. Nevhodné sú plastové dielce, obklady z betónových tvárnic, keramické exteriérové obklady, kovové obkladové šablóny a podobne.
12. Pri výbere farebnosti fasád novej zástavby je nutné zohľadňovať historickú farebnosť okolitých NKP a nehnuteľností tak, aby nevznikali disharmonické farebné vzťahy. Nežiaduce sú výrazne expresívne tóny fasádnych náterov.
13. Je neprípustné nadstavovať NKP o ďalšie podlažia. Nadstavby nehnuteľností v pamiatkovom území, najmä objektov vytypovaných na vyhlásenie za NKP a objektov s pamiatkovými hodnotami sú nežiaduce.
14. Nadstavby objektov nerešpektujúcich pamiatkové hodnoty pamiatkového územia sú neprípustné. Prístavby k týmto objektom sú nežiaduce, s výnimkou domu č. 38 na Slnčnej ulici, kde je prístavba na ploche s možnosťou zastavania žiadúca.
15. Prípustnosť nadstavieb ostatných nehnuteľností v pamiatkovom území bude predmetom individuálneho posúdenia po zohľadnení podlažnosti a výšky okolitých objektov, gradácie a celkového urbanistického kontextu, konfigurácie terénu a pamiatkových hodnôt exteriéru nehnuteľnosti.

A.4. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu výškového a priestorového usporiadania objektov

1. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu výškového a priestorového usporiadania objektov PZ na plochách sú stanovené aj v časti III. kapitole A.3 a kapitole B. pre jednotlivé regulačné bloky v PZ (výkres č. 5).

2. Limity výškového a priestorového usporiadania novostavieb na plochách s možnosťou zastavania v jednotlivých regulačných blokoch pamiatkového územia sú určené v časti III. kapitola B.

A.4.1. Požiadavky na zachovanie a ochranu historických dominánt a kompozície výškového zónovania

1. Zachovať urbanistickú kompozíciu sídla a jej výškové zónovanie.
2. V prípade akejkoľvek činnosti na území PZ je nutné rešpektovať výškovú a hmotovú dominantu územia Rímskokatolícky kostol sv. Antona Pustovníka a hmotovú dominantu Ev. a. v. kostol.
3. Pre zachovanie a ochranu výškového zónovania zástavby je neprípustná výstavba novodobých dominánt v podobe výškových objektov.

A.4.2. Zásady zachovania a ochrany a regenerácie strešnej krajiny

1. Základnou požiadavkou zachovania a udržiavania dobrého stavebno - technického stavu historických striech (najmä zastrešenie Rímskokatolíckeho kostola, sv. Antona Pustovníka, zvonice, objektu Petzvalovho múzea, Ev. a. v. kostola, objektu rímskokatolíckej fary) je ich pravidelná základná údržba, s cieľom udržania dobrého stavebno-technického stavu strešného plášťa.
2. Pri výmene strešnej krytiny objektov použiť taký druh a materiál strešnej krytiny, ktorý vychádza z poznania objektu, pamiatkového výskumu alebo na základe miestnych analógií.
3. Tradičnými krytinami objektov PZ sú drevený štiepaný šindel a pálená skladaná krytina tradičných tvarov a spôsobu kladenia, ktoré je potrebné v PZ preferovať.
4. Štítové múry ponechať bez oplechovania. Pri rekonštrukcii ich ukončovať stupňovitým kladením mrazuvzdorných tehliel, ktoré môžu ale nemusia byť omietnuté. Historicky opodstatnené je aj prekrytie radom škridiel. Nemeniť tvar a sklon štítov nadstavovaním. Neperforovať štítové múry oknami.
5. Podkrovia všeobecne neboli využívané na plnohodnotné bývanie. Z tohto dôvodu je potrebné predpokladať, že ich využívanie bude musieť rátať s obmedzeniami, vyplývajúcimi z limitovaných priestorov podstrešia a obmedzeniami v možnostiach priameho presvetlenia.
6. Nové funkcie podkroví sú akceptovateľné, avšak adaptácie sú prípustné len ak nedôjde:
  - k porušeniu historickej krovovej konštrukcie
  - k nevhodnej perforácii strešného plášťa
  - k nežiaducim novotvarom v strešnej krajine.
7. Prípustnosť adaptácie a spôsob presvetlenia podkrovných priestorov bude posúdený s ohľadom na pamiatkové hodnoty NKP, nehnuteľností v pamiatkovom území a pamiatkového územia ako celku.
8. Konštrukčne a typologicky hodnotné strechy a krovové konštrukcie striech prioritne zachovať. V prípade rozhodnutia o možnosti adaptácie podkrovia objektov NKP, vytypovaných na zápis do ÚZPF a objektov s pamiatkovými hodnotami v radovej uličnej zástavbe Zimnej, Hviezdoslavovej, Štefánikovej a Slnčnej ulice presvetlenie podkroví do priestorov uličných interiérov riešiť výhradne strešnými oknami.

9. V prípade riešenia presvetlenia strešnými oknami je potrebné ich navrhovať ako individuálne otvory primeraných rozmerov (nevytvárať veľké súvislé plochy).
10. Zachovať a obnoviť historicky hodnotné strešné svetlíky. Nová aplikácia tohto presvetľovacieho prvku (historicky opodstatnená v prípade zastrešenia meštianskych domov radovej zástavby, v strešných rovinách orientovaných do dvorovej časti) bude predmetom individuálneho posúdenia s ohľadom na pamiatkové hodnoty NKP, nehnuteľností v pamiatkovom území a pamiatkového územia.
11. Presvetlenie s použitím vikierov aplikovať v PZ Spišská Belá len v obmedzenom rozsahu. V prípade riešenia presvetlenia vikiermi je základnou požiadavkou ich primeraný počet k ploche strešnej roviny, vhodné umiestnenie v rovine strechy, ich vhodný tvar a proporcie.
12. Perforácie historických striech a narúšanie ich plášťa vývodmi technologických zariadení je potrebné obmedziť na minimum. Pre situovanie takýchto vývodov je vhodné využiť existujúce nefunkčné komínové telesá.
13. Zachovať komínové telesá historických objektov v podkroví aj nad strechou v maximálnej možnej miere.
14. V maximálnej možnej miere zachovať a obnoviť hodnotnú historickú klampiarsku dekoráciu, v prípade jej nadmerného poškodenia ju nahradiť dokonalými tvarovými a materiálovými kópiami.
15. Pri regenerácii zastrešenia objektov NKP, objektov vytypovaných na zápis do ÚZPF, objektov s pamiatkovými hodnotami a objektov rešpektujúcich pamiatkové hodnoty územia uplatniť typologicky tradičný tvar a spôsob zastrešenia, vychádzajúci z historicky doloženého spôsobu zastrešenia jednotlivých objektov, typológie a obdobia vzniku objektu.

A.5. Požiadavky na úpravu záhrad, nádvorí a ostatných plôch

1. V optimálnom rozsahu zachovať a regenerovať funkciu dvorov a záhrad – plochy dvorov a ostatných plôch zachovať, obnoviť a udržiavať vo funkčno-účelovej kombinácii spevnených plôch a zelene.
2. Plochy záhrad, nádvorí a ostatných plôch neprestrešovať.
3. Pri obnove, rekonštrukcii vydláždených plôch exteriérov dvorových častí meštianskych domov - prejazdov, chodníkov, dláždených plôch je potrebné v maximálnej možnej miere zachovať, využiť a regenerovať historický dlažobný materiál (kamenné platne alebo kocky, drevené kocky a pod.), rovnako historickú niveletu dlažieb a terénny profil dláždených plôch a historický plošný rozsah dláždených plôch exteriérov.
4. Fragments zachovaných historických exteriérových dlažieb je v odôvodnených prípadoch žiaduce vhodným spôsobom a v primeranom rozsahu zakomponovať do nových dlažieb za účelom prezentácie. Nový dlažobný alebo podlahový materiál je potrebné prispôbiť historickým materiálom, veľkosťou, spôsobom kladenia a vizuálnymi vlastnosťami.

A.6. Požiadavky na zachovanie, ochranu, úpravu a údržbu nosných prvkov systému zelene

A.6.1. Všeobecné požiadavky pre celé pamiatkové územie

1. Priznať zeleni pri zásahoch do urbanistickej štruktúry pamiatkového územia vývojom získané miesto a postavenie.
2. Udržiavať a uplatňovať zeleň ako doplnkový prvok vyvinutej urbanistickej schémy a pri obnove rešpektovať jej hmotovú podriadenosť architektúre.
3. Rešpektovať tie vývojové vstupy do systému zelene, ktoré doň priniesli pozitívny estetický efekt a negatívne zásahy eliminovať.
4. Považovať plošnú aj priestorovú porastovú štruktúru za špecifický kompozičný prvok živej podstaty, narastajúci a odumierajúci, ale obnoviteľný, v súlade s Florentskou chartou.
5. Zohľadniť pri obnove zelene základný fakt, že plnohodnotné uplatnenie jednotlivých drevín v ploche aj v priestore je dosiahnuteľné len v časovo dlhodobom horizonte.
6. Uprednostniť pri výsadbách v pamiatkovom území dreviny domáceho pôvodu a z cudzokrajných len tie, ktorých vzhľad a tvar je domácim druhom podobný.
7. V sadovníckych úpravách uprednostňovať listnaté dreviny pred ihličnatými drevinami, ihličnaté dreviny uplatniť len výberovo a ako doplnkové.
8. Udržiavať proporčné pomery porastovej štruktúry a architektúry a trvalo ich zabezpečiť výberom vhodných rastlinných druhov do výsadies pri obnove, pravidelnou údržbou a starostlivosťou.
9. Smerovať zásahy do systému zelene pamiatkového územia tak, aby sa zachovala vyvinutá a existujúca vzájomná kombinácia mestotvorných foriem a vidieckeho typu ozelenenia.
10. Zvýšiť a trvalo zabezpečiť systematickú údržbu všetkých parkovo upravených plôch a prezentovať okrem iných funkcií aj estetické pôsobenie zelene v zastavanom území.

A.6.2. Nosné prvky systému zelene

1. Zachovať, udržiavať a obnovovať nosné prvky systému zelene pamiatkového územia.
2. Považovať za nosné prvky systému zelene prvky typické, jednoznačne sa viažuce na konkrétne historické územie Spišskej Belej, jedinečné a charakteristické tak ako v minulosti vznikli a zachovali sa doposiaľ.
3. Nosnými prvkami systému zelene v pamiatkovom území sú:
  - a) uličné aleje v samostatných výsadbových misách alebo v líniových zelených pásoch;
  - b) malé sadovnícky upravené plochy v uličnom interiéri;
  - c) úprava uzavretých sakrálnych areálov;
  - d) brehové porasty Belianskeho potoka v plošnej aj priestorovej štruktúre;
  - e) plošná a priestorová porastová štruktúra dvorov a záhrad

Zeleň uličných interiérov

1. Smerovať úpravy uličných interiérov k prezentácii a zjednoteniu istého typu vyvinutého uličného princípu prítomnosti zelene na celej ulici resp. na jej ucelenej časti v zhode s reálne zachovaným stavom
2. Zachovávať a obnovovať alejové výsadby a líniové pásy v uličnom pôdoryse a nenahrádzať ich inými sadovníckymi formami.

3. Prinavrátiť v dôsledku zvýšeného ataku dopravy zaniknuté aleje do uličného interiéru v historicky dokladovaných polohách.
4. Udržiavať uličné aleje v identických pozdĺžnych líniách s možnosťou prispôsobenia a uvoľnenia rytmu výsadby jednotlivých stromov danostiam územia a architektúry.
5. Tvarovať koruny alejových stromov každoročným rezom a nenahrádzať ich novodobou varietnou skladbou.
6. Ponechať prirodzený tvar korún ostatných stromových drevín v uliciach.
7. Počítať pri obnove alejí s líniovými priepustnými pásmi ako s prirodzenou podnožou pre stromové jedince.
8. Priebežne udržiavať jednotlivé alejové stromy bez kmeňového obrastu, udržiavať podchodnú výšku podkorunia alejových stromov a zabezpečiť dostatočné podmienky pre zdravý rozvoj jednotlivých drevín v uličných interiéroch
9. Uplatňovať pri výmene stromov identické druhy drevín v zhode s pôvodnou druhou skladbou z doby ich založenia, v nevyhnutných prípadoch ich nahradiť drevinami habituálne podobnými.
10. Zachovať a podľa možností obnovovať brehové porasty Belianskeho potoka.

Samostatné parkové dispozície

1. Rešpektovať pri obnove parkových dispozícií a malých sadovníckych úprav ako východiskový základ kompozičný princíp z doby ich založenia.
2. Pri čiastkových zásahoch prihliadať na skutočnosť, že ide o jeden kompozičný celok.
3. Pri adaptáciách malých parkových dispozícií a samostatných kompozičných celkov sprievodnej zelene vychádzať z poznania ich historického vývoja, sadovníckeho výskumu, porastovej inventarizácie a komplexného architektonického zhodnotenia.
4. Vnášať do pôvodných kompozičných celkov zelene pri ich prispôbovaní zmeneným užívateľským nárokom len novotvary v neutrálnom tvarosloví.

Zeľň dvorov a záhrad

1. Vychádzať pri úprave dvorov a záhrad z historického vývoja a funkčno-účelového princípu uplatnenia zelene.
2. Rešpektovať v dvoroch a záhradách voľné priame pokračovanie prechodových alebo prejazdových chodieb objektov.
3. Prispôbovať a v primeraných pomeroch udržiavať istú premenlivosť úprav dvorov a záhrad vo väzbe na ich konkrétne aktuálne využívanie.
4. Nenahrádzať plochy dvorov a záhrad zástavbou a udržiavať jej plošné a priestorové zastúpenie v urbanistickej štruktúre pamiatkového územia.

Zeľň areálov

1. Zachovať a udržiavať pri úpravách areálov plošné a priestorové pomery porastovej štruktúry.
2. Zachovať a uplatňovať pri obnovách kompozičný princíp z doby ich založenia resp. modifikovať ho len v nevyhnutnom rozsahu.
3. Pri obnove počítať s maximálnym rešpektovaním všetkých hodnotných drevín.
4. Nevnášať prebytočnú porastovú hmotu do blízkosti stavebných konštrukcií architektonických objektov.
5. Pri obnove vždy vychádzať z poznania ich historického vývoja, sadovníckeho výskumu, porastovej inventarizácie a komplexného architektonického zhodnotenia.
6. Priznať výrazové prostriedky sadovníckych úprav areálov podľa doby ich založenia.

7. Neuplatňovať historizujúce prvky v novodobých areáloch a naopak nevnašať novodobé výrazové prostriedky do stabilizovaných historických kompozícií.

A.7. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu prvkov mestského interiéru a uličného parteru

Uličný interiéru spoluvytvárajú komunikačné plochy jednotlivých ulíc, vymedzené fasádami objektov, oploteniami a podobne. Jeho súčasťou je uličný parter, povrchy komunikácií a verejných priestranstiev, prvky zelene v uličnom interiéru (špecifikované v časti III. kapitole A.6.2.), uličné osvetlenie, prvky drobnej architektúry a ostatného vybavenia, umelecké artefakty, reklamné, informačné, propagačné a technické zariadenia, sezónne terasy, sedenia a podobne.

A.7.1. Uličné interiéry

1. Potrebné je zachovať a rešpektovať hodnotné prvky uličného interiéru, najmä: Pamätník - padlí a obeť v 2. svetovej vojne, busta J. M. Petzvala, Plastika P. Márie na stĺpe - ASSUMPTA).
2. Na území PZ, najmä v centrálnej časti územia, je potrebné obmedziť individuálne vkladanie nových prvkov malej architektúry, novodobých umeleckých diel a artefaktov a pod. Prípadné odôvodnené nové vkladanie takýchto prvkov je potrebné riešiť jednotne a koncepčne vo vzťahu k celkovému prostrediu PZ, ostatným prvkom a s rešpektovaním génia loci miesta.
3. Výmenu prvkov drobnej architektúry (lavičky, koše, lampy, informačné tabule, stojany pre bicykle a pod.) je potrebné riešiť koncepčne tak, aby nenarušovali estetický stav prostredia ani objektov PZ.
4. Zachovať a udržiavať historické oplotenia (oplotenie areálu Ev. a. v. kostola a oplotenie Rímskokatolíckeho kostola sv. Antona Pustovníka) v ich originálnej podobe, resp. obnoviť ich v identickom tvarovom, materiálom a farebnom riešení.
5. Realizácia dočasných prezentácií, výstav, či trhov v priestore uličného interiéru je možná za podmienky, že nedôjde k poškodeniu pamiatkových hodnôt PZ.

A.7.2. Uličné partery

1. Parter je potrebné vnímať ako neoddeliteľnú estetickú a kompozičnú súčasť fasády a zároveň ako súčasť verejného priestoru.
2. Zachovať, udržiavať a regenerovať stvárnenie uličných fasád historických objektov s typickou osovosťou okenných a vstupných otvorov, architektonickým a výtvarným riešením, rytmom, tektonikou, výplňami otvorov a pod.
3. Pri obnovách a úpravách fasád objektov je potrebné zachovať a regenerovať historické výplne (fotodokumentácia č. 424 - 484), vrátane ich historickej povrchovej úpravy a farebnosti a dodržať pôvodné osadenie výplní v osteniach.
4. Zachovať a obnoviť historické výklady v partery domov č. 4 a č. 6 na Hviezdoslavovej ulici.

5. V odôvodnených prípadoch na základe individuálneho posúdenia je možné realizovať novotvar výkladu súčasnými výrazovými prostriedkami na vysokej architektonickej, výtvarnej a remeselnej úrovni, z ušľachtilých materiálov, ktoré budú svojím pôsobením v súlade s celkovým estetickým stvárnením fasády a jej architektonickými detailmi.
6. Pri obnovách fasád šetrne odstraňovať následky neodborných úprav, ktoré znehodnotili historickú architektúru (najmä: nepriedušné omietky a nátery, cementové omietkové a nástrekové hmoty, brizolitové omietky, novoveké obklady a pod.).
7. Pri obnove parteru je potrebné uplatňovať tradičné materiály. Rovnako dôležité ako materiál je aj adekvátne spracovanie povrchov. To znamená, že je potrebné používať také materiály a postupy, ktoré sú predanú stavbu známe z pamiatkového výskumu, alebo ktoré je možné predpokladať na základe slohových a miestnych analógií.
8. Pri novostavbách vychádzať zo základných princípov riešenia parteru vyvinutých v konkrétnej časti pamiatkového územia, pričom architektonický výraz parteru má reprezentovať dobu vzniku novostavby.
9. Pri obnove a úprave parteru je nevyhnutné zachovať vetracie otvory suterénu. Zamurovaným vetracím otvorom je potrebné prinavrátiť ich pôvodnú funkciu.
10. Pri obnove a úprave parteru je potrebné zachovať a regenerovať členenie, tvar, materiál, výšku sokla na základe poznania objektu.
11. Súčasné požiadavky na bezbariérové vstupy je potrebné riešiť v prípade historických objektov s ohľadom na zachovanie a prezentáciu pamiatkových hodnôt týchto objektov ako aj pamiatkového územia.
12. Požiadavky umiestňovania informačných, reklamných a propagačných zariadení na fasádach objektov sú stanovené v kapitole A.7.8.
13. Vonkajšie schody do prevádzok riešiť s použitím prírodného opracovaného kameňa alebo v materiáli chodníkov.

A.7.3. Požiadavky na zachovanie pôvodných stavebných materiálov

1. Autenticita NKP a ostatných nehnuteľností, čiže pôvodnosť v materiáli a jeho pôvodné remeselné spracovanie je chránená a musí byť zachovaná. Je nutné vyhnúť sa odstraňovaniu a neopodstatnenej náhrade historických materiálov a úprave znakov a priestorov, ktoré pamiatku a nehnuteľnosť charakterizujú.
2. Poškodené historické prvky a detaily NKP a nehnuteľnosti musia byť pri obnove opravené a nie vymenené. Výmena je možná len v prípade vážneho a nezvratného poškodenia originálu. Potreba náhrady chýbajúcich prvkov a detailov musí byť podložená dokumentáciou, exaktnými dôkazmi. Čiastočné opotrebovanie a patinu týchto prvkov je vhodné chrániť ako doklad ich veku a autenticity.
3. Také chemické alebo mechanické ošetrovanie, ktoré poškodzuje historický materiál alebo výsledok jeho pôsobenia na konkrétnom druhu historického materiálu nie je overený, nesmie byť použité.
4. Nové prvky, vložené do autentickej NKP alebo historickej nehnuteľnosti, vonkajšie úpravy alebo nové konštrukcie nesmú poškodiť historické a pre pamiatkové územie, NKP či nehnuteľnosť charakteristické materiály a konštrukcie, nesmú zásadným spôsobom meniť ich vlastnosti. Nové dielo, nový doplnok v NKP alebo nehnuteľnosti sa má odlišovať od pôvodného, zároveň však musí byť prispôbený v hmote, veľkosti, proporciách

a v architektonických znakoch s dôrazom na ochranu celistvosti (integrity) pamiatkového územia a jeho prostredia.

5. Fyzikálne a chemické procesy, spojené s obnovou, úpravou alebo prevádzkou objektu, nesmú zničiť alebo nadmerne opotrebiť historický materiál. Pri údržbe nepoužívať agresívne chemické prostriedky, ktorých vplyv na daný historický materiál nie je overený, a ktoré môžu objekt poškodiť.

A.7.4. Komunikácie a verejné priestranstvá

1. Komunikačná sieť ulíc a verejných priestranstiev v PZ Spišská Belá je daná stavebným a historickým vývojom územia, definovaná, fixne daná a stabilizovaná.
2. Zachovať existujúce dispozičné členenie historického jadra s dominantnými východozápadnými komunikáciami a severo – južnou priečnou komunikáciou.
3. Zachovať a regenerovať historicky vyvinutý pozdĺžny a priečny profil jednotlivých ulíc.
4. Zachovať existujúce pešie chodníky pozdĺž domoradií (Zimná, Hviezdoslavova, Slnčná, Štefánikova ulica), oddelené od vozovky obrubníkom/valúnovou plochou/zelenou plochou a stromovou alejou.
5. Rešpektovať nivelety existujúcich vstupov do objektov.
6. Úprava verejných priestranstiev a komunikácií musí zodpovedať historickej povahe pamiatkového územia.
7. Pri povrchových úpravách spevnení komunikačnej siete a verejných priestranstiev prihliadať na účel využitia (vozovka, pešie plochy).
8. Pri dláždených plochách uprednostniť prírodné materiály, tvarom, veľkosťou a spôsobu kladenia charakteristické pre PZ.
9. Povrch vozoviek určených pre motorovú dopravu je alternatívne možné s ohľadom na osobitné nároky realizovať aj z iných ako tradičných materiálov (napr. živичný povrch).
10. Minimalizovať situovanie a rozsah technickej infraštruktúry v spevnených povrchoch, v nevyhnutných prípadoch ich vizuálne eliminovať.
11. Rozšírenie plôch statickej dopravy (hromadné garáže, parkovacie plochy) riešiť mimo územia PZ.
12. Mobilnú zeleň považovať za sezónnu estetizáciu uličného interiéru a udržiavať jej vysokú kvalitu.

A.7.5. Osvetlenie verejných priestorov, iluminácia objektov

1. Osvetlenie a nasvetlenie uličných interiérov je primárne funkčno-účelovým prvkom a svojim stvárnením je estetickým doplnkom ulice.
2. Osvetlenie je možné situovať na stĺpoch v línii na predele chodníkov pozdĺž domoradií a vozovky
3. Nové prvky verejného osvetlenia – druh, typ, veľkosť, tvar, materiál a iné podstatné charakteristicky prispôsobiť danostiam jednotlivých ulíc, resp. priestranstiev.

4. V pamiatkovom území je prípustná iluminácia len najvýznamnejších verejných objektov.

A.7.6. Prvky drobnej architektúry a ostatné vybavenie

1. Prvky drobnej architektúry a ostatného vybavenia (lavičky, koše, informačné zariadenia, stojany na bicykle, nádoby mobilnej zelene, ...) uplatniť ako dotvárajúce prvky uličného interiéru.
2. Pri situovaní prvkov drobnej architektúry v uličnom interiéri prihliadať na ich funkčnosť a ich rozsah minimalizovať.
3. Pri návrhu prvkov drobnej architektúry vychádzať z tradičných tvarov, foriem, materiálov a farebnosti (kameň, drevo, kov ...) rešpektujúcej pamiatkové hodnoty pamiatkového územia.
4. Existujúci mestský mobiliár (lavičky, smetné koše, stojany na bicykle a ostatné prvky mobiláru) udržiavať v dobrom prevádzkovom a estetickom stave.

A.7.7. Oplotenia a premostenia

1. Oplotenia a premostenia sú funkčno-účelovými prvkami pamiatkového územia a ich hmotovo - objemové, tvarové, materiálové a farebné riešenie musí rešpektovať pamiatkové hodnoty PZ.
2. Nové oplotenia realizovať s ohľadom na miesto ich situovania s preferovaním ľahkých konštrukcií z tradičných materiálov (drevo, kov) s možnosťou ich kombinácie s novovekými, tvarovo a farebne neutrálnymi stavebnými materiálmi alebo s uplatnením plotových výplní na podmurovke.
3. Odstrániť, resp. nahradiť existujúce nevhodné oplotenia na území PZ (najmä oplotenia z plechových dielcov).
4. Premostenia realizovať s nosnými prvkami vo vodorovnej línii mostovky, resp. s vylúčením hmotovo a výškovo predimenzovaných konštrukcií (najmä nad rovinou mosta – t. j. zavesené alebo visuté konštrukcie).

A.7.8. Požiadavky pre umiestnenie nových umeleckých diel a artefaktov

1. Prípadné nové umelecké diela a artefakty uplatniť ako dotvárajúce prvky uličného interiéru a len v minimálnom rozsahu, ktorý nenaruší pamiatkové hodnoty pamiatkového územia.
2. V interiéri pamiatkového územia neumiestňovať umelecké diela a artefakty, ktoré sú pre toto územie nevhodné - nízkej umeleckej úrovne, cudzorodé, proporčne nevhodné diela.

A.7.9. Požiadavky pre umiestnenie informačných, reklamných a propagačných zariadení

1. Informačné, reklamné a propagačné zariadenie umiestnené na pamiatke a nehnuteľnosti v pamiatkovom území musí zohľadňovať architektonický a estetický výraz objektu - základné členenie priečelia a jeho významné detaily.

2. Informačné, reklamné a propagačné zariadenia riešiť na vysokej umelecko-remeselnej a výtvarnej úrovni s uprednostnením originálnych stvárnení.
3. Umiestnenie reklám, označení prevádzok a informačných zariadení je neprípustné:
  - na strechách objektov, štítových stenách, na zábradliach balkónov,
  - na technických nosičoch v interiéri mesta, na výtvarných dielach, drobnej architektúre a na zeleni,
  - celoplošne na výplniach okenných a dverných otvorov,
  - na poschodiach objektov nad úrovňou parteru (výška parteru je obvykle vymedzená kordónovou rímsou nad prízemím),
  - v polohách, ktoré obmedzujú pohľad na architektúru objektov alebo ich hodnotné časti a v polohách významných pohľadových uhlov v interiéri pamiatkového územia.
4. Reklamné nápisy a logá maľované priamo na hlavnú fasádu objektov sú prípustné len v ojedinelých a opodstatnených prípadoch.
5. Označenie prevádzok realizovať prioritne formou nápisov zo samostatných písmen, umiestňovaných do pásov nad výkladmi a vstupmi. Veľkosť označení prevádzok a kompozičné usporiadanie musí rešpektovať proporcie parteru a fasád objektov.
6. Pri situovaní viacerých prevádzok v jednom objekte vypracovať ucelenú koncepciu reklamného označenia prevádzok umiestneného na fasáde.
7. Na fasádach NKP alebo nehnuteľností v pamiatkovom území vylúčiť duplicitné umiestnenie reklamných, informačných a propagačných zariadení, ďalej tie, na ktorých nie je označená a propagovaná prevádzka sídliaca v danom objekte, ale iná prevádzka alebo ponúkaný tovar, sortiment, obchodné značky výrobkov a pod.
8. V pamiatkovom území vylúčiť situovanie dlhodobo osadených veľkoplošných reklám (bilboardy, bigboardy, veľkoplošné obrazovky a podobne).

A.7.10. Požiadavky pre umiestnenie dočasných stavieb a zariadení

1. Umiestnenie dočasnej stavby v pamiatkovom území bude posúdené na základe jej nevyhnutnosti a odôvodnenosti.
2. Dočasné stavby nesmú pamiatkové územie znehodnotiť najmä svojím situovaním, architektonickým stvárnením, objemovými parametrami, vzhlľadom, dôsledkami prevádzky (užívania) a materiálovým riešením.
3. Osobitne je potrebné, z vyššie uvedených hľadísk, zvažovať umiestnenie dočasných stavieb v centrálnej časti PZ.
4. Dočasné stavby neumiestňovať v línii chránených pohľadových uhlov (P1 – P10).
5. Na verejnom priestranstve je prípustné umiestniť len zariadenie staveniska a jeho dočasné pripojenie na sieť technického vybavenia.
6. Zriadenie špecifických dočasných stavieb - sezónnych terás a vonkajšieho sedenia je viazané len na letnú sezónu.
7. Ich situovanie nesmie znemožniť priechodnosť komunikačných trás.

8. Kryté letné terasy riešiť ako jednopodlažné formou ľahkej demontovateľnej konštrukcie v primeranom objeme a hmote.
9. Osadenie letného sedenia a terás nesmie znehodnotiť povrch verejných komunikácií a priestranstiev.
10. Letné sedenia riešiť na vysokej dizajnerskej úrovni, bez nadbytočných rušivých a reklamných prvkov.
11. Umiestnenie letných sedení nesmie rušiť siluetu, panorámu a architektonické dominanty PZ Spišská Belá.

A.7.11. Požiadavky pre umiestnenie zariadení technickej infraštruktúry

1. Odstrániť nefunkčné technické zariadenia a sieťové pripojenia.
2. Pri úprave a obnove objektov v pamiatkovom území upraviť esteticky rušivé trasovanie rozvodov technickej infraštruktúry. Odstrániť alebo premiestniť na menej rušivé miesto neesteticky osadené technické zariadenia – antény, satelity, rozvodné a meracie skrine, trafostanice a pod.
3. Pri riešení infraštruktúry je potrebné minimalizovať stavebné zásahy (najmä prierazy) v historických konštrukciách.
4. Nevyhnutné zariadenia technickej infraštruktúry (plynomery, elektrorozvodné skrinky, trafostanice, satelitné a telekomunikačné zariadenia a iné) je potrebné riešiť tak, aby neboli viditeľné z verejného priestoru a neznehodnocovali pamiatkové hodnoty územia a pamiatok.
5. Umiestňovať spoločné veľkorozmerné technické zariadenia telekomunikačných a iných spoločností (vysielače, vykryvače, zosilňovacie stanice, veľkokapacitné antény a satelitné zariadenia a pod.) na objekty, technické nosiče a na priestranstvá v pamiatkovej zóne je neprípustné.
6. Individuálne technické zariadenia (slnečné kolektory, fotovoltaické články, satelitné a iné antény a pod.), osadzovať na objekty v území PZ v polohách pohľadovo neprístupných z verejných priestranstiev (najmä z uličného interiéru).
7. V pamiatkovom území neumiestňovať veľkokapacitné energetické zariadenia (fotovoltaické systémy, veterné turbíny a pod.).
8. Umiestnenie exteriérových súčastí klimatizácie je nežiadúce. Súčasti týchto systémov je potrebné prednostne umiestňovať v stavbe a riešiť ich ako súčasť konštrukcie. V odôvodnených prípadoch je možné exteriérové umiestnenie týchto zariadení v polohách pohľadovo neprístupných z verejných priestranstiev.

A.8. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu charakteristických pohľadov, siluety a panorámy územia

1. Zachovať, chrániť a regenerovať charakteristické pohľady, siluetu a panorámu pamiatkového územia prezentovanú:
  - a. v chránených diaľkových pohľadových kuželoch na pamiatkové územie č. P11 a P12. (výkres č. 1)

- b. v chránených pohľadoch z interiéru pamiatkového územia na krajinný obraz P7 – P10 (výkres č. 4 a 5)
  - c. v chránených pohľadoch v interiéri pamiatkového územia č. P1 – P6 (výkres č. 4 a 5)
2. Je neprípustné narušiť siluetu a panorámu pamiatkového územia a charakteristických pohľadov v interiéri pamiatkovej zóny výstavbou nových výškových a objemových dominant v pamiatkovom území, nadstavbami a prístavbami nehnuteľností v PZ, umiestňovaním reklamných pútačov a zariadení, vzdušnými vedeniami, nevhodnými výsadbami.

A.9. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu archeologických nálezísk

Základným predpokladom zachovania, ochrany, údržby a prezentácie archeologických nálezov a nálezísk v PZ a v jej kontakte je dôsledné uplatňovanie príslušných ustanovení pamiatkového a stavebného zákona v územnom a stavebnom, resp. vodoprávnom konaní. Ustanovenie § 29, ods. 4 je potrebné uplatniť už pri priemete základných pamiatkových hodnôt do územnoplánovacej dokumentácie územia sídelného celku, v zmysle ktorého orgán oprávnený schváliť územnoplánovacia dokumentáciu je povinný vyžiadať si stanovisko Krajského pamiatkového úradu. Stavebné práce v PZ je možné realizovať len s podmienkou realizácie archeologického výskumu, resp. oznamovacej povinnosti pred výkopovými prácami, ktorá je súčasťou prípravnej dokumentácie. Výsledky archeologického výskumu je potrebné premietnuť a zapracovať do projektovej dokumentácie. V prípade nepredvídaného nálezu je potrebné postupovať podľa § 40 pamiatkového zákona. Pri archeologických výskumoch je potrebné uplatňovať ustanovenia § 36, 37, 38 a 39 pamiatkového zákona. Pri ochrane archeologických nálezísk v územnom a stavebnom konaní a prezentácii nehnuteľných archeologických nálezov a nálezísk je potrebné postupovať v spolupráci s príslušným stavebným úradom a orgánmi územnej samosprávy v zmysle ustanovenia § 41, ods. 4 a 5 pamiatkového zákona. V PZ Spišská Belá sa nenachádza žiadna archeologická lokalita vyhlásená za národnú kultúrnu pamiatku.

A.10. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu ďalších kultúrnych a prírodných hodnôt pamiatkového územia

1. Zachovať kultúrne hodnoty nehmotnej povahy viažuce sa na osobnosti a udalosti symbolicky prezentované najmä pamätnými tabuľami (Pamätný dom a tabuľa venovaná Dr. M. Greisigerovi, Pamätný dom a tabuľa venovaná J. M. Petzvalovi).
2. Zachovať, prezentovať a udržiavať systém zelene pamiatkového územia, ktorý je jeho základnou prírodnou hodnotou.
3. Výrazne nemeniť priebeh Belianskeho potoka. Reguláciu koryta riešiť s preferovaním prírodného kameňa (akceptovateľné je aj použitie gabiónových košov plnených kameňom).

A.11. Prezentácia pamiatkového fondu PZ Spišská Belá

1. Súčasťou komplexnej ochrany pamiatkového fondu PZ Spišská Belá je aj vhodná prezentácia pamiatkového fondu in situ, ale tiež formou propagácie v printových, audiovizuálnych a iných médiách.
2. Je potrebné propagovať pamiatkový fond PZ Spišská Belá ako jedinečné nenahraditeľné kultúrne dedičstvo, ktorého zachovanie nie je len zákonnou, kultúrnou, ale aj morálnou povinnosťou každého človeka. Je potrebné poukazať na skutočnosť, že v prípade poškodenia alebo zničenia pamiatkového fondu nie je možné zabezpečiť jeho primeranú náhradu – pamiatkový fond predstavuje jedinečné kultúrne bohatstvo, ktoré je poškodením alebo zničením neobnoviteľné.

B. Požiadavky špecifikované pre regulačné bloky BL 1 až BL 8 v pamiatkovom území PZ Spišská Belá

Výklad termínov, spresnenia významov pojmov pre tieto zásady:

- *nadstavby a úpravy objektov v rámci jednotlivých blokov budú predmetom individuálneho posúdenia, pričom ich hmotové a výškové usporiadanie neprekročí parametre stanovené pre novostavby v tom istom bloku*
- *osadenie objektu na uličnú čiaru – situovanie plnej (vo všetkých podlažiach) uličnej fasády na určenú hranicu ulice*
- *výška jedného nadzemného podlažia – pre účely týchto zásad sa výškou jedného NP rozumie max. 3,50 m*
- *podkrovie – priestor v rámci krovovej konštrukcie*

BL 1

Požiadavky pre regulačný blok v centrálnej časti – Petzvalova/stred (Rímskokatolícky kostol sv. Antona Pustovníka s areálom, zvonica, budova mestského úradu a kina, stĺp so sochou P. Márie - Asummptou, obytná zástavba)

Popis bloku:

- *centrálna časť pamiatkového územia s dominantami mesta (NKP, objekty s pamiatkovými hodnotami a objekty rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia) a verejnými priestranstvami, samostatnou parkovou dispozíciou (plocha s sochou P. Márie) a areálovou zeleňou (areál Rímskokatolíckeho kostola sv. Antona Pustovníka)*

Funkčné využitie:

- historická funkcia: kostol s areálom, zvonica, radnica, kaviareň, doplnkovo bývanie
- súčasná funkcia: obytná, občianska vybavenosť (kostol s areálom, kino, mestský úrad)

- cieľová funkcia: v stabilizovanom rozsahu obytná a občianska vybavenosť
- zachovať súčasné kompozičné a plošné rozmiestnenie objektov centrálnej časti s najhodnotnejšími solitérnymi architektonickými objektmi a nezastavanými verejnými priestranstvami bez zmien
- zachovať historické vymedzenie areálu rímskokatolíckeho kostola
- akékoľvek nadstavby sú neprípustné
- minimalizovať nové prvky drobnej architektúry a umeleckých artefaktov
- objekty rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia podľa potreby architektonizovať
- novostavba na ploche s možnosťou zastavania – s jedným nadzemným podlažím + limitovane využitie podkrovia
- zastrešenie novostavby sedlovou, alebo valbovou strechou s optimálnym sklonom strešných rovín od 30° do 45°.
- exteriérový výraz novostavby – s pravdivým vyjadrením doby vzniku objektu, s možnosťou aplikovania výrazových prostriedkov inšpirovaných architektúrou zaniknutého objektu
- z hľadiska zabezpečenia ochrany archeologických nálezov viesť inžinierske stavby prioritne v už existujúcich koridoroch
- pre blok platia aj Základné požiadavky ochrany pamiatkového územia PZ Spišská Belá (Časť III., kap. A.)

BL 2

Zásady pre regulačný blok Petzvalova a Letná/východ (medzi štátnou cestou I/77, areálom Rímskokatolíckeho kostola sv. Antona Pustovníka, Hviezdoslavovou ulicou, východnou hranicou PZ a Slnecnou ulicou)

Popis bloku:

- *blok je tvorený radovou blokovou a solitérnou, zväčša obytnou zástavbou*
- *v bloku je situovaná jedna solitérna NKP – Petzvalovo múzeum, parková dispozícia s bustou (NKP), 5 objektov s pamiatkovými hodnotami, objekty rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia a 6 objektov nerešpektujúci pamiatkové hodnoty územia*
- *niektoré objekty majú vymedzené dvory, ostatné plochy tvoria samostatné parkové dispozície, verejné priestranstvá a komunikácie a Beliansky potok s brehovým porastom*

Funkčné využitie:

- historická funkcia: bývanie, katolícka škola, trhová plocha, mlyny, priemyselná výroba
- súčasná funkcia: obytná, občianska vybavenosť (múzeum, administratíva, obchod služby)
- cieľová funkcia: prioritne obytná, doplnkovo občianska vybavenosť
- zachovať a udržiavať solitérne situované objekty NKP
- v maximálnej možnej miere zachovať a regenerovať súčasnú objektovú skladbu objektov s pamiatkovými hodnotami
- objekty rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia udržiavať v dobrom stavebnotechnickom stave a podľa potreby architektonizovať
- novú zástavbu s obytnou alebo doplnkovou funkciou k obytnej zástavbe situovať len na plochách s možnosťou zastavania

- obytné novostavby – optimálne jedno nadzemné podlažie + limitovane využité podkrovie, maximálne dve nadzemné podlažia (s ohľadom na výšku okolitej zástavby a konfiguráciu terénu)
- zastrešenie novostavieb sedlovými, valbovými strechami s optimálnym sklonom strešných rovín od 30° do 40°, prípadne pultovými strechami
- exteriérový výraz novostavby – s pravdivým vyjadrením doby vzniku, s možnosťou aplikovania výrazových prostriedkov inšpirovaných zaniknutou architektúrou v priestore „medzi jarkami“
- objekty nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia plošne nerozširovať a nenadstavovať
- perspektívne odstrániť skladový objekt na Letnej ulici (na pozemku parc. č. 1035/4 a 1035/5)
- plochy dvorov a záhrad udržiavať vo funkčno-účelovej kombinácii spevnených plôch a zelene
- z hľadiska zabezpečenia ochrany archeologických nálezov všetky inžinierske stavby viesť v už existujúcich koridoroch
- pre blok platia aj Základné požiadavky ochrany pamiatkového územia PZ Spišská Belá (Časť III., kap. A.)

BL 3

Požiadavky pre regulačný blok Petzvalova a Letná/západ (medzi západnou hranicou PZ, Štefánikovou ulicou, štátnou cestou I/77 a Zimnou ulicou)

Popis bloku:

- *v bloku sú situované 3 NKP (Ev. a. v. kostol, Pomník - padlí a obeť v SNP a druhej svetovej vojne a dom meštiansky č. 16 na Petzvalovej ulici), objekty s pamiatkovými hodnotami, miestne pamätihodnosti, objekty rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia, 1 objekt nerešpektujúci pamiatkové hodnoty územia (novostavba gréckokatolíckeho kostola)*
- *niektoré objekty majú vymedzené dvory, ostatné plochy tvoria samostatné parkové dispozície (na Petzvalovej ulici, na Letnej ulici pred Ev. a. v. kostolom a okolo géckokatolíckeho kostola), plochy areálov vymedzené oplotením (areál Ev. a. v. kostola, areál materskej školy), verejné priestranstvá a komunikácie, Beliansky potok*

Funkčné využitie:

- historická funkcia : sakrálna, mlyn, bývanie, materská škola, hasičská zbrojnica, hotel
  - súčasná funkcia : obytná, občianska vybavenosť (kostoly, škola, obchod a služby, hasičská zbrojnica), park
  - cieľová funkcia : obytná, občianska vybavenosť, park
- zachovať a udržiavať existujúcu objektovú skladbu – NKP a objektov s pamiatkovými hodnotami
  - zachovať areál Ev. a. v. kostola v existujúcom plošno - priestorovom vymedzení vrátane historickej časti oplotenia
  - objekty rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia udržiavať v dobrom stavebno-technickom stave a podľa potreby architektonizovať
  - novú zástavbu situovať len na plochách s možnosťou zastavania a na plochách s možnosťou zastavania v zmysle územného plánu

- pri situovaní novostavieb na plochách s možnosťou zastavania v zmysle územného plánu (na Petzvalovej ulici) rešpektovať záväznú uličnú čiaru
- novostavby – maximálne dve nadzemné podlažia
- zastrešenie novostavieb sedlovou alebo valbovou strechou s optimálnym sklonom strešných rovín do 40°
- hrebeň zastrešenia novostavieb na plochách s možnosťou zastavania v zmysle územného plánu (na Petzvalovej ulici) rovnobežne s uličnou čiarou
- exteriérový výraz novostavieb – s pravdivým vyjadrením doby vzniku
- doplnkové stavby k obytným objektom situovať len na plochách pôvodnej zástavby, maximálne jednopodlažné zastrešené sedlovou alebo pultovou strechou
- objekt nerešpektujúci pamiatkové hodnoty územia - gréckokatolícky kostol plošne nerozširovať a nenadstavovať a korigovať nevhodné farebné riešenie jeho strešnej krytiny
- plochy dvorov a záhrad zachovať, obnoviť a udržiavať vo funkčno-účelovej kombinácii spevnených plôch a zelene
- zachovať a udržiavať nosné prvky systému zelene
- z hľadiska zabezpečenia ochrany archeologických nálezov je nutné všetky inžinierske stavby ponechať v existujúcich koridoroch
- pre blok platia aj Základné požiadavky ochrany pamiatkového územia PZ Spišská Belá (Časť III., kap. A.)

BL 4

Požiadavky pre regulačný blok Zimná ulica/Ulica SNP

Popis bloku:

- *blok je tvorený jednostrannou radovou uličnou zástavbou hlavných objektov do Zimnej ulice s aditívne radenými dvorovými krídlami pri západnej hranici parciel (výnimku tvoria objekty Zimná č. 20 – asanovaný, na jeho mieste nezastavaný dvor a pešia komunikácia; Zimná č. 23 a 24 - s domami hĺbkovo orientovanými a voľnými dvormi, Zimná č. 26 – bez dvorového krídla)*
- *vo dvorovej časti parciel sú situované doplnkové a obytné stavby v južnom závere parciel, na strane dvorových krídel, alebo rušivo na strane prejazdu*
- *v bloku je situovaný jeden objekt NKP (č. 25), objekty s pamiatkovými hodnotami, vytypované na zápis do ÚZPF, miestne pamätihodnosti, objekty rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia*
- *stavby vymedzujú v bloku voľné nezastavané dvory a ostatné plochy*

Funkčné využitie:

- historická funkcia: bývanie, poľnohospodárska a remeselná výroba, služby
  - súčasná funkcia: obytná, občianska vybavenosť (obchod a služby, školy)
  - cieľová funkcia: prioritne obytná, doplnkovo občianska vybavenosť (obchod a služby, školy)
- zachovať a udržiavať objektovú skladbu - existujúcu radovú uličnú zástavbu hlavných objektov do Zimnej ulice s dvorovými krídlami pri západnej hranici parciel
  - zachovať a udržiavať objekt NKP a súčasnú objektovú skladbu objektov s pamiatkovými hodnotami a vytypovaných *na zápis do ÚZPF*
  - objekty rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia udržiavať v dobrom stavebno-technickom stave a vhodne architektonizovať

- obnoviť zaniknutú zástavbu na plochách s možnosťou zastavania pri rešpektovaní záväznej uličnej čiary
- novostavby na plochách s možnosťou zastavania – maximálne 2 nadzemné podlažia
- zastrešenie hlavného objektu radovej zástavby sedlovou strechou s optimálnym sklonom strešných rovín od 30° do 40°, s hrebeňom rovnobežným s uličnou čiarou
- zastrešenie dvorových krídel sedlovou strechou s optimálnym sklonom strešných rovín od 30° do 40° alebo pultovou strechou, s hrebeňom kolmým na hlavný objekt
- hrebene striech dvorových krídiel nesmú prevýšiť strešné hrebene hlavných objektov do Zimnej ulice
- v južnom závere dvorov je možné situovať maximálne jednopodlažné doplnkové stavby v celej šírke parcely, alebo v šírke dvorového krídla, na strane dvorového krídla zastrešené sedlovou alebo pultovou strechou
- exteriérový výraz novostavieb - s pravdivým vyjadrením doby vzniku, rešpektujúci architektonický výraz NKP, objektov s pamiatkovými hodnotami a vytypovaných na zápis do ÚZPF
- plochy dvorov a ostatných plôch zachovať, obnoviť a udržiavať vo funkčno-účelovej kombinácii spevnených plôch a zelene
- v zeleni uplatniť stromové dreviny len ako solitéry
- pre blok platia Základné požiadavky ochrany pamiatkového územia PZ Spišská Belá (Časť III., kap. A.)

BL 5

Požiadavky pre stavebný blok Hviezdoslavova – západ (č. 1 - 40)/Ulica SNP

Popis bloku:

- *blok je tvorený jednostrannou radovou uličnou zástavbou hlavných objektov do Hviezdoslavovej ulice s aditívne radenými dvorovými krídlami pri západnej hranici parciel (výnimkou je dom č. 7, 14, 20, 22, 35 ktoré majú dvorové krídlo pri východnej hranici parcely; dom č. 16 má átriový spôsob zástavby bez prejazdu; domy č. 19, 21, 29 sú bez prejazdu; dom č. 26 má 2 dvorové krídla na západnej aj východnej strane)*
- *Domy č. 24, 25, 30 a 31 predstavujú vidiecky typ zástavby orientovanej do hĺbky parcely s voľným dvorom na východnej alebo západnej strane, do ulice uzatvoreným múrom s bránou, alebo len bránou*
- *v bloku sú situované 4 objekty NKP (č. 20, 21, 27, 34), objekty s pamiatkovými hodnotami, vytypované na zápis do ÚZPF, miestne pamätihodnosti a objekty rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia*
- *vo dvorovej časti parciel sú situované doplnkové stavby v južnom závere parciel, na strane dvorového krídla, alebo rušivo na strane prejazdu*
- *stavby vymedzujú v bloku voľné nezastavané dvory*
- *zástavbu priečne rozdeľuje komunikačná plocha*
- *v bloku sa nachádza narušený urbanistický priestor (trhovisko) so zaniknutou historickou parceláciou a zástavbou*

Funkčné využitie:

- *historická funkcia: bývanie, poľnohospodárska a remeselná výroba, obchod a služby, rímskokatolícka a evanjelická fara*
- *súčasná funkcia: obytná a občianska vybavenosť (obchod a služby, cirkevné inštitúcie)*
- *cieľová funkcia: prioritne obytná, doplnkovo občianska vybavenosť*

- zachovať a udržiavať objektovú skladbu - existujúcu radovú uličnú zástavbu hlavných objektov do Hviezdoslavovej ulice s dvorovými krídlami
- zachovať a udržiavať objekty NKP a súčasnú objektovú skladbu objektov s pamiatkovými hodnotami a vytypovaných na zápis do ÚZPF
- objekty rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia udržiavať v dobrom stavebno-technickom stave, prípadne vhodne architektonizovať
- novostavby dvorových krídel na plochách s možnosťou zastavania - jedno nadzemné podlažie + limitovane využitie podkrovia, maximálne dve nadzemné podlažia (po individuálnom posúdení s ohľadom na výšku okolitej zástavby a pamiatkové hodnoty PZ)
- zastrešenie hlavných objektov radovej zástavby sedlovou strechou s optimálnym sklonom strešných rovín od 30° do 40°, s hrebeňom rovnobežným s uličnou čiarou
- zastrešenie dvorových krídel sedlovou alebo pultovou strechou s optimálnym sklonom strešných rovín od 30° do 40° s hrebeňom kolmým na hlavný objekt
- hrebene striech dvorových krídiel nesmú prevýšiť strešné hrebene hlavných objektov do Hviezdoslavovej ulice
- exteriérový výraz novostavieb – s pravdivým vyjadrením doby vzniku, rešpektujúci architektonický výraz objektov NKP, objektov s pamiatkovými hodnotami a vytypovaných na zápis do ÚZPF
- v južnom závere dvorov je možné situovať maximálne jednopodlažné doplnkové stavby v celej šírke parcely, alebo v šírke dvorového krídla, na strane dvorového krídla, zastrešené sedlovou alebo pultovou strechou
- plochy dvorov a ostatných plôch zachovať, obnoviť a udržiavať vo funkčno-účelovej kombinácii spevnených plôch a zelene
- v zeleni uplatniť stromové dreviny len ako solitéry
- pre blok platia Základné požiadavky ochrany pamiatkového územia PZ Spišská Belá (Časť III., kap. A.)

BL 6

Požiadavky pre stavebný blok Hviezdoslavova – východ (č. 41 - 56)

Popis bloku:

- *blok je tvorený jednostrannou radovou uličnou zástavbou hlavných objektov do Hviezdoslavovej ulice s aditívne radenými dvorovými krídlami pri západnej hranici parciel (dom č. 43, 44, 48) a pri východnej hranici parcely (dom č. 46, 47, 50); dom č. 56 je solitérne stojaci bez dvorového krídla*
- *domy č. 41, 42, 45, 49, 51, 52, 53 a 54 predstavujú typ zástavby orientovanej do hĺbky parcely s voľným dvorom na východnej alebo západnej strane, do ulice uzatvoreným múrom s bránou, alebo len bránou*
- *v bloku sú situované 2 objekty NKP (č. 48 a 50), objekty s pamiatkovými hodnotami, vytypované na zápis do ÚZPF, objekty rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia*
- *vo dvorovej časti parciel sú situované doplnkové/hospodárske stavby v južnom ukončení parciel (stodoly) a pri západnej hranici parciel*
- *stavby vymedzujú v bloku voľné nezastavané dvory*

Funkčné využitie:

- **historická funkcia: bývanie, poľnohospodárska a remeselná výroba**

- súčasná funkcia: obytná a občianska vybavenosť (obchod a služby)
- cieľová funkcia: prioritne obytná, doplnkovo občianska vybavenosť (obchod a služby) a drobná výroba
- zachovať a udržiavať objektovú skladbu - existujúcu radovú uličnú zástavbu hlavných objektov do Hviezdoslavovej ulice s dvorovými krídlami
- zachovať a udržiavať objektovú skladbu - hĺbkovo orientované objekty s voľným dvorom
- zachovať a udržiavať objekty NKP a súčasnú objektovú skladbu objektov s pamiatkovými hodnotami a vytypovaných na zápis do ÚZPF
- objekty rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia udržiavať v dobrom stavebno-technickom stave, prípadne vhodne architektonizovať
- na plochách s možnosťou zastavania - na mieste zaniknutej hospodárskej zástavby v južnej časti parciel - je možné realizovať pozdĺžne novostavby/dostavby pri západnej hranici parciel – s doplnkovou funkciou k hlavnému objektu, na obdĺžnikovom pôdoryse, maximálne jednopodlažné, zastrešené symetrickou sedlovou strechou s hrebeňom v orientácii sever – juh s optimálnym sklonom strešných rovín od 35° - do 40°,
- zastrešenie hlavných objektov radovej zástavby sedlovou strechou s optimálnym sklonom strešných rovín od 30° do 40, s hrebeňom rovnobežným s uličnou čiarou
- zastrešenie dvorových krídel sedlovou alebo pultovou strechou s optimálnym sklonom strešných rovín od 30° do 40° s hrebeňom kolmým na hlavný objekt
- hrebene striech dvorových krídiel nesmú prevýšiť strešné hrebene hlavných objektov do Hviezdoslavovej ulice
- plochy dvorov a ostatných plôch zachovať, obnoviť a udržiavať vo funkčno-účelovej kombinácii spevnených plôch a zelene
- v zeleni uplatniť stromové dreviny len ako solitéry alebo malé solitérne skupiny
- pre blok platia Základné požiadavky ochrany pamiatkového územia PZ Spišská Belá (Časť III., kap. A.)

BL 7

Požiadavky pre stavebný blok Slniečna (č. 1 – 42)

Popis bloku:

- *blok je tvorený jednostrannou radovou uličnou zástavbou hlavných objektov do Slniečnej ulice od č. 1 – 20 s aditívne radenými dvorovými krídlami pri západnej hranici parciel (s výnimkou domov č. 3, 12, 15, 16, ktoré majú dvorové krídlo pri východnej hranici parciel; dom č. 11, 14 využívajú prejazdy susedných domov)*
- *domy č. 21 – 34 (s výnimkou domu č. 28) a domy č. 37 – 41 predstavujú typ vidieckej zástavby orientovanej do hĺbky parcely s voľným dvorom na východnej alebo západnej strane, do ulice uzatvoreným bránou*
- *v bloku sú situované 3 objekty NKP (č. 3, 7 a 16), objekty s pamiatkovými hodnotami, vytypované na zápis do ÚZPF, objekty rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia a objekty nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia*
- *vo dvorovej časti parciel sú situované doplnkové/hospodárske stavby v južnom ukončení parciel (stodoly) a pri západnej hranici parciel*
- *v bloku sa nachádza narušený urbanistický priestor so zaniknutou historickou parceláciou a zástavbou*
- *stavby vymedzujú v bloku voľné nezastavané dvory*

Funkčné využitie:

- historická funkcia: bývanie, poľnohospodárska a remeselná výroba, kováčska vyhňa
  - súčasná funkcia: obytná, doplnkovo občianska vybavenosť (obchod a služby)
  - cieľová funkcia: prioritne obytná, doplnkovo občianska vybavenosť a drobná výroba
-
- zachovať a udržiavať objektovú skladbu - existujúcu radovú uličnú zástavbu hlavných objektov do Slnačnej ulice s dvorovými krídlami
  - zachovať a udržiavať objektovú skladbu - hĺbkovo orientované objekty s voľným dvorom vo východnej časti Slnačnej ulice
  - zachovať a udržiavať objekty NKP a súčasnú objektovú skladbu objektov s pamiatkovými hodnotami a vytypovaných na zápis do ÚZPF
  - objekty rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia udržiavať v dobrom stavebno-technickom stave a vhodne architektonizovať
  - dostavby dvorových krídel hlavných objektov radovej zástavby a hĺbkovo orientovaných objektov na plochách s možnosťou zastavania – jedno nadzemné podlažie + limitovane využité podkrovia, maximálne dve nadzemné podlažia (po individuálnom posúdení s ohľadom na výšku okolitej zástavby, konfiguráciu terénu a pamiatkové hodnoty PZ)
  - zastrešenie dostavieb sedlovými, alebo pultovými strechami s optimálnym sklonom strešných rovín od 30° do 40° s hrebeňom kolmo k uličnej čiare
  - exteriérový výraz dostavieb - s pravdivým vyjadrením doby vzniku, rešpektujúci architektonický výraz objektov s pamiatkovými hodnotami, vytypovaných na zápis do ÚZPF a objektov rešpektujúcich pamiatkové hodnoty územia
  - na plochách s možnosťou zastavania - na mieste zaniknutej hospodárskej zástavby v severnej časti parciel - je možné realizovať pozdĺžne novostavby/dostavby pri západnej hranici parciel – s doplnkovou funkciou k hlavnému objektu, na obdĺžnikovom pôdoryse, maximálne jednopodlažné, zastrešené symetrickou sedlovou strechou s hrebeňom v orientácii sever – juh s optimálnym sklonom strešných rovín od 35° - do 40°,
  - objekty nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia – objekt č. 35 plošne nerozširovať a nenadstavovať, doplnkové stavby k objektu č. 35 perspektívne odstrániť; objekt č. 38 perspektívne rozšíriť dostavbou k uličnej čiare
  - plochy dvorov a ostatných plôch zachovať, obnoviť a udržiavať vo funkčno-účelovej kombinácii spevnených plôch a zelene
  - v zeleni uplatniť stromové dreviny len ako solitéry alebo malé solitérne skupiny
  - pre blok platia Všeobecné požiadavky pre pamiatkové územie PR Prešov (Časť III., kap. A.)

BL 8

Požiadavky pre stavebný blok Štefánikova

Popis bloku:

- *blok je tvorený jednostrannou radovou uličnou zástavbou hlavných objektov do Štefánikovej ulice s aditívne radenými dvorovými krídlami pri západnej hranici parciel (s výnimkou domov č. 4 – 6, 12, 13, 16, 22, 23, 24, 34-36 a 38)*
- *domy č. 4, 5, 6, 12, 13, 17, 23, 24, 34-36 a 38 predstavujú typ hĺbkovo orientovanej zástavby s voľným dvorom na východnej alebo západnej strane, do ulice uzatvoreným bránou, alebo múrom s bránou*

- domy č. 25 – 33 sa vyvinuli z hĺbkovo orientovanej zástavby (vidieckeho typu) úpravou zastrešenia smerom do ulice (sedlové zastrešenie s hrebeňom rovnobežným s uličnou čiarou), ktorým bol prekrytý voľný dvor
- v bloku je situovaných 9 objektov NKP (č. 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 17, 18), objekty s pamiatkovými hodnotami, vytypované na zápis do ÚZPF, objekty rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia a objekty nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia
- vo dvorovej časti parciel sú situované doplnkové/hospodárske stavby v severnom ukončení parciel a pri západnej hranici parciel
- v bloku sa nachádzajú 2 narušené urbanistické priestory so zaniknutou historickou parceláciou a zástavbou (areál základnej školy a plocha s parcelami pre rodinnú zástavbu v severovýchodnej časti bloku)
- stavby vymedzujú v bloku voľné nezastavané dvory

Funkčné využitie:

- historická funkcia: bývanie, poľnohospodárska a remeselná výroba, škola, zdravotné stredisko
  - súčasná funkcia: prevažne obytná, doplnkovo občianska vybavenosť (obchod a služby, základná škola)
  - cieľová funkcia: prevažne obytná, doplnkovo občianska vybavenosť
- zachovať a udržiavať objektovú skladbu - existujúcu radovú uličnú zástavbu hlavných objektov do Štefánikovej ulice s dvorovými krídlami
  - zachovať a udržiavať objektovú skladbu - hĺbkovo orientované objekty s voľným dvorom
  - zachovať a udržiavať objekty NKP a súčasnú objektovú skladbu objektov s pamiatkovými hodnotami a vytypovaných na zápis do ÚZPF
  - objekty rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia udržiavať v dobrom stavebno-technickom stave a vhodne architektonizovať
  - zaniknutú zástavbu na plochách s možnosťou zastavania obnoviť pri rešpektovaní záväznej uličnej čiary
  - novostavba na ploche s možnosťou zastavania v juhovýchodnom nároží regulačného bloku – 2 nadzemné podlažia, zastrešenie hlavného objektu sedlovou alebo valbovou strechou s optimálnym sklonom strešných rovín od 30° do 40°, s hrebeňom rovnobežným s uličnou čiarou, zastrešenie dvorového krídla sedlovou strechou s optimálnym sklonom strešných rovín od 30° do 40° s hrebeňom kolmým na hlavný objekt
  - dostavby dvorových krídel hlavných objektov radovej zástavby a hĺbkovo orientovaných objektov na plochách s možnosťou zastavania – jedno nadzemné podlažie + limitovane využité podkrovie, maximálne dve nadzemné podlažia (po individuálnom posúdení s ohľadom na výšku okolitej zástavby, konfiguráciu terénu a pamiatkové hodnoty NKP a PZ)
  - zastrešenie dvorových krídel sedlovou strechou s optimálnym sklonom strešných rovín od 30° do 40° alebo pultovou strechou, s hrebeňom kolmým na hlavný objekt
  - hrebene striech dvorových krídiel nesmú prevýšiť strešné hrebene hlavných objektov do Štefánikovej ulice
  - exteriérový výraz dostavieb - s pravdivým vyjadrením doby vzniku, rešpektujúci architektonický výraz objektov NKP, s pamiatkovými hodnotami, vytypovaných na zápis do ÚZPF a objektov rešpektujúcich pamiatkové hodnoty územia
  - na plochách s možnosťou zastavania (na mieste zaniknutej hospodárskej zástavby v severnej časti parciel) je možné realizovať pozdĺžne novostavby/dostavby pri západnej hranici parciel – s doplnkovou funkciou k hlavnému objektu, na

obdĺžnikovom pôdoryse, maximálne jednopodlažné, zastrešené symetrickou sedlovou strechou s hrebeňom v orientácii sever – juh s optimálnym sklonom strešných rovín od 35° - do 40°

- objekty nerešpektujúci pamiatkové hodnoty územia plošne nerozširovať a nenadstavovať
- plochy dvorov a ostatných plôch zachovať, obnoviť a udržiavať vo funkčno-účelovej kombinácii spevnených plôch a zelene
- v zeleni uplatniť stromové dreviny len ako solitéry alebo malé solitérne skupiny
- pre blok platia Základné požiadavky ochrany pamiatkového územia PZ Spišská Belá (Časť III., kap. A.)

Časť IV.

A. Záverečné ustanovenia

Povinnosť chrániť kultúrne dedičstvo vyplýva aj z nasledovných základných dokumentov:

1. Zo 6. oddielu Čl.44 Ústavy SR vyplýva povinnosť:
  - (2) Každý je povinný chrániť a zveľaďovať životné prostredie a kultúrne dedičstvo.
  - (3) Nikto nesmie nad mieru ustanovenú zákonom ohrozovať ani poškodzovať životné prostredie, prírodné zdroje a kultúrne pamiatky.
2. Podmienky ochrany kultúrnych pamiatok, pamiatkových území a archeologického dedičstva v súlade s vedeckými poznatkami určujú medzinárodné zmluvy v oblasti európskeho a svetového kultúrneho dedičstva a ďalšie právne normy, ktorými je Slovenská republika viazaná, najmä:
  - Dohovor o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva (oznámenie č. 159/1991 Zb.)
  - Vyhláska ministerstva zahraničných vecí č. 15/1980 Zb. o Dohovore o opatreniach na zákaz a zamedzenie nedovoleného dovozu, vývozu a prevodu vlastníctva kultúrnych statkov
  - Európsky dohovor o ochrane archeologického dedičstva (revidovaný – oznámenie č. 344/2001 Z.z.) a Dohovor o ochrane architektonického dedičstva Európy (oznámenie č. 369/2001 Z. z., čiastka 148/2001)

A.1. Spolupráca a účasť orgánov, organizácií a samosprávy na regenerácii pamiatkového územia

1. Za účelom zachovania, regenerácie a prezentácie Pamiatkovej zóny Spišská Belá je nevyhnutná úzka súčinnosť a komplexná spolupráca orgánov štátnej správy, obecnej samosprávy a verejnej správy. Prioritný záujem na zachovaní a regenerácii PZ Spišská Belá je kladený na miestne štruktúry – Mesto Spišská Belá v spolupráci s príslušnými odborními Prešovského samosprávneho kraja, Regionálnej a rozvojovej agentúry, inými odbornými inštitúciami a občianskymi združeniami.

2. V zmysle § 4 zákona č. 369/1990 Z. z. obec pri výkone samosprávnych funkcií najmä:
  - h) Zabezpečuje výstavbu a údržbu a vykonáva správu miestnych komunikácií, verejných priestranstiev, obecného cintorína, kultúrnych, športových a ďalších obecných zariadení, **kultúrnych pamiatok, pamiatkových území** a pamätihodností obce
  - o) **zabezpečuje ochranu kultúrnych pamiatok** v rozsahu podľa osobitných predpisov a dbá o zachovanie prírodných hodnôt
3. Najdôležitejšia a najzodpovednejšia úloha pri zachovaní a regenerácii PZ Spišská Belá je v rukách vlastníkov národných kultúrnych pamiatok a ostatných nehnuteľností v pamiatkovom území – fyzických, resp. právnických osôb, ktorých spolupráca s príslušnými štátnymi orgánmi, organizáciami a samosprávou je základným predpokladom zachovania a regenerácie pamiatkových hodnôt na území PZ Spišská Belá.
4. Úlohy Krajského pamiatkového úradu Prešov pri zabezpečovaní ochrany a regenerácie PZ Spišská Belá určuje zákon č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov. Krajský pamiatkový úrad je podľa § 11 odsek 1 pamiatkového zákona v prvom stupni vecne príslušným správnym orgánom, ktorý rozhoduje o právach a povinnostiach právnických osôb a fyzických osôb na úseku ochrany pamiatkového fondu, archeologických nálezov a archeologických nálezísk. Krajský pamiatkový úrad ďalej podľa § 11 odsek 2 pamiatkového zákona:
  - a) vykonáva štátny dohľad nad stavom, využívaním a zabezpečením ochrany pamiatkového fondu a archeologických nálezísk,
  - b) schvaľuje zásady ochrany pamiatkového územia vypracované oprávnenou osobou podľa § 35 ods. 3, vypracúva podklady súvisiace s prípravou územnoplánovacej dokumentácie pre príslušné orgány štátnej správy a územnej samosprávy, spolupracuje s nimi v procese spracovania prípravnej, projektovej a reštaurátorskej dokumentácie na záchranu, obnovu a využitie kultúrnych pamiatok, pamiatkových území a archeologických nálezov a nálezísk,
  - c) poskytuje obvodným úradom na ich požiadanie, ako aj vyšším územným celkom a obciam výpisy z Ústredného zoznamu pamiatkového fondu podľa ich územných obvodov,
  - d) usmerňuje činnosti právnických osôb a fyzických osôb pri záchrane, obnove a využívaní pamiatkového fondu, archeologických nálezov a archeologických nálezísk a poskytuje im odbornú a metodickú pomoc,
  - e) rozhoduje podľa § 24, 31 až 33, 37, 39, 42 a 43, vydáva záväzné stanoviská podľa § 30 a 32 a stanoviská podľa § 29 pamiatkového zákona,
  - f) spolupracuje pri zabezpečovaní osobitnej ochrany NKP s orgánmi štátnej správy a orgánmi územnej samosprávy v období krízovej situácie a mimoriadnej situácie a pri príprave opatrení na uvedené situácie,
  - g) zabezpečuje v nevyhnutných prípadoch dočasnú odbornú úschovu hnutel'nych kultúrnych pamiatok,
  - h) poskytuje obci metodickú a odbornú pomoc pri evidovaní miestnych pamätihodností obce,
  - i) dohliada na dodržiavanie tohto zákona a prijíma opatrenia na odstránenie nedostatkov pri ochrane pamiatkového fondu,
  - j) ukladá pokuty podľa § 42 a 43 pamiatkového zákona.
5. Úlohy a spoluprácu samosprávneho kraja a obce so štátnymi orgánmi pri zabezpečení podmienok na zachovanie, ochranu, obnovu a využívanie pamiatkového fondu určuje zákon

č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov. Podľa § 13 pamiatkového zákona samosprávny kraj vo svojom územnom obvode utvára podmienky na ochranu pamiatkového fondu, vyjadruje sa k návrhom na vyhlásenie a zrušenie pamiatkových území a spolupracuje s orgánmi štátnej správy na ochranu pamiatkového fondu pri záchrane, obnove a využívaní kultúrnych pamiatok a pamiatkových území. Podľa § 14 odsek 1 pamiatkového zákona obec utvára všetky podmienky potrebné na zachovanie, ochranu, obnovu a využívanie pamiatkového fondu na území obce. Podľa § 14 odsek 2 pamiatkového zákona obec:

- a) dbá, aby vlastníci kultúrnych pamiatok konali v súlade s pamiatkovým zákonom,
- b) koordinuje budovanie technickej infraštruktúry sídiel s pamiatkovým územím,
- c) spolupôsobí pri zabezpečovaní úprav uličného interiéru a uličného parteru, drobnej architektúry, historickej zelene, verejného osvetlenia a reklamných zariadení tak, aby boli v súlade so zámermi na zachovanie a uplatnenie hodnôt pamiatkového územia,
- d) podporuje iniciatívy občanov a občianskych združení pri ochrane pamiatkového fondu,
- e) na základe výpisov z ústredného zoznamu vedie evidenciu pamiatkového fondu na území obce.

Podľa § 14 odsek 3 pamiatkového zákona obec môže utvárať zdroje na príspevky vlastníkom na záchranu a obnovu kultúrnych pamiatok nachádzajúcich sa na území obce. Podľa § 14 odsek 4 pamiatkového zákona obec môže rozhodnúť o utvorení a odbornom vedení evidencie pamätihodností obce. Do evidencie pamätihodností obce môžu byť zaradené okrem hnutelných vecí a nehnuteľných vecí aj kombinované diela prírody a človeka, historické udalosti, názvy ulíc, zemepisné a katastrálne názvy, ktoré sa viažu k histórii a osobnostiam obce. Zoznam evidovaných pamätihodností obce predloží obec na odborné a dokumentačné účely krajskému pamiatkovému úradu; ak ide o nehnuteľné veci, predloží zoznam aj stavebnému úradu.

A.2. Aktualizácia zásad

1. Zásady ochrany pamiatkového územia Pamiatková zóna Spišská Belá budú aktualizované:
  - v prípade, ak v praxi dôjde k nejasnostiam v zásadných metodických prístupoch k ochrane pamiatkového fondu na území pamiatkovej zóny,
  - v prípade, že zásady neurčujú metodický prístup k zásadným okruhom ochrany, obnovy a prezentácie pamiatkových hodnôt pamiatkovej zóny,
  - na základe zásadného rozšírenia poznania a zvýšenia úrovne vedeckých disciplín týkajúcich sa ochrany pamiatkového fondu,
  - v prípade zásadných urbanistických, architektonických, funkčných a iných zmien územia.
2. Zásady ochrany Pamiatkovej zóny Spišská Belá je potrebné aktualizovať s optimálnou periodicitou a v potrebnom rozsahu. Spracúvajú sa zvyčajne na obdobie 10 – 15 rokov.

A.3. Záver

Zásady ochrany pamiatkového územia Pamiatkovej zóny Spišská Belá boli spracované na základe Usmernenia Pamiatkového úradu SR k spracovaniu výskumnej dokumentácie pamiatkových území transformovaného na dlhodobu uplatňovaný a zaužívaný osobitný prístup orgánu ochrany pamiatkového fondu v PZ Spišská Belá.

Zásady ochrany pamiatkového územia Pamiatkovej zóny Spišská Belá sú podľa § 29 zákona č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov súčasťou priemetu ochrany kultúrnych hodnôt územia, ktorý je podkladom pre spracovanie územno-plánovacej dokumentácie podľa osobitného predpisu.

Zásady ochrany pamiatkového územia sú odborným dokumentom na vykonávanie základnej ochrany pamiatkového územia, ktorým orgány štátnej správy a orgány územnej samosprávy v spolupráci s vlastníkmi nehnuteľností zabezpečujú zachovanie pamiatkových hodnôt v území, ich dobrý technický, prevádzkový a estetický stav, ako aj vhodný spôsob využitia jednotlivých stavieb, skupín stavieb a urbanistických súborov a vhodné technické vybavenie pamiatkového územia.

B. Grafická časť Zásad ochrany pamiatkového územia PZ Spišská Belá

Zoznam výkresov:

1. Širšie vzťahy s vymedzením hraníc pamiatkovej zóny a pohľadových kužeľov na pamiatkové územie
2. Výkres stavebno-technického stavu objektov pamiatkovej zóny M 1 : 1000
3. Výkres slohovej analýzy objektov pamiatkovej zóny M 1 : 1000
4. Výkres rozboru pamiatkových hodnôt objektov a priestorov v pamiatkovom území, M 1 : 1000
5. Územný priemet zásad ochrany pamiatkového územia, M 1 : 1000
6. Historická katastrálna mapa z roku 1869, M 1 : 1000
7. Vyznačenie hranice pamiatkového územia a národných kultúrnych pamiatok M 1 : 1000

C. Ostatné prílohy

1. Pamiatková zóna Spišská Belá - Zásady ochrany pamiatkového územia – Fotodokumentácia I. a II. časť
2. Pamiatková zóna Spišská Belá - Zásady ochrany pamiatkového územia – historické mapové podklady
3. DVD nosič – textová časť, fotografická príloha, mapové podklady a grafická časť PZ Spišská Belá – 1 ks

Autori fotografií: Ing. arch. Daniela Maximová
Mgr. Lucia Tatarková

Miesto uloženia: Archív PÚ SR,
Archív KPÚ Prešov, pracovisko Poprad – Spišská Sobota